
Hvorfor bli sjarkfisker?

Tromsø, 06. desember 2006

Mastergradsoppgave i fiskerifag (30 stp.)
Studieretning innovasjon, organisasjon og ledelse

Institutt for samfunns- og markedsfag
Norges fiskerihøgskole

Laila Helen Hansen

Forord

Når jeg nå avslutter oppgaven er det mange jeg vil takke. Først og fremst en varm takk til fiskerne fra Bergsfjord og Hammerfest som har latt seg intervjuet. I løpet av våren 2006 ble det meste av det muntlige materialet til oppgaven innsamlet, og jeg lærte mye. Uten deres velvilje og åpenhet, ville ikke oppgaven blitt til. Jeg møtte mennesker som velvillig fortalte historier og gjenkalte minner både nært og fjernt i tid. Informantene er født i tidsrommet 1923 til 1980, hvor de har fiskeryrket som fellesnevner. Stor aldersforskjell betydde at samtaleemnene varierte mellom alt fra de harde trettiårene, dårlige levekår, verdenskrig, gjenoppbygging, økonomisk oppgang og til dagens situasjon med teknologiske hjelpemidler, vanskeligere tilgang til yrket og rekruttering.

Takk til veilederen min, Lene Foss, for oppfølging, engasjement og tålmodighet. Du har holdt meg på sporet og kommet med tilbakemeldinger som har holdt motet oppe.

Takk til familie, venner og samboeren min som har hatt tro på meg, stilt opp, og hjulpet meg gjennom oppgaven.

Hammerfest, desember 2006.

Laila H. Hansen

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Innholdsfortegnelse	ii
1 Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Oppgavens oppbygging.....	3
2 Teori	4
2.1 Livsløpsteori.....	4
2.2 Yrkesmessige muligheter og begrensninger	7
2.2.1 Tilgangen til yrket	8
2.2.1.1 Statlig forvaltning og kjøp av egen båt	8
2.2.1.2 Kvalifikasjoner	10
2.2.2 Utdanning	11
2.2.3 Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet	14
2.3 Fiskeyrket som karrierevalg	16
2.3.1 Fiskerinæringen i forhold til generasjon	16
2.3.2 Bakgrunn for yrkesvalg	18
2.4 Begrepsramme for studien	21
3 Metode.....	23
3.1 Livsløpsintervju som metode	23
3.2 Intervjuguiden	25
3.3 Utvalg av informanter	29
3.4 Intervjuene.....	30
3.4.1 Gjennomføring av intervjuene	30
3.4.2 Begrensninger ved intervjuet	31
3.4.3 Undersøkelsens troverdighet og bekreftbarhet.....	32
3.5 Fra tale til tekst.....	36
4 Empiri og analyse.....	37
4.1 Yrkesmessige muligheter og begrensninger	37
4.1.1 Tilgang til yrket.....	38

4.1.1.1	Statlig forvaltning og eier av egen båt	38
4.1.1.2	Analyse.....	42
4.1.1.3	Kvalifikasjoner	43
4.1.1.4	Analyse.....	46
4.1.2	Utdanningsmuligheter	49
4.1.2.1	Analyse.....	50
4.1.3	Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet	52
4.1.3.1	Analyse.....	54
4.2	Fiskeryrket som karrierevalg.....	55
4.2.1	Fiskerinæringen i forhold til generasjon	55
4.2.2	Analyse.....	59
4.2.3	Bakgrunn for yrkesvalg.....	63
4.2.4	Analyse.....	65
5	Diskusjon og konklusjon.....	71
5.1	Begrepsramme og diskusjon	71
5.2	Konklusjon	78
	Referanser.....	81
	VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE	85
	VEDLEGG 2: KART	87

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Temaet i oppgaven er valg av yrke, og det finnes mange ulike grunner til hvorfor personer velger forskjellig. Det kan være alt fra økonomiske hensikter, interesse for yrket og bosted, til personlige egenskaper og ressurser. I denne oppgaven har jeg valgt å se nærmere på fiskeryrket, eller nærmere bestemt sjarkfisket. Livsløpsintervju er brukt som metode for å finne ut hvordan samfunnet og livsvilkårene var på den tiden informantene vokste opp, og for å se om det kunne ha sammenheng med yrkesvalget. Det er deres egne tolkninger og opplevelser som blir analysert, og ved å få historiene direkte fra dem, er det mulig å se samfunnet fra en annen vinkel.

Et slikt tema er aktuelt fordi tradisjonelt fiske er en utsatt næring. Fra 1920-tallet og fram til har fiskerinæringen forandret seg radikalt. Fram til 1989 var det nærmest fritt fiske, alle som ville kunne fiske så mye de ønsket. Etter innføringen av kvotesystem på torsk i 1989 ble tilgangen til fisken regulert. Fiskeflåten er blitt så effektiv med all den nye teknologien, slik at det er blitt nødvendig med reguleringer for å få en bærekraftig utvikling. Fisk er en fornybar, men sårbar ressurs, og uten begrensninger ville fiskeressursene mest sannsynlig blitt nedfisket. Norge hadde 98.000 fiskere og 33.500 båter i 1950, mens det i 2001 var i underkant av 19.000 fiskere og 12.000 båter på landsbasis. 1. januar 2000 fikk vi en ny deltakerlov som erstattet den originale fra 1972. Den erstattet fem eksisterende lover slik at alle regler om deltakelse innen fangst og fiske kom under ett. Loven begrenser adgangen til fiskeryrket, og gir enkelte fiskere den eksklusiv retten til havets ressurser. I dag selges båtene med kvoter, en annen faktor som gjør det vanskelig for unge i dag å komme inn i næringen. Med innføring av kvoter, og ved at kvotene kan kjøpes og selges, er rettighetene til å fiske i stor grad blitt et spørsmål om nok kapital. Gjennom å studere det temaet jeg har valgt vil jeg forsøke å finne ut om disse endringene i næringen har hatt innvirkning på de ulike generasjonenes begrunnelse på valg av fiskeryrket.

1.2 Problemstilling

Hensikten med å benytte livsløpsperspektiv for å studere yrkesvalg, er fordi jeg tror livshistorier kan være til hjelp for å forstå hvilken betydning opplevelser i livsløpet, både på samfunnsnivå og individnivå, har for yrkesvalg. En studie av tidligere og nye generasjoner sjarkfiskere kan gi oss ny kunnskap om det er andre ting som betyr noe for unge i dag enn for unge i de tidligere generasjoner. På grunn av at individene er oppvokst i forskjellige tider, antas det at bakgrunnen for yrkesvalget er forskjellig. Tiden har endret seg, og det har også hatt betydning for yrkesvalg. Med utviklingen av velferdsstaten og andre deler av samfunnet, er det blitt etterspørsel etter ulike typer kunnskap og arbeidskraft, og yrkespreferansene endres stadig. Tidligere var fiskeryrket eneste vei å gå for mange, for det fantes få utdanningsmuligheter, og et begrenset arbeidsmarked. I dag har fiskerinæringen et rekrutteringsproblem. Noen av årsakene til det er at det er blitt vanlig med utdanning, og fordi det er det veldig mange andre yrker å velge mellom. Næringen må være konkurransedyktig på blant annet lønn, komfort og arbeidsforhold for å få nye arbeidsfolk. I tillegg kommer den begrensede tilgangen som politikerne har innført.

Problemstillingen handler om valget om å bli sjarkfisker sett i et livsløpsperspektiv.

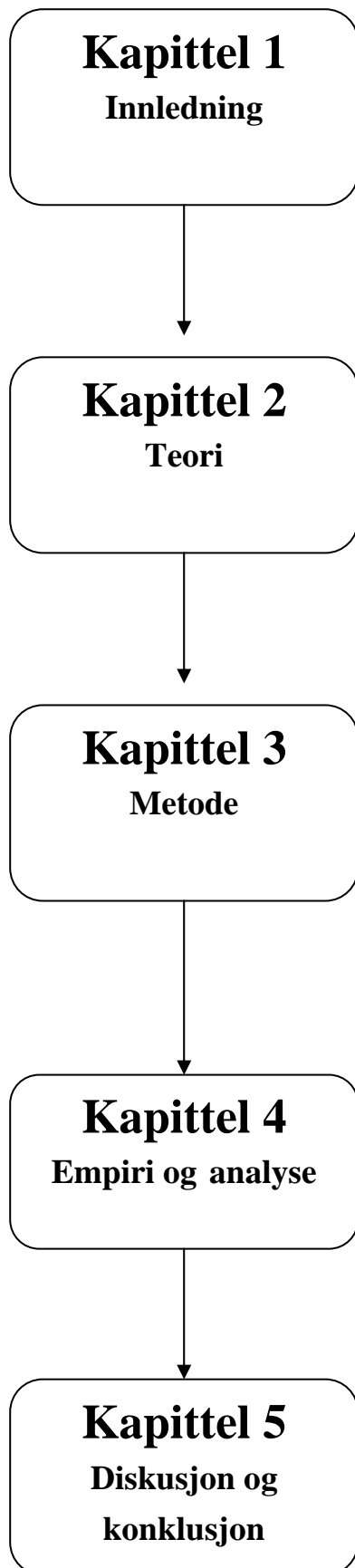
- 1) Hvilke yrkesrettede muligheter og begrensninger ser informanter fra forskjellige generasjoner for seg når det gjelder fiskeryrket?
- 2) Hvordan begrunner individer fra forskjellige generasjoner valget av fiskeryrket?

Målet med oppgaven er å finne ut hvorfor ulike generasjoner er blitt sjarkfiskere. Ved å se på dette gjennom et livsløpsperspektiv vil jeg finne ut hvilken innvirkning historisk tid har hatt på deres valg av yrke. Hensikten med å benytte livshistorier i den forbindelse, er for å vise hvordan yrkesvalg har grunnlag i det liv som er levd, og må ses i sammenheng med dette. Det er den subjektive sannheten om livet deres som søkes. Historien kommer frem ved tilbakeblikk i dialog med intervjuer, sett i fra den livsfasen de er i på det tidspunktet.

Oppgaven baseres på intervju av fire forskjellige personer, hvorav tre er bosatt i Bergsfjord i Loppa kommune, og en i Hammerfest (se vedlegg 2). De tilhører forskjellige generasjoner, og hensikten er å finne ut hvorfor de valgte dette yrket, gitt tiden de vokste opp. Her er det deres egne refleksjoner og erfaringer som er viktig å få med. Dette koples deretter til teori om livsløp.

1.3 Oppgavens oppbygging

Dette avsnittet gjør rede for oppgavens oppbygging og hovedpunkter.

I dette kapitlet presenterte jeg temaet for oppgaven, og hvorfor det var interessant å gjøre denne undersøkelsen. Deretter introduserte jeg problemstillingen som oppgaven er bygd på.

I metodekapitlet argumenterer jeg for valg av metode og forskningsdesign. Videre består kapitlet av en beskrivelse av intervjuene fra begynnelsen, hvor intervjuguiden ble utarbeidet, og frem til slutten, hvor empirien ble formet fra tale til tekst. Det teoretiske grunnlaget vil påvirke utformingen av intervjuguiden.

Dette kapitlet danner det teoretiske rammeverket for oppgaven. Relevant litteratur blir introdusert, og jeg presenterer faktorene som kan avgjøre yrkesvalg, og ulike yrkesrettede muligheter og begrensninger som har hatt betydning for generasjonene.

Grunnen til at empiri og analyse er sammenfattet i ett og samme kapittel, er at det blir lettere for både meg og leseren å holde rett fokus. Empirien består av det datamaterialet jeg mener er relevant i forhold til problemstillingen og spørsmålene fra intervjuguiden. Datamaterialet analyseres fortløpende etter hvert empirisk punkt.

I dette kapitlet følger jeg opp begrepsrammen og fyller inn argumenter fra analysen. Det blir diskutert rundt hva som kom frem og ikke. Jeg svarer også på spørsmålene som ble stilt i problemstillingen.

2 Teori

Min studie handler om hvorfor enkelte blir sjarkfiskere, sett i lys av livsløpet deres. I den forbindelse må jeg ha med teori som bidrar til å forklare yrkesvalg, men benytter teori om yrkesvalg som allerede er ”fast”. Det er interessant hvordan individer fra forskjellige generasjoner beskriver fiskeryrket. Noen sider ved yrket har ikke endret seg, som sesongfiske, mens andre, som for eksempel tekniske hjelpemidler om bord, har endret seg radikalt. I og med at informantene er vokst opp i forskjellige generasjoner, vil jeg se på hvilke muligheter og begrensninger de har møtt på den tiden de ble fiskere.

2.1 Livsløpsteori

Innen livsløpsforskning er det flere typer samfunnsvitenskapelige retninger, metoder og teorier. Thorsen (1997) påpeker at fellesnevneren for livsløpsstudier, er å se på samspillet mellom sosial struktur, historie og livshistorier som en stadig endringsprosess. Hun mener også at forskningen av livsløp kan deles opp i en livsløpstradisjon som kalles hendelses- eller rolleforløp, og en livshistorietradisjon, kalt livsløp som fortolket liv. Den første konsentrerer seg for det meste om ytre mønstre, og den andre tar opp det av indre mening. Samtidig mener hun at livsløpsbegrepet kan ses i en videre synsvinkel, som inkludere både hendelses og rolleforløp og livsløp som fortolket liv.

For i korte trekk å beskrive tradisjonen hvor empiriske undersøkelser beskriver og analyserer ytre mønstre, bruker jeg forskningen til Ivar Frønes. I følge Frønes, Heggen og Myklebust (1997), er en persons alder viktig for hvordan en personlig eller samfunnsmessig hendelse påvirker livet videre. Et sentralt tema i forskningen hans er hvordan historiske hendelser former generasjoner, hvilke effekter hendelsene får i senere livsfaser, og hvordan disse skaper sosiale endringer i forhold til tidligere generasjoner. Endringene kan være av både positiv og negativ karakter. Han bruker også begrepet kohort, som opprinnelig er en betegnelse på en romersk troppeenhet, og som i befolkningsstatistikk er et uttrykk for en gruppe med en felles faktor, f. eks alder. Alderskohorten individet tilhører vil til en viss grad influere hvordan hendelsene oppleves. I mange tilfeller er det biografier til kohorter som undersøkes. Valg som tas i ung alder får konsekvenser for hvordan livsløpet fortøner seg. Om en person tar utdanning eller ikke, og type utdanning som velges, kan avgjøre karrieremuligheter og den personlige økonomien senere i livet. Livet du har som gammel gjenspeiles altså av de valgene, mulighetene og livsbanene som er fulgt, og er ”(..)et samspill

mellom historiske betingelser, lokale forhold, livsfase og individuell handlingsevne” (op.cit, 1997:22). En utfordring for forskerne som benytter denne typen livsløpsteori, er å prøve å avdekke hvilke hendelser som påvirker individet, på hvilken måte og i hvilken grad.

Den andre tradisjonen, som handler om livshistorier, er opptatt av den indre meningen. Fortellingene, enten de er muntlig eller skriftlig, er omfattende beskrivelser av erfaringer og opplevelser. Det er informanten som forteller sin egen historie, og det interessante er hvordan individet selv tolker livet sitt, hva han tenker om ulike hendelser som har oppstått og hvorfor valg er tatt. Individet forteller om livsløpet i ettertid, det vil si han forteller om livet frem til nå, og ikke hva som kan komme. Etter en stund kan man se på en situasjon eller hendelse på en annen måte enn når det faktisk skjer, og man får litt avstand til det. Forskeren tolker informantens fortolkninger av livet sitt, og han har dermed muligheten til å se fortellingene i et annet lys enn informanten selv. Til dette arbeidet kan livstema være til hjelp. Thorsen (1997) mener at livstemaene handler om de sentrale hendelsene som individet forteller om. Det kan være ett eller flere livstema i en persons liv, og de kan enten leve sammen eller være uoverensstemte. Det trenger ikke være temaer som informanten selv er oppmerksom på. I sin analyse kan forskeren oppdage følelsesmessige kjernepunkter eller tilbakevendende temaer som går som en rød tråd gjennom fortellingen. Et eksempel kan være når en eldre person i sin fortolkning av livet sitt stadig kommer inn på temaet andre verdenskrig, og forklarer hendelser, valg og årsaker ut i fra det.

Det var vanskelig å vurdere hvilken livsløpstradisjon denne studien kom under, spesielt fordi jeg synes den teorien jeg benyttet, Thorsen (1997) og Frønes, Heggen og Myklebust (1997), ikke forklarte forskjellen på en god måte. For det første var den viktigste variabelen alder, ved at generasjonsforskjeller og likheter skulle analyseres. Alder er også

Generasjoner

Betegnelsen generasjon er sentral i denne undersøkelsen da jeg antar at livsløpet til informantene vil fortone seg forskjellig etter som hvilken generasjon de tilhører. Slår vi opp i ordboken under ordet generasjon, finner vi ofte definisjonen ”tiden fra en organismes fødsel til vedkommendes avkom blir født” eller ”samtlige individer av en art som fødes og vokser opp innen en viss tidsramme”. Ordet har mange betydninger og tolkninger, også etter hvilken

vitenskap ordet benyttes til. Sosiologen Karl Mannheim (i Danielsen 1994) mener at personer innenfor samme generasjon, deler et felles ståsted i den sosiale og historiske utviklingsprosessen. Begrepet knyttes til dem som er født innen en viss tidsperiode, og til de historiske omgivelsene og mentaliteten som råder på den tiden. I følge Mannheim er det hendelser i ungdomsfasen som definerer generasjonene, og som dermed gir dem navn. Eksempelvis "dessertgenerasjonen" eller "68erne", forklares ut i fra at de som tilhører denne gruppen, fikk mye gratis ved at tidligere generasjoner slet og jobbet. Generasjoner avløser hverandre, slik som for eksempel "generasjon x" og "generasjon y", de blir karakterisert av andre og karakteriserer seg selv. Frønes (1997) argumenterer også for at historiske generasjoner refererer til personer med tilknytning til samme historiske periode med felles historisk erfaring, og defineres ikke gjennom felles startpunkt som for eksempel fødsler eller ekteskap. Ved bruk av generasjonsbegrepet kan vi plassere personer i historisk tid. Det er viktig å tenke på at selv om generasjoner lever side om side, på samme tid, lever vi ikke samtidig. Med det menes at tiden vi lever i oppleves forskjelling etter hvilken generasjon vi tilhører, og vi bærer ulik preg av den.

I følge Danielsen (1994) er det ikke sikkert at en generasjon overtar andre generasjoners fortolkninger og forståelse av historien og de sosiale miljøene som omgir dem. Ungdommer kan utvikle alternative atferdsmønstre som står i motsetning til de eldre generasjonene, og som setter spørsmålstegn ved det gamle. Nå er det ikke slik at en ny sosial orden frembringes med hver nye generasjon. Da ville vi fått et oppdelt samfunn med generasjoner som levde med hver sin kultur og hver sine verdier. Dessuten mener Bengtson (i Danielsen 1994) at eldre generasjoner kan adaptere yngre generasjoners atferds og fremgangsmåte hvis de ser på endringene som positive, en overgang han kaller "cross generational value socialization".

For å beskrive hva som kjennetegner de fire generasjonene i undersøkelsen, har jeg brukt artikler fra Dagbladet (2004), Aftenposten (2005) og Kirsten Danielsen (1994) som kilde; Slitets generasjon: en betegnelse som kommer av de harde kårene denne generasjonen vokste opp under. Arbeidsledighet, dårlig økonomi, krig og fattigdom var hovedingredienser for livene deres. De fikk ingenting gratis.

Dessertgenerasjonen: også kjent som etterkrigsgenerasjonen og 68-generasjonen. Bakgrunnen for navnet er at denne generasjonen fikk mye gratis på grunn av tidligere generasjoners slit og kamp. De som omfatter denne gruppen er født i etterkrigstiden og utover.

Generasjon X: De som tilhører denne generasjonen ble født mellom 1960 og 1970, og var ung på 1980-talet. De vendte ryggen til politikken, og var opptatt av suksess og karriere.

Generasjon Y: dette er en samlebetegnelse for unge mellom 15 og 30 år, og som er vokst opp med et veldig rikt velferdssamfunn. De karakteriseres som velutdannet, som er en måte de kan øke mulighetene sine på, og pengesterke. Forskere "fikk øye på dem" på midten av 90-tallet, hvor oppmerksomheten ble rettet mot dagens lange studietid som forlenger ungdomstiden. Det påstås at sammenlignet med tidligere generasjoner er de ikke orientert mot en fremtidig karriere. Dette fordi framtiden er så usikker at de konsentrerer seg om å lykkes her og nå.

2.2 Yrkesmessige muligheter og begrensninger

Dette kapitlet henger sammen med spørsmål 1 i problemstillingen. Bakgrunnen for kapitlet er å finne ut om generasjonene møtte på muligheter eller begrensninger for å kunne velge det yrket de ville på det tidspunktet avgjørelsen om yrkesretning ble tatt, og om individene hadde begrenset eller ubegrenset tilgang til fiskeryrket. På grunn av store samfunnsmessige forandringer, har forskjellige generasjoner hatt ulike karrieremuligheter og begrensninger. Noen har hatt få andre muligheter enn fiskebåten, mens andre igjen nå møter på problemer for å bli nettopp fisker. For å beskrive disse ulikhetene, forteller jeg først hvordan tilgangen til yrket er. På åttitallet kom de første tiltakene for bærekraftig ressursforvaltning, og med innføring av kvotesystem skapte det helt nye forutsetninger for å kunne være yrkesfisker. Derfor har jeg tatt med et avsnitt som omhandler tilgangen til yrket, og som i korte trekk forklarer hvilke endringer som kom, og hvem de berørte. Tilgangen er også knyttet til muligheter for lån og finansiering. Det er ikke alle som har egenkapital nok til å kjøpe seg båt, og disse er da avhengige av økonomisk støtte. For mange er det ikke mulig å få verken lån eller tilskudd. I

Utdanningsmulighetene har endret seg i takt med samfunnsutviklingen. For sytti-åtti år tilbake var det vanlig kun med folkeskole, mens videregående skole nå nesten er et minimum. Før var skolen mest forbundet med læring av allmennkunnskap, som lesing, skriving og regning. Nå ser vi utdanning stort sett i sammenheng med yrkesvalg. Jeg har tatt med de store trekkene i

utdanningsrevolusjonen for å prøve å få frem hvordan tilgangen til utdanning var da de forskjellige generasjonene vokste opp. Økende tilgang til utdanning vil føre til større valgmuligheter på arbeidsmarkedet.

Jeg har tatt med et avsnitt om økonomi og levekår på 1900-tallet. Det er grunn til å tro at disse faktorene i ulik grad har hatt betydning for generasjoners yrkesvalg, og at de for noen var begrensninger, og for andre muligheter. Før var utdanning knyttet til familiens økonomi, og dermed var visse yrker forbeholdt de velholdte. For mange ungdommer på kysten var fiskeryrket det eneste alternativet for å overleve. Velferdsstaten, slik vi kjenner den i dag, og forbrukersamfunnet, var ukjent for dem.

2.2.1 Tilgangen til yrket

Adgangen til yrket er nå begrenset på flere områder, spesielt på samfunnsnivå. For det første er det innført kvotesystem for fangstmengde, og tilgangen til kvoter er begrenset ved statlig forvaltning. I tillegg er mulighetene for kjøp av egen båt og finansiering begrenset for mange i dag på grunn av prisene. Dette vil ikke direkte ha noe å si for de som kun vil jobbe som mannskap, og ikke eie eget fartøy. Dessuten er det visse individuelle kvalifikasjoner som en sjarkfisker kanskje bør ha for å utøve yrket. En forutsetning for å velge informantene var at de hadde vært, eller er sjarkfiskere. Det vil si at de enten ikke har blitt stilt ovenfor disse hindrene, eller at de har overvunnet dem. Jeg har valg å si litt om temaet for å finne ut om hva som var tilfelle for hver av de fire informantene.

2.2.1.1 Statlig forvaltning og kjøp av egen båt

Maurstads (1997) definisjon av begrepet statlig forvaltning, er at det er en interessdebatt rundt spørsmålet hvordan naturen skal oppfylle noen menneskelige mål. Målene er forskjellige etter hvilke interesser ulike aktører har. Fisken i havet har tidligere blitt sett på som allemannseie, og fritt vilt, og det var få regler og restriksjoner sjarkfiskerne måtte forholde seg til. For båter mindre enn femti fot, var det kun krav om norsk statsborgerskap og en maks inntekt fra annet lønnet arbeid. På begynnelsen av åttitallet ble totalkvoten overfisket mange år på rad, og mange begynte å bli bekymret for torskeressursene.

I følge Maurstad (1997) ble fisket etter torsk nord for 62. breddegrad formelt regulert i 1990, hvor utgangspunktet var å få til en rettferdig fordeling av en veldig lav totalkvote.

Reguleringene fortsatte etter krisetiden i fiskeriene, hvor kvotesystemet ga enkelte fiskere rettigheter til fisken. Nå skal jeg ikke gå nærmere inn på hvordan myndighetene kom frem til fordelingen av rettigheter, men på grunn av at noen ikke klarte å oppfylle kravene som ble satt for å være fisker, ble de delt inn i to typer; maksimalkvotefiskere og fritidsfiskere. For de som tidligere hadde fiske som bijobb, ble adgangen til fiskeressursene begrenset. Retten som registrert fisker var regulert før 1990, men reglene ble i liten grad fulgt tidligere.

Den nye deltakerloven, som sammenfattet fem lover i en, trådte i kraft 1.januar 2000. I tillegg til å gi til en forenkling av lovverket, skal den nye loven gi fiskerimyndighetene lov til å inndra konsesjoner fra de som overtrer fiskeriloven. Dessuten er ervervstillatelsen til fiskefartøy blitt mer begrenset, fra aktiv deltakelse i tre av de siste ti årene, til tre av de siste fem årene (Odin, 1999). Når det nå er blitt slik at deltakelsen i fisket er begrenset, er det ingen som kommer inn i fisket før noen går ut. Den som overtar båt og kvote, må sende en søknad til myndighetene om å få selgerens adgang overført på seg selv. For at det skal gå i orden må kjøperen oppfylle kravene om å være aktiv fisker, og ha bodd i samme fylke som selger det siste året.

For mange kan det være viktig å realisere seg selv, og jobbe for å oppnå drømmer og mål i livet. Innen yrket som sjarkfisker kan et av målene være å skaffe seg egen båt, og bli selvstendig næringsdrivende. Det har vært snakk om forgubbing innen fiskeflåten i en årrekke, og et stadig tilbakevendende tema er nyrekruttering av ungdom, hvor rekrutterte her menes som mannskap. I det siste er det også satt fokus på nyetablerer innen fiskeflåte, det vil si de som kjøper seg båt for første gang. I mai i år ble det blant annet oppnevnt en arbeidsgruppe av Fiskeri- og kystdepartementet som har fått i oppgave å ta for seg rekrutterings- og etableringsordninger for ungdom til fiskeflåten. Nå er det slik at for å kunne skaffe seg kvote og etablere seg med egen båt innen adgangsregulert fiskeri, er det kun mulig hvis det er noen kvoteinnehavere som er villige til å si dem fra seg. Det skjer som oftest ved at båten annonseres til salgs, med kvoten. Kvoten kan ikke selges alene, og en båt uten rettigheter kan ikke benyttes som fiskebåt, og er dermed ikke mye verdt. Det vil si at

nyetablerere må skaffe kapital til fiskerettigheter i tillegg til penger for kjøp av båt. Når etterspørselen etter kvoter er større enn tilbudet, blir prisene deretter. Høye priser, og overprising, kan føre til at nyetablering blir en for stor risiko for mange å ta, eller begrensninger på grunn av manglende finansiering.

Det er mange utgifter med båt og bruk som gjør investeringer vanskelig uten egenkapital. Etableringsinvesteringene er selvfølgelig også større for de som kjøper seg ny båt i forhold til de som kjøper brukt. Det er mange banker i dag som i utgangspunktet ikke låner til båter, hvis du ikke kan stille opp med en stor andel i egenkapital. Båtene er spesialtilpasset sitt bruk, og er dermed ikke mye verdt på det åpne markedet. Det er derimot mulig å søke om støtte og lån fra Innovasjon Norge, det som tidligere het Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND). På sine hjemmesider opplyser de om ulike tilbud. Flåtelånene deres er kommersielle lån som gis på vanlige markedsmessige betingelser, og de kan enten supplere eller være et alternativ til andre banklån. Jeg har ikke funnet informasjon om hvilken rente de opererer med, men ut i fra utsagn fra en av informantene som har tatt opp lån i SND, må lånet tilbakebetales innen seks år med en rente på 9 %. Med de prisene som er nå på båtene, kan det bli vanskelig å få så mye inntjening på båten at du kan forsvare den fullt finansiert. Han har som en regel å ikke passere mer i lån enn han kan omsette.

2.2.1.2 Kvalifikasjoner

Med kvalifikasjoner menes hvilke kunnskaper og ferdigheter en person innehar innen for et bestemt område. Kunnskap forbindes gjerne med det som kan uttrykkes i ord, som påstander og utsagn. Samtidig kan vi ikke se bort fra den kunnskapen som kommer frem i praksis, også kalt taus kunnskap. Choo (1998) betegner taus kunnskap som personlig kunnskap, som er vanskelig å formalisere eller kommunisere til andre. Kunnskapen består av innsikt og forståelse som utvikles ved at personen har fordypet seg i en aktivitet over lengre tid. Fiskeryrket har vært kjent for å benytte seg av uformell kunnskap, det vil si kunnskap som læres bort i praksis, og som ikke kommer direkte fra en bok. Læringen foregår ved å observere andre, og ved å delta i det praktiske arbeidet selv. Det er fordi alt ikke kan uttrykkes i ord, og læringen er mest hensiktsmessig gjennom utøving. Fiskere har et mangfold av kunnskap som har med yrket å gjøre. Den tradisjonelle kunnskapen er den folkelige biologien som de har tilegnet seg gjennom år som fiskere. Det er alt fra gytetider og gytetider til gode

fangstplasser. I tillegg kommer kjennskap til blant annet behandling av fisk, redskapstyper og føring av båt.

Fiskerinæringen, som har vært av størst betydning for Nord-Norge, er en av de næringene med minst utdannede folk. Utviklingen innenfor fiskerinæringen har vært stor, for eksempel innen teknologien, og kravet til eksplisitt, eller formell, kunnskap har økt i det siste, selv om det ikke forlanges for å bli verken fisker eller filetskjærer. Kravet til kvalifikasjoner er forskjellig ettersom du skal jobbe i havflåten eller kystflåten. I havflåten øker gjerne kravene om sertifikat og opplæring med størrelsen på fartøyet. En sjarkfisker har på sin side ansvar for alle arbeidsoppgavene om bord, og det blir da viktig med god opplæring, enten den er formell eller uformell. Det er mulig å studere fiskerirelaterte fag, og det finnes fagbrev i fiske, men det er ikke utdanning som er obligatorisk for å kunne bli sjarkfisker.

Er tilgangen til yrket muligheter eller begrensninger for individene? For de som var fiskere før innføringen av kvotesystem, og andre formelle reguleringer, var det store muligheter for å bli fisker. Det vil si at statlig forvaltning, eller mangelen på det, for dem var en mulighet. Nå er blitt atskillig vanskeligere, og staten har kommet med tiltak for å kunne begrense antallet fiskere, derfor blir forvaltning nå sett på som en begrensende faktor for de som ønsker å bli fiskere. Det er ikke lengre et valg som kan tas uten at de kommer inn under de kriteriene som er satt. Kjøp av egen båt var lettere for tidligere generasjoner fiskere, så fremst de hadde kapital eller fikk lån. Mulighetene for å kunne realisere sine drømmer som båteier er nå blitt vanskeligere ved at kvotene selges med båten, og det er stor konkurranse om å kjøpe dem. Investeringene kan bli for høy og risikabel for mange, slik at de velger enten å være mannskap, eller finne seg andre yrker. I og med at fiskeryrket ikke krever formell kompetanse, er det en mulighet for alle å kunne bli yrkesfisker. Samtidig er det visse egenskaper du bør ha enten som mannskap eller som eier, som for eksempel kunnskap om navigering.

2.2.2 Utdanning

Jeg tror at utdanningsmuligheter, eller mangel på dem, har noe å si for hvilket yrke individer tar. I den forbindelse forteller jeg i korte trekk hvordan utdanningsrevolusjonen har utviklet seg på 1900-tallet. Dermed kan jeg finne ut hvordan utdanningssituasjonen var for hver av de

fire generasjonene da de vokste opp. I følge Edvardsen (1992) var det vanskelig å forene skolens holdninger og fiskerikulturen i Nord-Norge på begynnelsen av forrige århundre. Det var uforståelig for enkelte at barna skulle bruke tid på å lære om Gud og kristendom, når tiden burde brukes til det viktigste, nemlig å skaffe mat. Skolen måtte som oftest kombineres med arbeidsoppgaver, og arbeidet de gjorde ble betraktet som viktig for husholdningen.

Folkeskolen varte over sju år, og barna gikk to uker på og to uker av. Videre skolegang etter folkeskolen måtte før i tiden finansieres privat, og det resulterte i at få barn fra arbeiderklassen fikk videre utdanning. Førkrigs-Norge var et klassesdelt samfunn og det viste seg å være svært gjeldende når det var snakk om utdanning. Resultatet av dette, var at ungdommen måtte lære seg et yrke på en annen måte. Ca 1 % av barn av fiskere og arbeidere var i utdanning over folkeskolenivå i 1930, mens tallet til sammenligning var 40-50 % for barna til embetsmenn og næringsdrivende (Frønes, 1994). For jentene som vokste opp i Loppa før andre verdenskrig, var det vanlig å dra bort i arbeid etter de fylte 16 år, vanligvis som hushjelp hos mer velstående familier. For guttene var fisket så å si det eneste alternativet.

Norge fikk en ny læreplan i 1939, som gikk ut på at det skulle legges mer vekt på utdanning enn det hadde blitt gjort tidligere. Pga 2.verdenkrig ble det et stopp i planene, men de ble gjenopptatt i gjenoppbyggingsfasen. I oppbyggingen av det nye landet ble utdanning av nye generasjoner et viktig element, og med etterkrigsgenerasjonen kom utdanningsbølgen. Flere steder i landet fikk ungdomsskole på sekstitallet, men den var ikke ferdig innført før i 1973. I tiden før ungdomsskolen var det mange som tok realskolen, og mange av dem fortsatte på gymnaset. Først på midten av syttitallet var det mer enn femti prosent av grunnskoleelevene som fortsatte på videregående, og i løpet av slutten på syttitallet, og åttiårene var det vanlig å ta gymnaset. I 1980 var det hele åtti prosent som tok videre utdanning etter grunnskolen (Frønes 1994).

Skolen har altså endret seg veldig, både i forhold til tilgang og læring. Det kreves stadig mer av barn og unge på skolen, og den kan sies å være nåtidens arbeidsplass. Hensikten er at de skal kvalifiseres til å overta arbeidsoppgaver i det moderne samfunn. For å fremme dette er ti års grunnskole obligatorisk, og reform-94 gir retten til tre års videreutdanning. Artium, som tidligere ble sett på som et privilegium av den vanlige mann, er nesten blitt en del av allmennutdanningen. Høgere utdanning er blitt en mulighet for de fleste ved at utdannelsen kan finansieres med lån og stipend fra Statens Lånekasse. En av årsakene til at utdanning er

blitt viktig, er arbeidsmarkedet. For bare tjue år tilbake var det mulig å gå rett fra skolebenken som sekstenåring og i jobb, men det er ikke realiteten i dag. Endringer i utdanningsmønsteret har endret både yrkeskarrieren og livsløpet. Du bør vite tidlig hvilken yrkeskarriere du vil satse på. I sekstenårsalderen må man bestemme seg for om man skal ta en yrkesrettet utdanning, eller allmennfag. På gymnaset må man velge realfag eller samfunnsfag, og noen utdanninger, slik som ingeniørstudier, krever at du har fordypning i visse fag. Slik det er nå, må man bruke lang tid på å få en høyere utdanning. Deretter må man få innpass i arbeidslivet, hvor man konkurrerer med andre høyt utdannede, og hvor man mest sannsynlig starter på bunnen.

Ungdom fra Finnmark har stort sett hatt mindre utdannelse enn ungdom fra andre fylker. Ser vi nærmere på livsløpet til Finnmarkinger, forteller de at de har begynt i lønnet arbeid i tidligere alder sammenlignet med andre. Veien fra skolebenken og over i arbeidslivet er kortere, og det er en bråere overgang fra stadiet som ungdom til voksen. ”Dette er et kjennetegn ved livsløp i hva som karakteriseres som før-moderne samfunn” (Frønes, Heggem & Myklebust 1997:124). I dag er det vanlig å få seg utdanning, og de som i ung alder velger å ta seg jobb, blir sett på som umoderne. Fiskeryrket er et praktisk yrke, hvor det er mest vanlig å lære seg arbeidet ved å være til stedet i en fiskebåt. Likevel er det mange utdannings – og yrkesmuligheter innenfor fiskerinæringen. Utviklingen av disse studiene kommer blant annet av den utdanningstrenden som er nå for tiden, og den spesialiseringen av teknologien i næringen. Det fiskerifaglige utdanningstilbudet strekker seg fra videregående skole til universitetsnivå. En oversikt over valgmuligheten finnes for eksempel på nettsiden fiskeriutdanning.no. Fagbrev i fiske og fangst er blant utdanningene som er relevant for sjarkfiskere, som er et tilbud i den videregående skolen. Utdanningen på to år kombineres med praksis og lærlingtid om bord i forskjellige båter, hvor de lærer om ulike fiskerier. På den måten kan eleven finne ut hvilke type fiskerier og arbeidsoppgaver som passer best for han, og hva som er mest interessant. I Finnmark er det fiskeriutdanning i på videregående i Honningsvåg.

Sett i forhold til yrkesvalg, blir mangelen på utdanningsmuligheter en begrensende faktor på den måten at valgmulighetene på arbeidsmarkedet blir mer begrenset. Ofte til yrker som ikke krever faglig kompetanse, slik som fiskeyrket. For de som har anledning til å utdanne seg, er

det mer å velge i mellom, og den yrkesretningen de ender opp med, er oftere basert på deres eget valg.

2.2.3 Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet

Det har tidligere vært vanskelig og tidkrevende å komme seg til andre steder for folk flest i utkantstrøk, og de måtte enten ro, eller gå uansett hvor de skulle. For å ta et eksempel fra hjemkommunen, måtte f. eks de som var bosatt i Skavnakk ro over fjorden og gå over fjellet til Sandland for å handle, sommer som vinter, og barna derfra måtte bo på internat for å gå på skole pga lange avstander. For å komme seg f. eks fra Talvik, et sted hvor det var vanlig å søke jobb, til Bergsfjord før krigen, tok det en uke tur-retur. Etter hvert er kommunikasjonen blitt bedret over hele landet, og det har ført til at folk komme seg dit de vil på en rask måte. I tillegg har det blitt lettere å flytte på seg, enten for å få seg en utdanning eller jobb. Vi er ikke så stedsbundet som tidligere.

Det var vanlig å kombinere gårdsbruk med fiske på kysten av Nord-Norge, slik at de kunne være selvforsynt med det viktigste som poteter, melk, og kjøtt. Jordbruket spilte en stor rolle for eksistensen til innbyggerne i Loppa før andre verdenskrig. Spesielt viktig var det i periodene med nedgangstider i fiskeriene. De store fødselskullene i 1910-20 årene vokste opp med fattigdom, dårlige fremtidsutsikter og arbeidsledighet. I ung alder ble de satt til å gjøre voksenarbeid både på sjøen og på gården for at familien skulle ha sjanse til å overleve. Det var tydelige klasseskiller i Norge før. Det var vanlig at flere generasjoner bodde under samme tak, og det var trangt om plassen. I 1930 var det gjennomsnittlig 1,1 person per rom, kjøkkenet inkludert (Frønes, 1994). For den vanlige mann var det stor fattigdom som viste seg ved lite mat, arbeidsledighet, og dårlige levekår. De som kunne vise til utdanning, kom som oftest fra de mer velstående familiene. Arbeidsfolket var ikke bare ekskludert på grunn av det finansielle, men også av kulturelle hindre. Før andre verdenskrig var Norge et av verdens fattigste land. Dette endret seg i etterkrigstiden, utover på femtitallet. Barn av foreldregenerasjonen på 1950-tallet, var de første som tok del i utviklingen på utdanningsfronten. Selv om det var langt i fra den velstanden vi kjenner til i dag, vokste de opp i en tid med optimisme og tro på en bedre fremtid. Fra femtitallet og utover ble det mindre og mindre gårdsbruk. Årsakene var sannsynligvis fordi det ikke lengre var

livsnødvendig med egne husdyr, de fleste hadde for lite land til å leve kun av gårdsbruk, og gårdsbruk var for de fleste en tilleggsnæring til fiskeriene for å overleve.

Femtitallets barn så en langt lysere fremtid i møte enn generasjonene før dem. Frønes (1994) sier at i et utvalg av personer, født i 1920, svarte 20 % at det periodevis hadde vært problemer med å få tak i mat under oppveksten, mens de som ble født på femtitallet ikke hadde samme problemet. I tillegg forbedret økonomien seg for folk, hvorav 50-60 % av de født på 20-tallet hadde dårlig økonomi, i forhold til 10 % for de født på femtitallet. Norge var ikke preget av den luksusen vi opplever nå, men det ble gjort store fremskritt både økonomisk, kulturelt og samfunnsmessig. Teknologiske fremskritt ble med på å gjøre hverdagen enklere. Norge er et vidstrakt land, og fremskrittene bevegde seg i ulik hastighet i bygd og by. Ungdommen var blitt opptatt av utdanning og individualisering, og kulturforandringene gjenspeilte seg i alt fra klær og musikk til tanker og verdisyn. Velstanden var raskt økende, og ferier, reiser, kjøp av boliger og biler var et bevis på det. På utdanningsfronten gikk det tregere, og ikke før på midten av 70-tallet gikk mer enn halvparten av årskullene på videregående skole.

Det kan være vanskelig å tenke seg et samfunn uten alle hjelpemidlene vi har i dag, og uten all teknologien. Hvordan fikk vi tak i hverandre før mobilen ble et allemannseie, hva gjorde ungdommen på fritida før datamaskinen og DVDen, og hvordan ble nordmenn brune? For femti år tilbake var det ikke så mye å bruke pengene på, og Norge var ikke det vi i dag kaller et forbrukersamfunn. Først på 60-tallet ble biler frigitt for salg uten rasjonering, og i 1985 hadde 70 % av Norges innbyggere bil. Ferie var stort sett et fremmedord for vanlige folk, og først på syttitallet begynte antall utenlandsferier å øke (Frønes, 1994). Etter hvert som vi har fått forbedret økonomi og levekår, har det blitt lettere å kunne ta seg et yrke etter preferanser, og ikke bare som en nødvendighet. For de tidligere generasjonene la samfunnet visse begrensinger på yrkesvalg ved at de måtte ta seg arbeid i ung alder for å overleve, og i mange tilfeller hjelpe å forsørge resten av familien, samt at arbeidsmarkedet var begrenset til få yrker.

2.3 Fiskeyrket som karrierevalg

2.3.1 Fiskerinæringen i forhold til generasjon

Fiskeri har bestandig vært den viktigste næringen i Loppa kommune, og er ennå hovedårsaken til at folk fremdeles kan bosette seg og arbeide der. Fisket på Lopp havet og i fjordene omkring har vært viktige fiskefelt, men de har også dratt hjemmefra for å ta del i sesongfisket, hvor Breivikfjorden har vært som ”lille-Lofoten” for dem.

Jeg har valgt å starte med litt historie, med visse digresjoner til Loppa, for å vise hvordan utviklingen har vært innen fiskeryrket fra begynnelsen av forrige århundre og frem til i dag. Loppa kommune fikk sin første sjark, eller motorbåt som de kalte det da, i 1912, som var en åpen Nordlandsbåt med motor. På begynnelsen av 20-årene kom krakket som følge av dårlige fiskepriser og dyre driftsutgifter. Fiskerne hadde vanskeligheter med å få solgt fisken, og prisen var så lav som 2 øre pr kilo. Mange måtte gi fra seg båten på grunn av dårlig økonomi. Det gikk hardest utover småbåtfiskerne som ikke hadde motor. De med motor kunne komme seg raskere til og fra fiskevær etter hvor det var mest fisk, og kunne dra over lengre avstander for å få den solgt. Fra 1928 og utover forverret situasjonen seg, og ”de harde” trettiårene” var i gang. På midten av trettitallet begynte sjark- og skøytefiskerne med kveitegarn, og den økonomiske situasjonen forbedret seg for dem. Samtidig vedtok Stortinget en lov om manntallstrygd for fiskere og ikke minst en minsteprisordning. I 1938 kom råfiskloven, som ga fiskernes egen organisasjon, Norges Råfisklag, jobben med å sette prisene, i samarbeid med kjøpernes organisasjon. Noen var så heldige å få fordelaktige lån hos Fiskeribanken for å kjøpe større båter, også kalt Nygårdsvold-båtene, og i Loppa var det to stykker som fikk denne muligheten. I begynnelsen av trettiårene ble det kjøpt inn 18 båter i kommunen, og det økte til 49 i den siste halvdelen av tiåret. Det var et tegn på at de dårlige tidene hadde snudd. Selv om de hadde hatt det tøft i en lang periode, klarte Loppaværingene å se fremover, og investere i sin egen arbeidsplass. Andre verdenskrig la begrensninger på fiskeriene, men det stoppet ikke helt opp. Det var sildefisket som var av størst betydning for folk, og det var sild å finne i mange fjorder i Vest-Finnmark. Fortjenestene ble omgjort til realkapital fordi de trodde at pengene ikke ville bli noe verdt etter krigen. De fleste fikk båtene med seg under evakueringen, men redskapene som ble igjen ble ødelagt. Det tok en stund før fiskeriene tok seg opp igjen. Folk brukte tid på å bygge opp hus, det var rasjonering av olje, og fiskebrukene måtte gjenoppbygges for å kunne produsere fisken. Sildefisket startet opp igjen i 1949 etter å

ha vært avbrutt i 4 år, og det var et godt år for fiskerne. I årene etter var sildefisket varierende, og stadig flere fiskerne begynte å kombinere det med fiske etter lodde. På femtitallet kom overgangen fra bomull til nylonnøter, som betydde en dyr nyinvestering for de som hadde muligheten. Samtidig kom overgangen til å motorisere snurpene. Tidligere ble notbåtene slept ved utsetting av nota. I stedet for at ankerspillet på hovedbåten eller slepebåten skulle snurpe nota, ble det nå brukt et spill, drevet av motorene på notbåtene. Mange så mørkt på videre deltakelse i sildefisket både pga av store investeringer og tegn på at silda var overbeskattet. På slutten av femtitallet var det flere utflyttere enn innflyttere i Loppa kommune. Folk dro andre steder for å finne seg arbeid, men også fordi mulighetene for å flytte var blitt mye bedre. I 1954 solgte den første nota si og flyttet, og tretten år senere var det ingen notbruk igjen i Loppa. De fleste prøvde å delta på loddefisket før de ga helt opp, men det ble tilslutt vanskelig å finne mannskap til båtene. Det var mindre båter med tre-fire menn, og trålere, som fortsatte fisket etter lodda. På syttitallet startet byggingen av et filetanlegg i Bergsfjord, og det sto klart i 1979. Fiskebruket ga arbeid til 30 personer på det meste, og gjorde at flere kvinner kom seg i lønnet arbeid.

Hvordan kommer individer i kontakt med næringen? I følge Karlsen (2002) er tapet av tradisjoner et av de viktigste kjennetegnene ved moderne samfunn. Med tradisjoner menes overføring av normer verdier, vaner og skikker fra en generasjon til en annen. Innenfor sosiologisk teori antas det at tradisjoner legger føringer på aktørers liv og handlinger. I fiskerisamfunn langs kysten av Nord-Norge, har det vært vanlig at fiskeryrket har gått i arv mellom generasjoner. Det har nesten vært forventet av familie, lokalsamfunnet og av individene selv, både på grunn av økonomiske og kulturelle hensyn, og tidligere ble det sjeldent stilt noen spørsmål om det. De eldste generasjonene vokste opp i en tid hvor fiskerinæringen var sentral, og hvor hele familien, og gjerne bygda, var involvert. De hadde en naturlig læringsprosess som gikk fra lek til observasjon og til deltakelse på ulike nivåer. Etter hvert som de fikk mer kunnskap og erfaring, økte ansvaret og arbeidsoppgaven fikk større omfang. Slik samfunnet er i dag, er det grunn til å tro at det foreligger andre årsaker til ungdoms deltakelse innen fiskeri. Det kan være økonomiske årsaker, men da er det i så fall for at de skal tjene lommepenger, og ikke for å spe på familiens økonomi. Tilknytning til fiskerinæringen i ung alder er med på å sosialisere dem.

Fiskerinæringen har opplevd store forandringer opp gjennom årene. Det gjelder blant annet innenfor komfort og hjelpemidler. Det er større krav om hvilke bekvemmeligheter som skal være tilstede om bord i en båt, og en selvfølge i dag som dusj og toalett var ikke vanlig for tretti-førti år tilbake. Før måtte mannskapet bruke handmakt og rå kraft i all utøvelse av yrket, noe som slet veldig på kroppen. I tillegg var det ikke lagt opp til effektiv drift. I dag finnes det tekniske hjelpemidler for det meste, både for å hjelpe fysisk, og for at de skal være mindre avhengig av vær og vind og av lokalkunnskap. De har garngreiere, kartplottere, GPS og ekkolodd for å nevne noen. Likevel er fiskeryrket fortsatt et fysisk krevende yrke. Måten de jobber på er bedre, og det forsøkes stadig på forbedringer, men enkelte problemer ser ut til å være vanskelig å bli kvitt. Vær og vind gjør at båten rører på seg hele tiden, og det er en stor belastning for fiskere å måtte holde balansen samtidig som de arbeider. Tiltross for at arbeidet medfører slitasje på kroppen, er det noen aspekter med yrket som gjør at noen tiltrekkes i utgangspunktet, og som gjør at de ikke skifter til annet arbeid. Noen kjennetegn ved fiskeryrket er at det er mye jobb, men for korte perioder, og det er godt betalt. For ca fire måneders jobb i året, tjener de godt over den vanlige manns årsinntekt. Sammenlignet med annet arbeid, kan det virke som om fisket er et variert yrke, både på grunn av forhold som vær og fangstmengde. For å være fisker må man kunne takle usikkerhet i inntjening, ved at det stadig er skifting i pris, og det er usikkert om kvoten blir fisket opp.

Jeg vil tro at opplevelsen som fisker vil fremstå som veldig ulik blant de fire generasjonene. Noen likhetstrekk vil det nok finnes, men det vil i stor grad være forskjeller mellom dem. Det er mest på grunn av den store utviklingen samfunnet, og fiskerinæringen har vært igjennom i løpet av forrige århundre.

2.3.2 Bakgrunn for yrkesvalg

Det kan være mange ulike grunner til en persons valg av yrke, f. eks interesse, økonomiske incentiver, bosted, arbeidstilbud, eller at han/hun “går i familiens fotspor”. Edvardsen (1995) sier det er to ting som må oppfylles ved utdannings- og yrkesvalg; det ene er at man må ville, og det andre at man må kunne. Dvs. at man både må være motivert for en type utdanning eller jobb, og i tillegg ha kompetanse og evner for å komme inn på, og fullføre, den aktuelle utdanningen eller jobben. Årsaker til valg av utdanning og yrke er flere. Edvardsen (1995) nevner fire årsaker, og jeg skal fortløpende gå igjennom tre av disse.

1. Sosial bakgrunn.

Farens yrke har som oftest blitt brukt som et enkelt mål for sosial bakgrunn. Tidligere har det vært normalt at faren var personen i husholdningen som var forsørger, men nå er det en helt annen trend. Det er blitt vanlig at kvinner tar høyere utdanning, og en mye større andel kvinner er i arbeid. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) (Samfunnsspeilet nr 4, 2005) viser at ca 90 % av dagens 16-18-åringer går på videregående, hvor andelen jenter er ca 51 %. Det har vært flere kvinnelige enn mannlige studenter de siste tjue årene, og i 2005 var seks av ti studenter kvinner. I samme artikkel kommer det frem at kvinners yrkesaktivitet økte betydelig mellom begynnelsen av syttitallet og frem til slutten av åttitallet. Fra slutten av åttitallet og frem til midten av nittitallet var aktiviteten stabil, for så å øke igjen. I 2004 var ca 69 % av kvinnene mellom 16-74 år i arbeidsstyrken, og i 2005 utgjorde kvinner 47 % av de sysselsatte. Det vil si at vi nå i større grad må inkludere morens utdanning og yrke i målet for sosial bakgrunn.

Ulik sosial bakgrunn gir forskjellige muligheter innen utdannings- og yrkesvalg. Bourdieu (1993) tar for seg tre former for kapital som kan skape ulikheter, hvor jeg har valgt å bruke to av dem. Kapital forbindes vanligvis med beholdningen av økonomiske goder, og pengemakt. I denne sammenhengen betyr kapital en blanding av ressurser og hjelpemidler;

a) *Økonomisk kapital*, som innebærer familiens økonomi. Utdanning har bestandig kostet penger. Direkte kostnader kan være skolemateriell, reiseutgifter og kost og losji, og indirekte kostnader er tapt arbeidsfortjeneste ved å gå på skolen i stedet for å arbeide. Til en viss grad avhenger familiens økonomi av utdanningen til barna. Tidligere måtte familien betale alt selv, mens det nå finnes ordninger for lån og stipender. I noen tilfeller kan den indirekte kostnaden bli for stor, fordi de ønsker voksen-status og økonomien som følger med (Bourdieu 1993). For ungdom innen ”arbeiderklassen”, betyr arbeid at de kan ha de samme materielle godene som andre, som familien ikke har råd til å gi dem. Det gjør at noen ser kortsiktig og gir avkall på utdanning.

I følge Frønes (1994) ble velstandforholdet mellom generasjonene etter krigen sett på som en type trapp, hvor hver nye generasjon startet lengre oppe i velferdstrappen enn den forrige. En av årsakene var tilgangen til arbeid. Få kvinner var yrkesaktiv, landet var i en

oppbyggingsfase, og årskullene som var ute etter arbeid var små. Dessuten fikk disse årskullene mer utdanning enn noen før dem. Unge folk tjente som oftest godt på femti og sekstitallet, sammenlignet med de som var eldre. En trettiåring tjente ca 10 % mer enn en sekstiåring i 1970. Denne trenden kan sies å ha snudd. I dag er det mange ganger slik at økt lønn kommer med årene, pga ansiennitet og erfaring. Staten har lagt til rette for at alle skal ha en mulighet til høyere utdanning, og de har en ordning med lån og stipend via Statens lånekasse. Det er derfor grunn til å tro at de sosiale ressursene har større betydning for utdannings- og yrkesvalg per i dag enn de materielle ressursene.

b) *Kulturell kapital*, eller informasjonskapital. Denne er med på å skape holdninger og verdier som er med på å avgjøre hva en person vil legge vekt på i en jobb. Foreldres forventninger til barna er også med på å påvirke valget.

Som en oppsummering kan vi si at foreldres utdanningsnivå og yrker er vesentlig for barnas karrierevalg. Det er vanlig at barna til personer med høy utdanning også tilegner seg høy utdanning. Det bekreftes i en artikkel fra SSB (2000), hvor kullet som gikk ut av grunnskolen i 1989, er blitt fulgt frem til 1997. Jo høyere utdanning foreldrene hadde, jo lengre var individene i dette kullet i høyere utdanning. 44 % av kullet var registrert som studenter på høyere utdanning mellom 1992 og 1997. Av de med foreldre med høy utdanning, var det 83 % som også tok høy utdanning, og for de med foreldre med kort utdanning var det 65 %. For dem med foreldre med videregående utdanning, var prosentandelen 37, og bare 17 % for elevene som hadde foreldre med maks grunnskole.

2. Verdier og interesser

Verdier og interesser kan være motiver og årsaker bak valg av yrke, og er en av grunnene til at vi ønsker forskjellige yrker. Rosenberg (1957) skiller mellom tre typer verdier som er viktig ved yrkesvalg:

- 1) *Ekspressive verdier*, hvor arbeidet blir et mål i seg selv, med sjanse til å realisere evner og anlegg. En persons interesser vil komme under denne gruppen av verdier.
- 2) *Instrumentelle verdier*, hvor arbeidet blir et middel for å opptjene fordeler utenom arbeidssituasjonen. For personer med disse verdiene er penger, status, prestisjefulle stillinger og jobbsikkerhet viktigere enn å utføre jobben.

- 3) *Personorienterte verdier*, hvor arbeidet blir sett på som en verdi i seg selv, men der sjansen for å ha kontakt med andre mennesker, og kunne hjelpe dem, kan ses på som viktigere enn selve jobben.

3. Individuelle egenskaper og ressurser

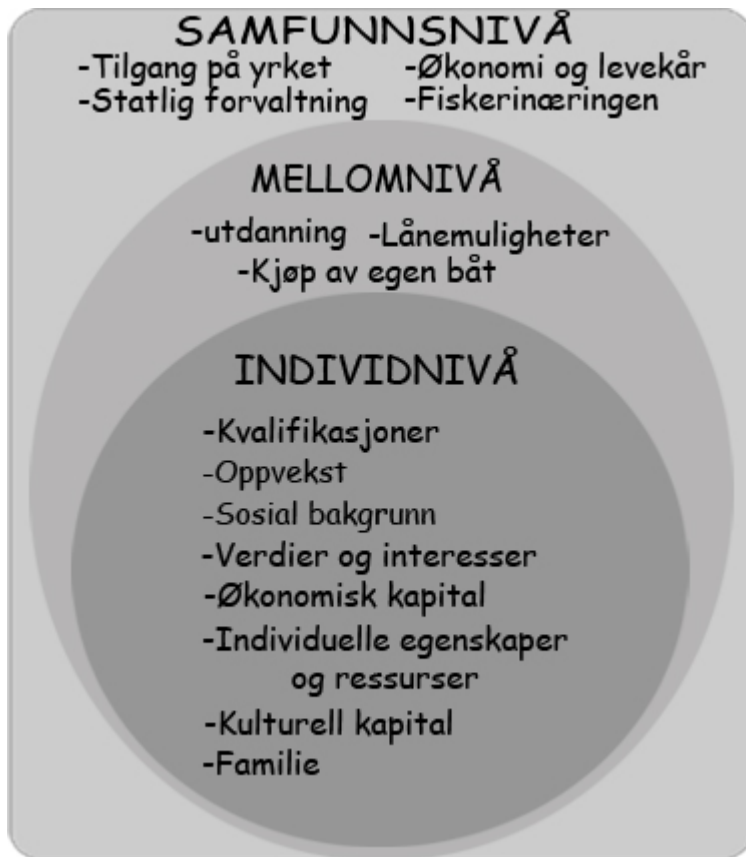
Individuelle egenskaper og ressurser viser til medfødte fysiske talenter som styrke og utholdenhet, og eller psykiske som for eksempel kreativitet og generell kunnskap. I utgangspunktet varierer disse fra person til person, men vi får også en ulik utvikling ved at vi har forskjellig læring og trening. Demografiske egenskaper, som vi ikke har kontroll på, for eksempel hudfarge og kjønn, kan også være med på å avgjøre mulighetene på arbeidsmarkedet. Tidligere forskning viser at disse egenskapene er grunnlag for en del diskriminering på arbeidsmarkedet. Rasediskriminering er gammelt nytt. I en artikkel på forskning.no (2006), som baserer seg på en amerikansk undersøkelse om hudfarge og jobbsøking, kommer det frem at rasediskriminering også forekommer etter en type fargeskala. Det vil si jo mørkere jobbsøkeren er i huden, desto mer blir de diskriminert. I Samfunnsspeilet (2003, nr.6) blir temaet kjønnsdelt arbeidsmarked belyst. Statistikk viser at det er systematiske forskjeller mellom norske menn og kvinner på arbeidsmarkedet. Noen av forskjellene er at det finnes typiske kvinne og mannsyrker og at det er få kvinner i lederstillinger.

Det er viktig å understreke at denne kunnskapen om bakgrunnen for yrkesvalg allerede ligger ”fast”, og det er ikke noe jeg skal teste betydningen av.

2.4 Begrepsramme for studien

Tidligere i teoridelen har jeg tatt med faktorer som er med på å avgjøre yrkesvalg, og andre som viser til muligheter eller begrensinger, sett i forhold til hvilken generasjon de tilhører. Disse faktorene tilhører forskjellige nivåer, som er viktige å skille mellom. Enkelte faktorer for valg av yrke er på individnivå, som for eksempel interesser. Baseres et yrkesvalg på bakgrunn av det, har valget ingenting med ytre omstendigheter å gjøre. Det er dine personlige ressurser, og nærmiljøet rundt som påvirker valg. På et mellomnivå har vi faktorer som utdanning og finansieringsmuligheter, som ikke faller naturlig inn under kun individ eller samfunnsnivå. Utdanningsmulighetene har utviklet seg. For yngre generasjoner vil utdanning

kunne være et valg på individnivå, som baseres på for eksempel verdier og interesser. For de eldre vil det kanskje være på samfunnsnivå sett i forhold til tiden de vokste opp. Samfunnsnivået inneholder faktorer for yrkesvalg basert på hendelser og årsaker som ikke kan styres av individet. Det kan også være flere grunner til yrkesvalg, slik at årsakssammenhengen kan være både på individnivå, mellomnivå og samfunnsnivå samtidig. I dette avsnittet har jeg derfor valgt å vise en modell som forklarer begrepsbruken.

Figur 1: Begrepsramme

3 Metode

I dette kapitlet gjøres det kort rede for metoden som oppgaven bygges på, og valg av metode begrunnes. Videre redegjør jeg hvordan jeg kom frem til utvalget i studien. I tillegg beskriver intervjurunden, selve gjennomføringen, dataenes troverdighet og tilslutt hvordan datamaterialet ble behandlet.

3.1 Livsløpsintervju som metode

Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode i denne oppgaven. For det første er det ikke viktig å vite *hvor mange* som mener en ting, men å vite *hva* de mener. Det interessante er å gå i dybden av hver enkelt person, få en helhetlig forståelse og avdekke ting som ikke kommer frem ved for eksempel et spørreskjema. I følge Thagaard (2003), kan bruken av kvalitativ metode blant annet knyttes til kjennskap til feltet som skal studeres. Ettersom temaet i denne studien er lite forsket på tidligere, er kvalitativ metode en mer egnet metode enn den kvantitative.

Det er mange ulike typer kvalitative undersøkelsesmetoder, men i følge Thagaard (2002) har de et fellestrekk, og særpreg, ved at all data som forskeren analyserer, fremlegges i form av tekst. Valget av design falt på samtaleintervju, eller livsløpsintervju, som i dette tilfellet brukes til å avdekke personlige og samfunnsmessige hendelser som allerede har skjedd. Thorsen (1998:36) beskriver livshistorie som ”(...) *et øyeblikkets tilbakeblikk på et langt livsløp. Et livshistorieintervju er - som alle intervjuer – en mellommenneskelig situasjon som er tids-, steds-, og personavhengig.*” Thagaard (2003) mener at formålet med intervju er å få utførlige opplysninger om hvordan andre individer opplever sin livssituasjon. Den metodiske tilnærmingen befinner seg innenfor hermeneutisk vitenskapstradisjon ettersom målet med studien er å oppnå forståelse for individene i studien. I ordbøker kan vi lese definisjonen på hermeneutikk som fortolkningskunst eller forståelselære. Forståelse er forbeholdt den sammenheng eller situasjon noe forstås innenfor. Konteksten er en subjektiv, ikke kontrollerbar størrelse som eksisterer avhengig av fortolker. I følge Geertz (i Thagaard 2003) bør målet for en undersøkelse være å presentere en ”tykk” beskrivelse, som både inkluderer informantens tolkninger, og intervjuers fortolknninger. Hovedpoenget er ikke bare å gjengi det fortellerne sier, men fortolke det som de prøver å formidle. Hovedtemaet for intervjuet er

yrkesvalg, hvor jeg ønsker å studere årsaker til yrkesvalget sett fra aktørenes synsvinkel. Rammen for intervjuene dannes ved at aktørene forteller om livet sitt, slik de har opplevd det, og forsker prøver å nå frem til hver enkelt for å finne ut hvordan de opplevde ulike livssituasjoner. Disse muntlige, gjerne ustrukturerte livshistoriene, kommer frem ved en samtale mellom forteller og forsker, hvor de har hver sin rolle. Intervjuer prøver å få informanten til å snakke om de relevante temaene som er en del av forskningen, og det er intervjuer som bestemmer hva som er relevant informasjon, og ikke, ved analyseringen av materialet. Det er altså ikke gjensidig fortrolighet ved at fortelleren er den personen som snakker om livet sitt til forskeren.

Det er mange fordeler med denne typen intervju. For det første er den forholdsvis billig å gjennomføre på grunn av få informanter og fordi det er forskeren selv som gjennomfører intervjuene. Jeg trengte bare å reise til ett sted for å intervju de tre første, og den siste bor på samme sted som meg, og det var ingen andre kostnader enn selve reisen. For det andre er den fleksibel og ikke standardisert. Det blir dermed mulig å følge opp tråder i samtalen som ikke er mulig med andre typer design. Det er også mulig å bruke informantens kroppsspråk som tilleggsinformasjon. Dessuten kan det oppstå personlig kontakt og nærhet med de som intervjues, som igjen kan ha betydning for forskerens innsikt i det som studeres (Ringdal 2001). Kruuse (1989) trekker også frem fordelen med at informanten kan spørre intervjuer hvis det er noen spørsmål som er uklare. Dermed kan intervjuer få mer utfyllende og korrekte svar. I denne studien kom det spesielt godt frem under intervjuet av den eldste informanten, som av og til ikke fikk med seg essensen i spørsmålene, og som måtte forklares mer inngående hva jeg var ute etter å få svar på. Det finnes også noen ulemper med samtaleintervjuet. Det går mye tid til slike intervjuer. Et intervju vil ofte vare i minst et par timer, og det er mye informasjon som skal bearbeides etterpå. Samtalen skal både transkriberes og analyseres. En diktafon kan være behjelpelig ved at ingen data blir glemt og intervjuer kan samhandle mer med informantene. Det kan være lettere å konsentrere seg om samtalen ved at man slipper å tenke på å skrive ned alt. Likevel kan det være data som blir borte ved at det kan være vanskelig å høre hva som blir sagt på tapen. En annen begrensende faktor ved samtaleintervjuet, som Kruuse (1989) argumenterer for, er at ikke alle er flinke intervjuere. Intervjuere har forskjellig erfaring, både når det gjelder intervjuteknikken og temaene som det blir snakket om. Noen problemstillinger kan besvares på en bedre måte hvis intervjuer har innsikt i temaet fra før. Bruken av livshistorier i samfunnsforskning har også

vært oppe til debatt. I følge Danielsen har forskere hevdet at metoden gjør samfunnsvitenskapen anekdotisk, mens andre påstår at slike historier ikke har samme dokumentarisk validitet som annet etnografisk materiale. Det positive er at fremstillingsmåten gir leseren nærhet til dataene.

Det er vanlig å bruke en intervjuguide som en slags veiledning til intervjuet, og de fleste spørsmålene er åpne. Den samme guiden brukes under alle intervjuene, men etter hvert som intervjuer får et større innblikk i hva samtalene går utpå, kan spørsmålene bli klarere. Hvor detaljert guiden er, avhenger mye av intervjuers erfaring, og en som er uerfaren bruker ofte å formulere konkrete, spesifikke spørsmål. For noen informanter kan spørsmålene være av slik karakter at de vegrer seg for å svare, og at de enkelte ganger kanskje svarer det de tror intervjuer vil høre.

3.2 Intervjuguiden

Kvale (i Kruuse 1989) definerer det kvalitative forskningsintervjuet som et intervju med formål om å få informasjon fra informantens livsverden, slik at intervjuer kan fortolke betydningen av dataene, og dermed forstå individets livsverden. I følge Kruuse (1989) er det to typer kvalitative intervjuer; det halvstrukturerte eller det ustrukturerte intervju. Denne undersøkelsen er basert på halvstrukturerte intervjuer, som betyr at jeg i forkant av intervjuene forberedte en del spørsmål som jeg ville stille, og at jeg hadde en viss ide hva jeg ville spørre om. Spørsmålene ble presentert i form av en intervjuguide. En intervjuguide er et hjelpemiddel, eller et manuskript, i en intervjusammenheng, hvor forskeren på forhånd har bestemt seg for noen over- og undertemaer som skal dekkles. Guiden kan i følge Ringdal (2001) variere fra tematisk ordnede stikkord, til et sett av ferdig formulerte åpne spørsmål. Den trengs ikke å følge slavisk, og intervjuer kan følge opp interessante og uventede tråder i samtalen. Det kan være vanskelig å beskrive hva som karakteriserer et godt spørsmål, men de bør invitere til samtale og nyanserte svar. I tillegg er det en fordel om terminologien er forståelig, og at spørsmålene er korte og nøyaktige slik at de ikke kan misforståes. I følge Halvorsen (2002) er det noen som gjennomfører en pilotundersøkelse for blant annet å trene på intervjusituasjonen, og for å teste ut hvilke spørsmål som er bra, og hvilke som kan lukes ut. På grunn av tidsmessige hensyn, og mangelen på relevante informanter, valgte jeg å ikke gjennomføre en pilotundersøkelse.

I forrige kapittel ble forskningsmodellen presentert, som sammen med problemstillingen utgjør rammeverket for utformingen av intervjuguiden. Dette kapitlet viser overgangen fra begrepsrammen til intervjuguide. Spørsmålene ble delt inn i forskjellige temaer, og jeg forsøkte å få dem besvart i kronologisk rekkefølge så mye som mulig for å holde orden og kontroll. Det var ofte at informantene svarte på spørsmål som jeg enda ikke hadde stilt, men det var ikke noe problem. Alle spørsmålene var åpne, det vil si at svarene ikke var begrenset til svaralternativer, men at de kunne formulere seg slik de ville, og komme med egne tolkninger. Da informantene uttalte standpunkter som var av spesiell interesse for problemstillingen, prøvde jeg å få dem til å begrunne svarene sine, blant annet ved å be om eksempler.

Kategoriene som jeg ønsket å undersøke nærmere, og som jeg mente var relevant i forhold til problemstillingen, ble delt inn i to hovedgrupper, som deretter forgreinet seg i underkategorier; 1) Yrkesmessige muligheter og begrensninger med underkategoriene a)Tilgang til yrket b)Utdanning og c)Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet og 2) Fiskeryrket som karrierevalg med underkategoriene a)Fiskerinæringen i forhold til generasjoner og b) Bakgrunn for yrkesvalg.

1) Yrkesmessige muligheter og begrensninger

Jeg var interessert i å studere hvilke yrkesrettede muligheter og begrensninger hver enkelt generasjon møtte i sin ungdom, på den tiden de sto ovenfor veiskillet over hva de skulle gjøre videre med livet sitt og hvilke yrkesrelaterte valg de hadde. Underkategoriene tilgang til yrket, utdanning og økonomi, levekår og forbrukersamfunnet ble utformet med bakgrunn i teorien om temaet, og etter hvilke kategorier jeg mente var dekkende for å besvare problemstillingen. Jeg prøvde å utforme spørsmålene slik at de skulle være mest mulig relevant for alle de fire generasjonene, og at de kunne påvise likheter og ulikheter på tvers av generasjonene.

a) Tilgangen til yrket

- Statlig forvaltning og kjøp av egen båt
- Kvalifikasjoner

Jeg startet intervjuet med å spørre informantene om hvordan tilgangen til fiskeryrket var da de ble fiskere. For å kunne bli fisker er det en forutsetning at forholdene ligger til rette for å få innpass innen næringen. Deretter spurte jeg mer spesifikke spørsmål som er tilknyttet til tilgang. Et av hovedspørsmålene var hvilken rolle statlige reguleringer har hatt for deres deltakelse og tilgang til yrket. I og med at statens rolle har endret seg opp gjennom årene, og kravene for å kunne bli fisker er skjerpet, var det viktig å skille mellom informantene som har hatt begrenset tilgang til fiskeryrket, og de som har hatt lett tilgang. Andre spørsmål dreide seg om det å kjøpe egen båt. For noen er viktig å kunne være egen næringsdrivende for å ville være fisker, dessuten er tilgangen til fiskeryrket forskjellig ettersom du vil være mannskap eller eier. Et annet element som jeg mente var relevant for å finne ut hvilken tilgang informantene hadde til yrket, var kvalifikasjoner. Slik temaet beskrives i teorien, er det foreløping ingen formelle kvalifikasjoner som trengs for å bli fisker. Likevel mener jeg at spørsmålene vil kunne gi en god pekepinn på hvilke kunnskaper og kvalifikasjoner individene selv mener er viktig å ha som fisker, og om disse for eksempel kan læres, eller om de er medfødt. Grunnet endringer i fiskerinæringen er det nærliggende å tro at kvalifikasjonene har endret seg med utviklingen, og jeg var interessert i å vite hvilke tanker informantene hadde om det.

b) Utdannelse

Jeg prøvde å frem noen konkrete synspunkter om hvilken betydning utdanning har hatt for dem, og om mulighetene eller begrensningene til utdanning har hatt noe å si for yrkesvalg. Det var interessant å vite om yrkesvalget hadde vært annerledes om utdanningsmulighetene hadde vært tilstede. I denne sammenhengen prøvde jeg å få frem informantenes holdninger til utdannelse og om de ville benyttet seg av et eventuelt utdanningstilbud.

c) Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet

Fordi begrepet generasjon står sentralt i denne undersøkelsen, ble det stilt spørsmål rundt disse temaene. Ved å spørre informantene om samfunnet under oppveksten og hvordan barndommen deres var, var det mulig å avdekke om disse forholdene var med på å bestemme yrkesvalg. Jeg var interessert i å vite om disse sidene ved samfunnet var med på å gi informantene større mulighet til å velge yrke, eller om de var begrensende faktorer. I tillegg ble de spurt om hvordan de kom inn i fiskerinæringen. Spørsmålet ble satt under denne

kategorien fordi det har vært en tradisjon at de som får et yrke innen fiskerinæringen, kommer i kontakt med næringen i ung alder.

2) Fiskeryrket som karrierevalg

Spørsmålene som faller inn under denne hovedkategorien, vedrører hvorfor individene har valgt fiskeryrket, og hvordan forholdene innenfor fiskerinæringen har vært for hver av generasjonene.

a) Fiskerinæringen i forhold til generasjoner

Jeg ønsket å få data om ulike forhold innenfor fiskerinæringen slik den enkelte generasjon opplevde den. Lønn, trivsel, komfort, hjelpemidler, hvilke vilkår de jobbet og levde under, var forhold jeg på forhånd tenkte var avgjørende for hvor attraktivt fiskeryrket var for dem. Men for ikke å "legge ordene i munnen deres", valgte jeg heller å stille et mer generelt spørsmål om hvilke positive og negative sider det er med fiskeryrket da de valgte å bli fiskere. I tillegg stilte jeg spørsmål for å avdekke hvordan hverdagen som fisker var for dem. Under denne kategorien ville jeg finne ut hvordan fiskerinæringen har endret seg opp gjennom årene, og ved å sammenligne dataene kunne finne ut hvilke elementer ved fisket som har og ikke har endret seg med generasjonene.

b) Bakgrunn for yrkesvalg

Under dette temaet, som er basert på spørsmål 2 i problemstillingen, ville jeg vite hvilke faktorer individene selv mente var med på å avgjøre valget av yrke. Fordi informantenes egne tolkninger av yrkesvalg står sentralt i undersøkelsen, ble det stilt flere spørsmål rundt dette. Jeg prøvde å utforme spørsmålet på en slik måte at svaret skulle bli dirkete og reflektert, og at de svarte nøyaktig på det jeg spurte etter. Spørsmål om andre yrkesmuligheter og tidspunktet de skjønnte at de kom til å satse på fiskeryrket, ble stilt for å antyde noen generasjonsforskjeller mellom informantene. For å kontrollere om de var fornøyd med yrkesvalget, og for å få en passende avrunding på intervjuet, spurte jeg hvordan de trodde de ville vurdere valg av yrke hvis de hadde vært ung i dag, og om valgene hadde vært annerledes.

3.3 Utvalg av informanter

Halvorsen (1989) kaller samtlige undersøkelsesenheter, som forskeren ønsker å si noe om, for populasjon eller teoretisk univers. For å kunne si noe om populasjonen uten å måtte intervju alle, må det gjøres et utvalg. Utvalgsmetoden (og bortfall) er avgjørende for hvor representativt utvalget er. I kvalitative opplegg brukes gjerne teoretisk utvelging av de enhetene som undersøkelsen baseres på. Informantene i denne oppgaven ble valgt fra forskjellige generasjoner for å kunne se på virkningen av samfunnsutviklingen. Hvor stort utvalget bør være avhenger av formålet. Jeg bestemte meg for 4 personer som dekket hver sin generasjon, hvor aldrene var henholdsvis på ca 83 år, 59 år, 37 år og 26 år. Det som informantene måtte ha til felles, var at de en gang i løpet av yrkeslivet var sjarkfiskere. For å presisere betydningen av sjarkfiske har jeg valgt å bruke Maurstads (1997) begrepsforklaring. I følge henne skiller sjarkfisket seg fra annet kystfiske ved at fisket som oftest forgår nærmere land sammenlignet med de større båtene, det er mindre mobilitet i driften, og ved at sjarkfiskerne oftere drar på land og leverer. Flesteparten av sjarkfiskere bor på steder i kyst og fjordstrøk, hvor det er mulig å drive fiske lokalt. De fleste fisker i hjemtraktene, men mange kombinerer det med fiske andre steder, vekk fra hjemmet. Det er vanlig at de minste sjarkene på 20- 30 fot ikke har mannskap, mens de største har en til tre menn.

De demografiske forskjellene som var av størst interesse var alder. Oppgaven går i store trekk ut på hva årsakene er til at noen velger fiskeryrket, og om det endrer seg med tiden og etter utviklingen og endringene i samfunnet. Sverre var den yngste fiskeren jeg kom i kontakt med. Utgangspunktet var å prøve å finne en som var ca 20 år, for muligens å avdekke flere generasjonsforskjeller, men det lot seg ikke gjøre. Alf (37) ble valgt med bakgrunn i at han er en av de yngste fiskerne i bygda, og at han har hatt ulike yrker opp i gjennom årene. Han har bl.a. eid og drevet en fiskebutikk før han ble fisker. Erling (58) sluttet som fisker på slutten av åttitallet pga slitasjeskader og arbeidet videre som styrmann. Han er nå førtidspensjonert pga helsemessige årsaker, men har igjen kjøpt seg sjark for å "hobbyfiske". Sigurd (83) er den eldste pensjonerte fiskeren i bygda, og dermed et naturlig valg som informant. Han er dessuten kjent for å være ha en god fortellerevne og god hukommelse.

For å begrense oppgaven er ikke kvinners deltakelse i fiskeyrket tatt med. Det hadde vært interessant å se på kjønnsmessige likheter og ulikheter i valg av fiskeyrke, men det lar seg

ikke gjør pga tidspress, og begrenset mulighet til å finne kvinnelige fiskere. De tre eldste informantene har hatt tilhørighet til Bergsfjord mens de har vært fiskere, og de bor der enda. Pga min oppvekst i bygda var det naturlig å velge informanter derifra. Bygda er så liten at ”alle kjenner alle”, og det var lett å få noen å stille til intervju. I tillegg var det mulig for meg å bo hos familie i perioden intervjuene foregikk. I en større oppgave hadde det vært mulig å sammenligne årsakssammenhengen til valg av yrke med et annet sted, f. eks en by, eller en annen landsdel, og selv om Sverre (26) er fra en by, vil det ikke komme noen sammenlikninger om valg av yrke for ungdommer fra bygder og byer. Grunnen til at informantene er av ulike generasjoner, er for å se hvilken betydning samfunnet har for valg av yrke, dvs. hvilke muligheter og begrensninger innenfor utdanning og jobb fantes det da yrkesvalget ble tatt.

3.4 Intervjuene

3.4.1 Gjennomføring av intervjuene

I forkant av intervjuene kontaktet jeg de aktuelle informantene for å høre om de var villige til å bli intervjuet. Jeg fortalte at oppgaven baserte seg på livsløpsintervjuer av tre forskjellige generasjoner og snakket om temaet så de kunne forberede seg litt på forhånd. Den eldste informanten var over åtti år, og måtte dermed tenke over hendelser sytti år tilbake i tid. Vi avtalte tid og sted for intervjuene og de godtok at jeg brukte lydbånd under intervjuene. Det ville vært vanskelig å få med seg alt ved bare å notere, og jeg kunne konsentrere meg bedre om å være aktivt med i samtalen, og få kontakt med informanten. Informantene brukte hele tiden mange ord og uttrykk som jeg ikke var kjent med, eks daviter, posebåt og blåstein. Jeg valgte å sjekke de opp i etterkant, ellers hadde intervjuene tatt mye lengre tid og blitt veldig oppstykket.

Før hvert intervju fortalte jeg i store trekk hva oppgaven min går ut på, og at de kunne begynne med å fortelle om seg selv, familien og samfunnet i den tiden de vokste opp, for å komme i gang. I begynnelsen av intervjuene var de litt ”stiv” og syntes det var uvant, men det gikk fort over. Intervjuene varte mellom to til tre og en halv time, avhengig av temaene de tok opp og avbrytelser. Alle intervjuene ble gjennomført hjemme hos dem av både praktiske årsaker og fordi jeg tenkte at de ville føle seg mer komfortabel. Minuset med å intervju de

hjemme var forstyrrelsene fra bl.a. familiemedlemmer som kom med kommentarer og telefoner som ringte.

Livsløpsintervju kan være krevende å gjennomføre bl.a. fordi de er lite standardiserte og ofte uryddige. Åpne spørsmål gir informanten muligheten til å komme med egne svar, og det kan være lett å spore av, og hoppe mellom spørsmål. En intervjuguide ble laget før intervjuene ble gjennomført som hjelp under intervjuene. Spørsmålene ble laget ut fra problemstillingen, men var mer en basis som det ble improvisert ut fra. Ferdig formulerte spørsmål ga likevel en viss trygghet da jeg ikke har noe særlig erfaring med samtaleintervju. Med tanke på at aktørene har ulik bakgrunn og erfaring, og ved å benytte denne type intervju, ble spørsmålene spurt etter som det passet inn, og ikke fulgt etter punkt og prikke.

3.4.2 Begrensninger ved intervjuet

Kruuse (1989) diskuterer ulike feilkilder som kan oppstå under intervjuet, som kan påvirke resultatet. En av disse er feil oppstått på grunn av informantene. Selve intervjuet fortonet seg forskjellig hos informantene. Hos den eldste, Sigurd, var kona til stede, og hun var veldig ivrig etter å delta i samtalen. Hun kommenterte hendelser han fortalte om, og han spurte henne av og til for å få bekreftet at han husket riktig. Han var veldig ”pratesjuk”, noe han er kjent for i hjembygda. Innimellom var det snakk om barnebarn og helse, men han kom også med gode fiskerihistorier og skildringer av livet sitt. Det var intervjuet med Sigurd som varte lengst, nesten fire timer. Det kommer naturlig nok også av at han har levd et langt liv, og har opplevd veldig mye. Han brukte mange ord og uttrykk innen fiskeri som jeg aldri har hørt før, og han moret seg over at jeg var litt uvitende på det området. Dessverre var ikke datamaterialet fra Sigurds fortellinger like relativt til oppgaven til enhver tid. På enkelte spørsmål fikk jeg svar på helt andre ting, og samtalen hadde en tendens til å skli i retning av andre temaer. Jeg prøvde å få samtalen inn på riktig spor etter hvert, men det var ikke like enkel bestandig. I etterkant, da jeg gikk gjennom datamaterialet, slo det meg at han av og til styrte samtalen, og ikke jeg. Enkelte ganger var han mer interessert i å fortelle spesielle historier, og være forteller, enn å ha en samtale. Fordi jeg kjenner han fra før, vet jeg at mange av historiene er gjengangere som han forteller til alle, til enhver tid, og som jeg av den grunn tror han forteller for å være interessant. De fleste fortellingene hadde ingen relevans for studien. Erling hadde også mye å fortelle, og kom med mange morsomme historier fra tiden

som fisker. Han var den som fortalte mest om seg selv og betydningen av yrket, og det var lite snakk om næringen slik den er i dag. Sigurd og Erling har opplevd mye vanskelig opp i gjennom årene, og jeg synes det var veldig fint av dem å dele dem med meg. Sigurd fortalte blant annet om en oppvekst under vanskelige forhold, og opplevelser fra krigen. Erling berettet om vanskelige økonomiske tider, og hvordan yrket slet ut helsa. Intervjuet med Alf og Sverre var litt annerledes. Alf var veldig entusiastisk når han fortalte om yrket sitt, både om det positive og negative. Han hadde klare meninger om fiskeripolitikken, og det var like mye snakk om nåtid som fortid. Sverre er den eneste av de fire jeg ikke kjenner fra før, og den yngste. Intervjuet med han varte i underkant av to timer. Jeg vil tro at alderen har noe å si på at han ikke hadde så mye å fortelle som de andre, men det kan også være på grunn av at vi ikke hadde snakket sammen før. Samtalen gikk litt tregere sammenlignet med de andre, og av og til føltes det som om jeg pratet mest. Likevel virket han like, og i enkelte tilfeller mer reflektert over valg og hendelser i livet sitt som de andre.

Min rolle som intervjuer kan også være en årsak til feilkilder. Det kan hende at mitt forhold til informantene til en viss grad styrte To av informantene kjente jeg godt fra før, den ene kjente jeg litt, og den siste visste jeg ikke noe om.

3.4.3 Undersøkelsens troverdighet og bekreftbarhet

Ifølge Ringdal (2001) er en undersøkelse troverdig, eller reliabel, hvis den er gjort på en tillitsvekkende måte, og bekreftbarheten, også kalt validitet, er knyttet til kvaliteten til de tolkningene som gjøres. Reliabilitet forteller hvor pålitelige og stabile målingene er. Ved høy reliabilitet betyr det at uavhengige målinger skal gi nærmest identiske resultater (Halvorsen, 1989), og at målingene viser det samme hvis de blir gjentatt flere ganger. Dataene som er brukt i denne oppgaven er kun kvalitative, og da må kriterier innenfor kvalitativ forskning benyttes.

Troverdighet:

Troverdighet har å gjøre med fremgangsmåtene for prosesseringen av data. Uriktigheter, eller troverdighetsproblemer, kan oppstå pga intervjuer, informant og/eller samspillet mellom de to. Fordi det er subjektiv sannhet om et liv som søkes, fortolket av fortelleren i tilbakeblikk,

kan det dukke opp hukommelsesfeil hos forteller. I tillegg kan forteller blande sammen hendelser, forskyve dem, og holde tilbake informasjon. Hukommelsesfeil trenger nødvendigvis ikke kalles en feilkilde, fordi livsløpsintervjuet baseres på informantens egne fortolkninger på hvordan hendelser har forløpt. Blumer (i Frønes Heggen og Myklebust, 1997) argumenterer for at informantene kan fortelle akkurat det de vil. De kan finne på historier, trekke frem det de vil, holde tilbake det de mener er irrelevant, og utelate fakta de ikke vil skulle komme frem. Noe er glemt og annet en forvrengt versjon av virkeligheten. Observatøren kan dermed bli villedet både bevisst og ubevisst. Samtidig påstår Bertaux (op.cit) at det skal mer til å lyve om hovedstrømmen i livsløpet enn med detaljer. Likevel bør intervjuer stille seg spørsmål slik som ”har dette hendt?”, ”hvis ikke, hvorfor lyver informanten?”, ”hva ble utelatt, og hvorfor?”. Når det gjelder intervjuer, samtalens ”instrument”, kan troverdighetsproblemer oppstå hvis han ikke følger godt med under intervjuene, eller ikke er ”tilstedeværende” i psykisk forstand. Jeg ser ikke bort fra at det har oppstått hukommelsesfeil i løpet av intervjuene når jeg tar med alderen til de to eldste fortellerne i betraktning, men jeg tror ikke noen av dem bevisst har gitt uriktige opplysninger, eller at de har hatt stor betydning for analysen av dataene. Når det gjelder min rolle som intervjuer, synes jeg det var en stor fordel med opptaker. Jeg har liten erfaring med intervju, og med lydopptaker kunne jeg fullt og helt konsentrere meg om dialogen med informantene. Jeg tror ikke jeg hadde fått med meg alt det vesentlige uten hjelpemiddelet. Dessuten var det da greit å skille mellom deres informasjon og mine egne kommentarer.

Under utarbeidelsen av intervjuguiden var det viktig å tenke på at spørsmålene ikke måtte virke ledende, som kunne påvirke informanten til å svare feil, og dermed senke påliteligheten. En av grunnene til å avtale intervjuene en stund i forveien, var for at aktørene skulle få tid på seg til å tenke langt bak i tid. På den måten var det større sannsynlighet for at de husket flere hendelser, at de ble mer korrekte og dermed mer reliable. Jeg hadde som hensikt å spørre alle de samme spørsmålene, men slik ble det ikke. Ett eksempel er spørsmålet om samfunnet i oppveksten, og erindringer om barndommen. For Sigurd var det et spørsmål som ble svart veldig inngående og detaljert blant annet fordi det var så store kontraster i forhold til i dag. For Sverre var det ikke like enkelt å svare på disse. Han sa han ikke hadde noe å si om temaet, og kommenterte at jeg visste selv hvordan samfunnet var på den tiden han vokste opp fordi vi er på samme alder. Hovedspørsmålene fra intervjuguiden ble stilt, men informantene fikk ulike oppfølgingsspørsmål. Alle hadde hver sin historie, hvor ulike spørsmål passet inn.

Det er ikke lett å vurdere påliteligheten til dette datamaterialet, fordi empirien er subjektive fortellinger og fortolkninger. Selv om det kan være feil i enkelte erindringer, er det likevel individets tolkning av situasjonen som er det vesentlige, og ikke nødvendigvis om det er akkurat slik det hendte. I og med at spørsmålene ikke oppfattes som sensitive, vil jeg tro at informantene har prøvd å svare på spørsmålene etter beste evne, og kommet med så korrekte opplysninger som mulig.

Bekreftbarhet:

Bekreftbarheten har sammenheng med tolkningen av resultatene. Fogs (1999) definisjon på validitet ved bruk av kvalitativ metode, er hvorvidt vi har undersøkt det vi tror vi har undersøkt. Det må være en overensstemmelse mellom virkeligheten og det som intervjuer skriver. Feilkilder kan oppstå av ulike grunner, som kan påvirke hvorvidt tolkningen av empirien er korrekt, og dermed validiteten. I dette avsnittet vil jeg argumentere for noen feilkilder som kan ha oppstått i denne studien. Jo lengre tid forskeren er sammen med dem han studerer, jo større mulighet er det for at tolkningene er riktige. Forskeren kan ta forhastede konklusjoner på grunn av at han tilbrakte for lite tid med informantene, slik at ikke all informasjonen kom frem. I forbindelse med denne studien har jeg bare snakket med informantene en gang hver, hvor tiden jeg tilbrakte med dem var mellom to og fire timer. Jeg hadde muligheten til å snakke med dem ved andre anledninger, men gjorde ikke det fordi jeg følte at det ikke var nødvendig, og fordi jeg hadde masse empiri å bearbeide fra før. Språk er i følge Kruuse (1989) en annen feilkilde som kan føre til validitetsproblemer. Det er større sannsynlighet at intervjueren tolker empirien riktig hvis han forstår språkbruken til de som blir intervjuet. Jeg hadde til tider problemer med å forstå språket til de to eldste. De brukte ord, fraser og begreper, spesielt gjaldt det terminologi innenfor fiskeri, som jeg ikke var kjent med på forhånd. Noen ganger kom de med forklaringer mens de fortalte, mens de resterende ukjente begrepene ble sjekket opp under transkriberingen slik at det ikke skulle bli problemer under analysen, og feiltolkninger. Ved hjelp av en fisker, fikk jeg klarhet i de begrepene jeg var usikker på i etterkant. De to yngste brukte et språk som jeg er vant til, slik at det aldri var noen usikkerheter om hva de snakket om. Grad av intimitet mellom intervjuer og informant er en annen årsak til feilkilder i Kruuses (1989) forskning. Det er en oppfatning om at intervjuer får mer nøyaktige fortolkninger jo bedre han kjenner den som intervjues, men det er ingen betingelse. To av informantene i denne undersøkelsen er nær familie. Den største fordel var

at jeg visste om forskjellige hendelser og historier på forhånd som var relevant for undersøkelsen, slik at jeg kunne kontrollere at det kom med i løpet av intervjuet. I tillegg var det stor grad av fortrolighet. Likevel tror jeg ikke at de familiære båndene gjorde at de to intervjuene ble fortolket på en mer riktig måte enn de to andre, men kanskje var en hindring fordi jeg var opphengt i det jeg allerede visste. I tillegg til intimitet trengs det empati for å kunne sette seg inn i informantenes situasjon, og kunne fortolke historiene dere.

Avslutningsvis vil jeg fremheve at bruken av båndopptaker var til stor hjelp i transkriberingsprosessen, og en årsak til færre feilkilder. Etter at talen var blitt til tekst, var det mulig å se på intervjuet som en helhet, og det var lett gå frem og tilbake mellom utsagn.

Det kan oppstå feil når forskeren bearbeider og analyserer datamaterialet ved at han tolker det slik at det passer med hans egne antagelser. I følge Thagaard (2002) er det derfor viktig at intervjueren er kritisk til sine egne tolkninger og at resultatet kan bekreftes ved annen forskning. Et spørsmål er om resultatene i denne undersøkelsen er overførbare til andre grupper av fiskere, som bor på andre steder, og på et annet tidspunkt. På grunn av at utvalget av informanter ble gjort skjønnsmessig i to forskjellige kommuner, er de ikke nyanserte nok til å representere noen andre enn seg selv. Det er likevel viktig å understreke at funnene forteller noe om deres liv, selv om de ikke er representativ for de ulike generasjonene andre steder. Utvalget består av fire ulike generasjoner, som kommer med egne tolkninger på hvorfor de ble fiskere. I tillegg sammenligner de epoker i livet sitt med samfunnet slik det er i dag, i 2006. Samfunnet er i stadig endring, det gjelder også fiskerinæringen med stadige nye lover og regler, slik at undersøkelsen må sees i sammenheng med den perioden intervjuene ble foretatt. Som en avslutning kan det konkluderes med at denne undersøkelsen er vanskelig å overføre til andre fiskere, på et annet tidspunkt. Generaliserbarhet er heller ikke mulig fordi utvalget er skjønnsmessig. Empirien som er samlet inn, og analysen baseres på intervjuene i denne undersøkelsen, og kan kun representere de fire informantene fra de to kommunene på det tidspunktet intervjuene ble foretatt.

Før intervjuene hadde jeg visse meninger og antagelser om temaet, men jeg vil likevel tro at jeg møtte informantene med åpent sinn, og ikke vinklet oppgaven slik at det skulle passe med mine forutsigelser.

3.5 Fra tale til tekst

Etter hvert som intervjuene ble gjennomført, ble datamaterialet transkribert. Dette var en tidkrevende prosess, ved at intervjuene ble nedskrevet ordrett. Jeg prøvde i størst mulig grad å skrive bokmål for å gjøre oversettelsene mer lesbare, men enkelte ganger gikk det ikke. I noen tilfeller kom jeg ikke på et godt nok ord å bruke, fordi språket de brukte var veldig levende og fargerikt, og det ville forsvinne i en bokmålsoversettelse, men stort sett gikk det greit. Ett eksempel på språkbruken deres er;

”Og så var vi ute på Sørvær og kjøpte en halvfjærroring, en storkjeks som vi monterte den 3 hk Sabben i. Å dyre dæ det var lettvin når vi fikk kjøre, så vi slapp å ro.” (Sigurd, 83 år)

Det er enkelte utfordringer når det muntlige materialet skal nedskrives. Mens jeg transkriberte, la jeg merke til at informantene brukte enkelte ”unødvendige” ord veldig ofte som for eksempel ”egentlig” og ”liksom”. For det meste er sitatene fremstilt nøyaktig slik informanten har uttalt, men i noen tilfeller har jeg kuttet ut disse unødvendige ordene som er av mer muntlig karakter. Dessuten er det mange setninger som ikke fullføres, gjentakelser og overlappende temaer. Sitatene blir presentert med korrekte navn fordi jeg fikk tillatelse av informantene, og fordi datamaterialet ikke oppfattes som sensitivt. Datamaterialet ble analysert ut i fra det transkriberte materialet

4 Empiri og analyse

I dette kapitlet presenteres empirien som er fremkommet av intervjuene. For å skille mellom empiri og analyse, er sitater fra informantene satt i kursiv. For å sortere mellom det informantene sier under hvert avsnitt har jeg valgt å sette navnet foran teksten. Det var greit for dem at jeg spesifiserte hvem som sa hva, og de mente at det ikke var noen grunn til å skjule identiteten. Jeg har understreket enkelte deler av empirien som jeg mener er spesielt viktig i forhold til analysen, og som enten viser til sammenligninger individene i mellom, eller særtrekk. I tillegg legges analysen frem, som er prosessen hvor jeg tolker det empiriske, behandlede, materialet som er fremkommet under intervjuene, opp mot teori.

Ulike faser i livet, som utdanning og starten på familielivet, kan være gjenstand for refleksjon. Beretninger om yrkesvalg er en del av livshistorien, hvor fortellerne tenker over hvilke faktorer som var avgjørende for valget de tok. Livshistoriene som er grunnlaget for denne oppgaven, er fra fire forskjellige generasjoner, hvor den eldste er 83 år, og den yngste 26. Livsløpet til forskjellige generasjoner skulle da fortegne seg veldig forskjellig, og grunnlaget for yrkesvalg burde være ulik. Historiene er kommet frem via samtaler med hver og en av dem, og datamaterialet jeg sitter igjen med er spennende og innholdsrikt. I deres skildringer om samfunnet i tiden de vokste opp, kommer det frem store forskjeller, og en pekepinn på hvor stor utviklingen på de fleste områder har vært. De to eldste forteller blant annet om et samfunn hvor det var få alternativer innen arbeidsmarkedet, og for videre skolegang. Deres liv var preget av en oppvekst hvor det sto klart for dem hva de skulle gjøre ut av livet allerede som barn, og for dem, som for de fleste, var det fiskeyrket. De to yngste snakker derimot om utfordringene for å bli nettopp fisker med de begrensningene som nå er ilagt næringen. Her er det fortellernes egne meninger, opplevelser og tolkninger som kommer frem. Fortellingene er fargerike og nyanserte, og gir mulighet til å fange opp ting som ikke nødvendigvis kommer frem ved å benytte andre metoder.

4.1 Yrkesmessige muligheter og begrensninger

Bakgrunnen for kapitlet er å finne ut om generasjonene møtte på muligheter eller begrensninger for å kunne velge det yrket de ville på det tidspunktet avgjørelsen om yrkesretning ble tatt, og om individene hadde begrenset eller ubegrenset tilgang til fiskeryrket

4.1.1 Tilgang til yrket

4.1.1.1 Statlig forvaltning og eier av egen båt

På spørsmålet om statlig forvaltning svarte informantene:

Sigurd (83)

Du kan tro det var fisk å få før, men da var det ikke kvoter heller. Du kunne fiske så mye du ville.

Erling (59)

I dag må du ha båt, kvote, ja det er mange ting som spiller inn i dag for at du skal få lov å være fisker. Det var ikke snakk om slikt i den tida. Da jeg slutta å fiske var det ikke kvoter. Da fisket vi med sjarken og hadde tretti tonn på ei uke. Det vil si like mye på ei uke som de har i kvote om vinteren nå.

Alf (37)

Da jeg startet første gangen som fisker i 1985, var det bare å gå om bord i en båt. Bare skipperen sa det var i orden, var det bare å være med. Det var ikke kommet kvoteordninger heller.

Pensjonsordningene er blitt påtvunget. Hvis du ikke betaler, får du ikke stå i fiskerimanntallet. Med at jeg ikke var fisker fra før av, måtte jeg betale fiskepensjonen før jeg kunne bli tatt opp i fiskerimanntallet, og først da kunne jeg kjøpe båt og kvote. Alt det der måtte skje ganske samtidig, for egentlig kunne du ikke bli tatt opp i fiskerimanntallet før du hadde vært fisker. Så jeg måtte trekke i alle trådene samtidig for at jeg skulle kjøpe båt og bli registrert som fisker samtidig. Jeg kjøpte båten med kvote. Før var det ikke slik. Du bare satte båten i merkeregisteret så kunne du bare fiske. Nå er det blitt enda mer. Nå må du søke erverv for å få båten, så nå er det vanskeligere å komme inni yrket.

(...)slik man har satset, og tenkt det skulle bli, så synes jeg alt er blitt snudd opp ned i fiskerinæringa. Kvotene er halvert og prisene er gått ned. Jeg synes lite blir gjort for at vi skal tjene penger på båt, og da er det ingen som vil holde på med det. Det forandrer seg hele tiden, og jeg synes det virker som det blir verre og verre. For hvert år synes jeg det er noe nytt som kommer, og gjør det verre for sjarkflåten.

Sverre (26)

Kvoter må kjøpes hos private, og de er dyr. Det kommer an på hvilken kvote man vil ha, men for torskekvoter må man sikkert ut med et par hundre tusen. Det er dyre rettigheter man kjøper. Det er så mye tull frem og tilbake, så jeg er begynt å gi opp tanken om å bli båteier. Det er nye reglementer og pålegg vi må sette oss inn i hele tiden. Det gamle er ikke godt nok, så det må fornyes, og det koster som regel skjorta. Det virker som om de hele tiden finner på nye duppeditter som man må ha, bare for å gjøre det. I det ene øyeblikket får man tilskudd og hjelp, og de prøver å nyrekruttere, og i det andre er det nye pålegg og utgifter. De vet virkelig hvordan de skal ta tilbake det de gir ut.

Om temaet eier av egen båt svarte informantene:

Sigurd (83)

Jeg kjøpte den første båten, "Sverre", med brødrene mine, og den fisket vi med helt til 1960, da kjøpte vi den andre båten, "Rasmus Johnsen", og rodde med den helt til 1986. Da brødrene min døde ble jeg alene, og jeg begynte å trekke på årene. Da tenkte jeg med selv at jeg skulle bare trappe ned. Jeg orker ikke, det er så mye arbeid alene.

Erling (59)

I 78-79 kjøpte jeg egen båt. Da så jeg muligheten for å jobbe for meg selv i stedet for å jobbe bare for andre. Ansvar ble et helt annet. Du har ansvar for alt du har, og for folk har du med deg. Du føler forpliktelser overfor dem, for de har familie de også som skal leve. Hadde ikke jeg fått til noe, hadde ikke de hatt mulighet til å forsørge familien. Så det blir et helt annet forhold når du skal være den øverste kan du si, at du skal ta en avgjørelse, i sær når du er mye yngre enn de du har sammen med deg.

Alf (37)

Det virker som om noen hele tiden finner på noe vi må ha i fiskeflåten, og sier at det er ikke mye, for det er bare 2-3000 kr per båt i året. Med mange slike ting blir det mye til slutt. Jeg hørte akkurat om en som solgte båten sin, som var over femten meter, og kjøpte en mindre, for han orket ikke lære seg engelsk. For å ta sertifikatet på storsendere må du kunne engelsk, og

han var ikke interessert å gjøre det bare for å prate med andre fiskere i området. Det er en tendens som gjelder mange. Neste er å komme seg under trettifem fot for å komme unna skipskontrollen, for da slipper du også mange pålegg og utgifter. For kontroll leies det inn konsulenter, og det koster fort 50.000 kr. Så alle bygger hele tiden ned på flåten pga regelverket, for de har ikke råd til noe annet. Så lite man har å fiske må man få ned utgiftene, og da blir det mindre båter. I tillegg kommer utgifter til vedlikehold. Alle skal ha litt penger. Når prisen på fisken går ned, og kvotene går ned så begynner det å bli vanskelig. Jeg kjøpte en mindre båt pga dette. Den jeg har nå, er akkurat så stor at jeg slipper unna de kontrollene. Den jeg hadde først var over trettifem fot, men jeg begynte å bli lei av alle som stakk sugerør ned i det jeg jobbet og slet for, men som jeg så veldig lite til selv

Båtprisene har hoppet i været noe så kolossalt etter at kvotene kom, fordi du får kvoten med båten. Derfor får du ikke nyrekruttering til fiskeriet nå. Før kunne du kjøpe en trettifem foting for 400.000 kr, men med kvote i dag koster den 1,2 millioner. Det er klart at en som skal begynne i fiskeri, en seksten-syttenaarig, kan få finansiert 400.000, men aldri 1,2 millioner for å få med kvoten. Med de prisene som er nå på båtene, klarer du ikke å få så mye inntjening på båten at du kan forsvare den full finansiert. Det er veldig dyre lån på båtene på grunn av risiko. Sammenlignet med huslån i dag, er det renter vi bare kan drømme om. Vi må betale dobbelt av det. For eksempel på den forrige båten tok jeg lån på 600.000 kr, og den kostet litt over millionen. Jeg betalte 170.000 kr i året, bare i renter og avdrag. Derfor kan jeg aldri se noe nyrekruttering til fiskeflåten, at det er nye som kommer til. Hvis man skal starte i dag uten kapital så er det veldig tungvint og dødfødt. Jeg vet om flere som ikke har fått lån fordi de har hatt egenkapital under 50 %. Noen har faktisk hatt så mye som 40 % selv.

Det er ikke så lenge siden jeg så i fiskeribladet at det var 300 stykker bare i fra Finnmark som har sluttet som fiskere det siste året. Bare i kommunen er det gått en fire-fem båter bort på ett år. Grunnen er vel at det er ingen som tjener penger på fiske lengre. Det er mange avgifter og forsikringer. Når jeg ror alene trenger ikke jeg forsikring, men tar jeg en mann med meg, trenger jeg forsikring på han og meg selv. Det er nesten 25 000 kr i året for å forsikre to menn, og det betyr at 1000 kilo av kvoten din går bort bare til forsikring av mannskapet. Da velger du heller å være alene. Nå må du også betale avgift for å stå i merkeregisteret, før var det også gratis, fordi du bare er oppført på en liste. Dette betaler vi hvert år bare for at byråkratene skal sende papirer mellom seg, det er helt sykt. Har du VHF og sendere, som er sikkerhetsutstyr om bord, er det også avgifter på som man må betale. Mange båter som ikke

er underlagt skipskontrollen, kaster nesten på land VHF'en og redingsflåter og slikt for å spare penger.

Sverre (26)

Tidligere har jeg tenkt tanken å kjøpe meg båt selv, men de siste årene har jeg ombestemt meg. Jeg og broren min hadde tenkt å kjøpe en båt sammen, men du ser hvor fiskeriene er på vei – rett til helvete. Det er jo en investering, og er det ikke fisk er ikke båten verdt mer enn skjorta jeg har på meg. Det kan være store investeringer og mye arbeid som kan gå til helvete, så det gidder jeg ikke satse på. Jeg har dårlig tro på fiskeriene fremover etter alt som har skjedd i de siste årene. Vi merker at det er blitt mindre og mindre fisk med årene, så noe har skjedd. Jeg skal se om jeg får meg en annen brukbar jobb før den tid kommer Uten fisk er mitt livsgrunnlag borte. Torsken er ganske temperaturbestemt, og kommer ikke og gyter før det er rett temperatur. Blir det varmere, trekker den dypere, og småbåtene mister grunnlaget for å kunne drive lønnsomt. Kjøper jeg båt kan jeg bli sittende der med masse gjeld uten å kunne gjøre noe.

Hadde det ikke vært dårlige fremtidsutsikter kunne jeg godt tenkt meg egen båt. Hadde man fått kvote når man bygget båten hadde det ikke vært noe problem, men man bør helst ha et par kvoter for det er blitt så dyrt å drive båtene nå. Man må selvfølgelig ha litt egenkapital også. Skal man ha en ny, grei båt må man vel ut med noen millioner. Det er med utstyret også selvfølgelig, som er svindyrt. Båten i seg selv koster ikke så mye. Den må være lettvinnt å jobbe med, slik at man trenger minst mulig folk. Man har bare en viss kvote å fiske opp. Det ville nok blitt trangt de første årene, men slik er det med nesten alt nyoppstartet, før man får det til å gli litt.

Det kan være vanskelig for unge å komme inn i næringa som båteier. Skal du ha mannskap må du ha flere kvoter. Du får ingen å jobbe for deg under et par hundre tusen i året. De som kjøper seg båt i dag har som regler en del penger på forhånd. Båtene er svindyr i dag, men man får en del støtte også. Blant annet tilskudd fra staten. Man kan få 20-30 prosent av totalsummen i støtte for nybygg. Men så må man ha kvote, som er vanskelig å få tak i. Det er de som har penger som byr over de som ikke har. Så det er klart, de får kvotene.

4.1.1.2 Analyse

Sigurd nådde å pensjonere seg før det kom regler om deltakelse, og tildeling av kvoter. Det samme gjaldt for Erling, som sluttet som sjarkfisker i 1988. De nye reglene for deltakelse inne fiskeri har derfor ikke hatt betydning for dem. Det vil si at mangelen på statlig forvaltning var med på å gi dem lettere tilgang til yrket enn for dem som vil bli sjarkfiskere i dag. Alle kunne fiske så mye de ville, og det var ingen kriterier for å være fisker. Det tilsa at behovet for mannskap var stort, og dermed var det jobbmuligheter for de fleste.

Alf er den eneste som har vært fisker både før og etter reguleringene. Vel og merke var han ikke båteier da det var fritt fiske, slik at det ikke hadde direkte betydning for tilgang til yrket. Indirekte har det hatt betydning ved at med fritt fiske kunne de fiske alt de klarte, og ansette mannskap deretter. På den måten var det lett å få en fot innenfor da han ble kjent med yrket for første gang. Da han ville starte som fisker igjen i 1998, var det kommet mange byråkratiske endringer, og han møtte mange utfordringer for å kunne bli fisker på egen båt. Først måtte han begynne å betale fiskepensjon for å kunne bli tatt opp i fiskerimanntallet, som igjen hadde betydning for muligheten til å kjøpe båt og kvote. Han måtte deretter søke om erverv for å kunne fiske. I tillegg betydde kjøp av egen båt at han måtte stille med egenkapital. Han var i den posisjonen at han hadde den muligheten, slik at banken dekket ca 50 % av kjøpesummen.

Sverre har aldri eid egen båt, men kun vært mannskap. Han har bestemt seg for ikke å satse som egen næringsdrivende fordi han mener det er dårlige fremtidsutsikter for fiskere. Bortsett fra at han tror fisken kommer til å forsvinne sakte, men sikkert, er det de byråkratiske reglene som har vært en del av årsakene til det valget. Problemene i næringen, slik han opplever det, er mange. Kjøp av båt og kvote er dyrt, og prisene presses av noen få som har mye kapital. Det er vanskelig å konkurrere med dem, også fordi en slik stor investering er for usikker i forhold til de fremtidige inntektene. Dessuten mener han, slik som Alf, at det er for mange regler og pålegg en båteier må betale.

Når det gjelder kjøp av egen båt, har økonomien først og fremst noe og si, men med båtkjøp kommer et større ansvarsområde. Det er en viss forskjell mellom å være mannskap og båteier.

En båteier vil måtte forta store investeringer, i en næring som har vært preget av en viss usikkerhet, og stadig nye regler å følge. På småbåtene, eller sjarkene, gjør eieren stort sett de samme oppgavene som mannskapet når de er på havet. Det er vanligvis ingen som har egne arbeidsoppgaver, og alle må gjøre alt, men det er alt det andre som kommer i tillegg. Når du har egen båt får du mer ansvar. Når du er på land må du ta vare på det du har, vedlikeholde, og ta vare på bruk og båt. Det må du ikke som mannskap. I tillegg kommer ansvaret du har som sjef, både økonomisk og sikkerhetsmessig, ovenfor mannskap, hvis du ikke ror alene. Sverre er den eneste av de fire som aldri har eid egen båt.

Ut i fra historiene kan det konkluderes med at statlig forvaltning og byråkratiske reglementer har vært en begrensende faktor for yrkesvalg for enkelte av informantene. For Sverre med problemer som fremtidig båteier og Alf som møtte store utfordringer i sin tid. For Sigurd og Erling var statens rolle begrenset, og de hadde alle slags muligheter både til å bli tatt opp som mannskap, og til å kunne starte som fisker på egen båt.

4.1.1.3 Kvalifikasjoner

Sigurd (83)

Vi rodde allerede som unger, når vi ble så gammel at vi kunne holde kniven. Det var ikke noe, det hadde vi fått i blodet. Som unger var vi nede i fjæra og fisket kod om sommeren. Vi hadde laget det vi kalte tjuskongel på ei stang, så fisket vi. Når koden ble en viss størrelse så brukte vi å rotskjære dem og henge dem på en liten hjell som vi laget i fjæra. Og de store kuskjellene hadde jeg levra i, og lekte at det var damperi. Fiske var man født med.

Som fiskere trengte vi ikke noen kvalifikasjoner. Bare vi kunne sløye fisken og slikt. Da var det ikke bløgging heller på fisken. Bløggingen kom langt etter krigen.

Erling (59)

Jeg lærte om fiske fra jeg var tre år. Vi var i fjæra med selvlagede fiskestenger og i båten både titt og ofte. Sløying og sånt visste vi allerede da vi gikk på skolen, gamlingen og de hengte jo fisk, så vi sløyde fisk i fjæra, sperra den, og bar opp på gjelden. Da jeg begynte på en større fiskebåt var det drammen som var nytt for meg. Nei, jeg kan ikke si at det var noe, jeg følte ikke at noe var nytt for meg når det gjaldt fiske.

Det var lett å komme seg inn i fiskeyrket da jeg startet. Det var ingen restriksjoner, ingenting. De hadde ingen betenkeligheter med å ta med seg en femtenåring. Det var mange båter og masse fisk, så det måtte vel ei rekruttering til. Og så var det bare fiske og jordbruk. Kvalifikasjoner av noe slag var det ikke snakk om, det var bare at du hadde gode armer, og at du var sjøsterk. Eller du måtte ro uansett om du var sjøsterk eller ikke. Jeg har en bror som rodde, som holdt på å dø av sjøsyke. Vi reiste med hurtigruta i lag. Han satt på do i 20 timer og spydde, og spiste ei pølse på fire døgn. Ellers var vår jobb å drege garn, bløgge og slikt, og det var noe alle kunne lære. Men de hadde betenkeligheter med å ta deg med hvis du var redd eller sjøsyk. Det er ikke alle som kan bli fisker. Du må nesten være født med det. Du må kjenne til havet før du blir voksen. Du må vite hva det kan gi deg, og hva det kan ta. De har ikke erfaring med sjøen, de som vokser opp nå. De skjønner det ikke. Du ser det når de går i en båt. De må læres opp til alt. Vi var født og oppvokst med det der.

Vi var i Molde en gang for å hente en ny båt som svigerfar hadde kjøpt. Han var ikke særlig flink å navigere, men hadde vært i traktene som ungdom, så han sa jeg bare kunne gå og legge meg. Da var vi kommet forbi Trondheimsleia. Jeg gikk og la meg, og våknet av at det var full fart bakover. Han kom springene fram hvor vi hadde kartet. Der ser jeg at han var med fingeren på kartet, så kikket han seg omkring. Så sa han til meg at jeg måtte stå opp for han visste ikke hvor vi var. Jeg så tang og tare rundt båten, og vi lå helt opp i vannflaten. Jeg klare ikke helt å finne ut hvor vi var ved å se på kartet, og sa vi kunne følge samme vei tilbake. Så sa han bare; "kem i fan e det som vet det?". Når man kommer rundt Flatøya, kurser man rett på sundet og går over Vestfjorden. Da sa han at jeg kunne legge meg igjen for nå var det bare rette strekningen her. Jeg våknet etter å ha sovet lenge. Når jeg kom bak i styrhuset spurte jeg hvor vi var kommet. "Vi e snart i Tjeldsundet" sa han. Jeg spurte om vi ikke var kommet lengre, for vi hadde kjørt i mange timer. Jeg sjekket kompasset, så på kartet og sjekket radaren. Jeg fikk det ikke til å stemme. "Men vi følger jo bare etter den karen" sa han og pekte. Jeg tok kartet med meg frem, og så hvilken kurs vi hadde. Da fant jeg ut av vi var på tur inn i Ofotfjorden. Da var det en malmbåt som var på vei inn til Narvik som han bare hadde fulgt etter. Vi var da nesten i Narvik. Vi snudde og måtte gå i en og halvtime før vi var i Tjeldsundet. Han var så dårlig å kjenne seg igjen. En kveld skulle vi gå inn til Brønnøysund. Da hadde han enda ikke rørt hendlene for å manøvrere sjarken sin. Jeg sa at han måtte gå til kaia. "ja, trur du æ klare det?, spurte han. "Ja, det må du, det er din sjark". Det var to moloer som vi skulle gå i mellom. Den på høyre siden var grønn og den på venstre siden var rød. Jeg gikk bakover og styrte med tauene. Da så jeg plutselig at den grønne var på feil side.

Jeg sprang fremover og så at vi var helt opp i fjærsteinene. Han holdt på å kjøre på moloen. ”kor i all verden skal du?” spurte jeg. “Skal vi fan ikke gå til kai?” spurte han. Vi kjørte rett mot fjæra, og da bar det bakover i full fart. “den må ha dreid når jeg ikke har sett” sa han. Det er samme karen som sa at “no e Havøysundet grodd igjen!” Han var ikke helt stødig på det der, men hadde bestandig gode folk med seg. Han fikk radar når han kjøpte båten, men når det ble snøkov slo han bare ned vinduet. Det var ikke noe å stole på, så han brukte den til å henge olje trøya si på.

Alf (37)

Da man var unge var det bare småbåten og fisken man holdt på med, og som man syntes var artig. Storsett alle ungdommene hadde båter, eller småbåter. Det er nok antakelig det som har gjort at jeg fikk lyst til å holde på med fisk.

Jeg har oppdaget i senere tid, at da jeg startet å fiske kunne jeg egentlig veldig lite, og jeg hadde hatt alt for lite opplæring. Samtidig ser jeg at den opplæringen kunne jeg ikke fått noen andre plasser enn å være i båten. (...)Settes det restriksjon på å bli fisker får du i hvert fall ikke rekruttering til fisket. Alle kan egentlig bli fisker, for man kan lære seg yrket. En kompis av meg flyttet til Lofoten og ble sjarkfisker for noen år siden. Han var utdannet regnskapsfører, og hadde sittet på kontor i mange år. Han har nå blitt kjempeflink, så det viser seg at det går an å lære seg. Orienteringsevne er vel noe du bør kunne, eller lære deg. Før i tiden, før vi fikk radar, ekkolodd og GPS, var de ikke på sjøen når det var mørkt og snøkov.

Sverre (26)

Det var ingen problemer å komme inn i yrket da jeg startet. Jeg fikk meg lærlingplass på en 90-foting fra byen, etter kystskipperskolen, og hadde en halv million i året de to årene som lærling. De fleste som vil ha seg jobb, får seg som regel det. Det er alltid noen båter som trenger folk. Det begynner bare å bli flere og flere båter som ligger i still fordi de ikke har folk, men det er som regel en grunn til det. Enten betaler de ikke lønna ut, eller så er de noe annet som gjør at de ikke får mannskap.

Det trengs ikke noe særlig kvalifikasjoner. Du trenger et sikkerhetskurs, og har du det er det bare å peise på. Som 16 åring får du være med på sjøen, men du blir ikke tatt opp i mannskapet som regel. Til det er du litt for ung. Det foretrekkes at du er over 18 år, hvertfall

på større båter. Arbeidet innebærer en viss risiko, og du må ikke være vimsete eller uoppmerksom. Derfor vil de helst ha folk som er litt voksen. Det er ikke alt 16-åringer klarer å få med seg, de blir fascinert av en ting, og følger ikke med på det de skal. Alt er nytt, og det er lett at de blir en fare for seg selv. Det er større muligheter for kunne bli mannskap på små sjarker som ungdom, men det er ikke så lett på større båter. De aller fleste er gjerne utdannet før de kommer på båt, og har gått skole, og begynner da på båten som lærling.

4.1.1.4 Analyse

Nå er det ikke, eller har vært, noen offisielle krav for å kunne bli sjarkfisker, sett bort fra overlevelseskurs. Dette er noe som generasjonene har felles. Likevel er det interessant å finne ut hva de kunne da de begynte som fiskere, på hvilken måte de ble opplært og hvilke kunnskaper eller ferdigheter de selv mener er viktig for å drive som sjarkfisker. I sammenligningen mellom dem kan vi finne ut hvordan dette har endret seg med generasjonene.

Både Sigurd og Erling ble kjent med fiskeri allerede som barn, både gjennom lek og arbeid. På den tiden de vokste opp, var fiskeri en av de få yrkesretningene menn kunne velge, og hele lokalsamfunnet var avhengig av fiske for å overleve. Samlingspunktene for barn og voksne var gjerne kaia og bua, og barna ble uformelt sosialisert inn i næringa. Som barn kunne de observere hva de voksne gjorde, og etter hvert som de vokste til, tok de del i arbeidet som blant annet tungeskjærere og egnere, og deretter som fiskere. For dem var det en naturlig overgang fra kaia og om bord i båten som mannskap. Som tretten-fjortenåringer, det vil si før de var ferdige med folkeskolen, var de aktivt med som fiskere. De mente selv at yrkesfiske kom naturlig, og at de var ”født med det”. Sigurd og Erlings generasjoner ble tidlig lært opp ved bruk av taus kunnskap, uten noen form for formell kunnskap

Det er merkbare generasjonsforskjeller mellom de eldste og Alf på dette punktet. Til forskjell fra dem, fortalte Alf at han ikke kunne noe særlig til å begynne med. En grunn kan være at han ikke hadde den samme opplæringen som barn, og at han måtte lære det grunnleggende innen sjarkfiske først da han begynte i yrket. Da Alf vokste opp, var det fortsatt fiske som var den viktigste næringen i bygda, men Alfs generasjon trengte ikke hjelpe foreldrene med det daglige arbeidet slik som generasjonene før, og ble dermed ikke trukket inn i næringen på

samme måte. Det var vanlig at ungdommen hadde egne småbåter som de brukte, men det var mest for lek og moro. Alf fisket litt for å tjene lommepenger, men det var kun med juksa fra en liten, åpen båt, og kan ikke sammenlignes med sjarkfiske. Han ble også lært opp ved bruk av taus kunnskap, men opplæringen skjedde på et mye senere tidspunkt sammenlignet med de to første informantene. Samtidig kan utsagnet også være et bilde på at han krevde kompetanse av seg selv, at da han ble fisker måtte det mer kunnskap til enn det som krevdes fra tidligere generasjoner. Han er en yngre og mer moderne mann enn Sigurd og Erling. Alf nevner hjelpemidler som ikke fantes på tiden de to eldste fisket, slik som GPS'en, og bruken av dem kan ikke læres fra fjæra eller kaia. Til sammenligning brukte Sigurd og Erling meer for å finne tilbake til de beste fiskefeltene, og for å lokalisere seg med da de begynte som fiskere. Dette er i tråd med oppfatningen om at kravet til formell kunnskap har økt.

Sverre fortalte at han ble kjent med fisket gjennom faren sin, men ikke på samme måte som Sigurd og Erling. Han var med på korte fisketurer, men lærte ikke noe om de arbeidsoppgavene som hører med i hverdagen til en fisker. Han vokste opp i Hammerfest, hvor det ikke var noen møtesteder, slik som kaier eller buer, hvor barn kunne se voksne utføre arbeidsoppgaver, eller hvor de selv kunne ta del i arbeidet. Sosialiseringen og opplæringen innen fiskeryrket manglet i barndommen, og det er ofte gjennom arbeid og aktivitet at erfaring og tilknytning til næringen blir tilegnet. Sverre begynte om bord i en båt som lærling, etter to år på Skipperskolen. Før lærlingtiden hadde han et visst teoretisk grunnlag, men ikke noe særlig praktisk. Han var med på trålfiske gjennom utplassering på ungdomsskolen, og fikk se hvordan de jobbet, men det var for korte perioder, og det er andre arbeidsmetoder enn det sjarkfiskere benytter seg av. Sverre lærte ikke det grunnleggende, praktiske om sjarkfiske før lærlingtiden, og hadde dermed ingen uformell, taus kunnskap i begynnelsen. Han er den eneste av informantene i denne studien som lærte formell kunnskap før uformell, og dette er et eksempel på generasjonsforskjeller. Jeg mener at måten opplæringen av yrket foregår har vært et karakteristisk trekk ved fiskeryret, og denne tradisjonen er i ferd med å endre seg. Det er et trekk ved næringen som kan tilskrives det moderne samfunnet.

Ingen av informantene hadde problemer med å få seg plass på båt da de gikk inn i yrket. For Sigurd og Erling var fiske noe så å si alle menn drev med, og det var ingen restriksjoner, slik at det alltid var noen som trengte mannskap. Slik var det for Alf også den første gangen. Da han begynte igjen, kjøpte han seg egen båt, og var derfor avhengig av at han selv mestret alle

de forskjellige arbeidsoppgavene som sjarkfiske innebærer. Sverre fikk seg plass med en gang som lærling, med full lønn. Hans oppfatning var at de som blir mannskap i dag, som oftest kommer enten rett fra skolebenken, slik som han selv, eller har lang erfaring fra tidligere. Det er sjeldent at en femten-sekstenåring blir fullverdig mannskap i dag, fordi det er for små kvoter til at det blir lønnsomt å ta med en uten kunnskaper og erfaring. Muligheten for å få seg arbeid som mannskap var altså like mye tilstede hos alle informantene.

En ting er hva de selv mener de hadde av kunnskap da de ble yrkesfiskere, men er det noen spesielle egenskaper som kan sies å være viktig å ha som fisker? I og med at det er jobbing på havet, bør man helst ikke være sjøsyk, uoppmerksom eller redd. For det første er det en uholdbar situasjon for de det gjelder, men det kan også ha noe å si for de andre i mannskapet. De som er syk, klarer ofte ikke å jobbe så raskt som de burde, og de som er redd og uoppmerksom kan være en fare for seg selv og andre. Dette er noe som kan bli bedre etter hvert som erfaringen kommer. Dette er individuelle egenskaper, og er ikke basert på årsaker på samfunnsnivå, eller generasjonsforskjeller. Det er visse områder du bør ha kunnskap om for å drive som fisker, som for eksempel navigering av båten. Erling fortalte en historie om svigerfaren sin som ikke var så flink på det området, som poengterer at visse kunnskaper er viktige å ha. I den tiden svigerfaren var fisker, var det vanlig å være flere om bord, slik at han hele tiden hadde folk som kunne jobben. Slik det er i dag, hvor det er vanlig å være uten mannskap, er det derfor en nødvendighet å kjenne til blant annet navigering og orientering. På båter i dag er det dessuten mange hjelpemidler som man bør lære seg å bruke, slik som plotter og GPS, som er til hjelp for eksempel når de skal sette bruket, hvor de kan finne det igjen, og for å få være mest mulig effektiv. Dette viser at forutsetningene for å bli fisker, basert på nødvendig kunnskap, var og er forskjellig generasjonene i mellom.

Informantene har ulike synspunkt om hvem som kan bli fiskere. Sigurd og Erling mener man er født og oppvokst med de egenskapene som trengs for å bli fisker, og Erling går så langt som å mene at så fremst de ikke blir opplært i ung alder, kan de ikke bli fiskere. I sammenligningen hans om kunnskaps- og erfaringsgrunnlaget innen fiskeri mellom unge i dag og før, kommer dagens ungdom dårligere ut. Grunnen til at Erling ser på fiskere fra tidligere generasjoner som "ordentlige" fiskere, tror jeg kommer av at når man spør eldre om hvordan det var i gamledager, er svaret gjerne "alt var mye bedre før". Alf på sin side mener at yrket kan læres, også fordi han har kjennskap til "søringer" som har skiftet til fiskeryrket i

voksen alder. Slik jeg ser det har samfunnsutviklingen medført at læringsmetodene innen fiskeryrket har endret seg, og forutsetningene for læring blir da forskjellig mellom generasjonene. Fra å læres både gjennom lek og arbeid som barn for noen generasjoner tilbake, er det nå blitt mer vanlig å opplæres på et senere tidspunkt i livet, og å ta formell utdanning først, for så å gå i båten som lærling. Fiskeryrket er noe man kan lære seg både som ung og gammel, og at finnes både gode og dårlige utøvere, slik det er i de fleste yrkene. Ved at det ikke finnes noen offisielle kvalifikasjonskrav for å bli sjarkfisker, og det ikke er noen spesielle egenskaper man bør være født med, kan man se på kvalifikasjoner som en mulighet, og ikke en begrensning, for å komme seg inn i yrket.

4.1.2 Utdanningsmuligheter

Sigurd (83)

Vi var så glad siste året vi gikk på skole, og når siste dagen kom. Den skolen var vi ikke så interessert i, men vi hadde nå lært å regne og skrive. Så det var det viktigste. Hadde mamma hatt kapital, at hun kunne holdt oss på skolen, hadde hun naturligvis nok gjort det. Man kan gjerne si at det var økonomien som avgjorde det.

Når vi var ferdig med den sjuårige skolen, bar det ut i arbeidslivet. Helst var det fiskeri her ut med kysten, for det var mange båter da som drev med fisk. Det var ingen der ute fra Gammelvær som gikk videre på skole. Du måtte sikkert reise til sentrale steder for å gå videre på skole, sikkert til Tromsø og slike steder, men du måtte selv betale. Foreldrene hadde vel ikke noen penger. Nå er det vel trossalt stipender og slikt. Kona mi gikk på husmorskole i Harstad og fikk 150 kr fordi hun ikke hadde far.

Jeg sa til sønnen min da han var liten “du skal ikke bli fisker som han pappa, du skal gå skole“, men det var jo andre tider. Han er født i 1950, og da hadde vi råd til å sende han på skole, for da begynte det å bli bedre tider.

Erling (59)

Jeg hadde lyst å ta nautiske fag, men det var ikke rom for å sende meg på skole da. Alt kostet for det var ikke stipender eller noe fra staten. Foreldrene dine måtte betale det det kostet. Reiser, kost og losji, bøker. Beskjeden fra foreldrene mine var at jeg måtte jobbe først og tjene penger hvis jeg skulle gå videre på skolen

Alf (37)

I den klassen jeg gikk i på ungdomsskolen var det bare jeg og en annen som gikk om bord i båt, mens resten gikk videre på skole. Skole var egentlig ikke helt utelukket. Jeg og en kompis hjemmefra søkte oss begge på styrmannskolen i Tromsø. Han kom inn i Tromsø, mens jeg ble satt opp i Skjervøy i stedet. Når vi ikke fikk være sammen ble det til at ingen av oss dro. Du vet at da var det lettvinnt å få plass på båt, og man tjente godt.

Sverre (26)

Da jeg var ferdig med ungdomsskolen var jeg ikke helt sikker på hva jeg ville gjøre. Muligheter var det nok av. Valget falt på kystskipperskolen i Honningsvåg, som er over to år og deretter lærlingtid. Jeg tenkte det var like greit, for det var bare å ta ett år med påbygning for å få studiekompetanse, og det kunne være greit å bygge videre på. Jeg har bestandig likt å fiske, og være på havet, så jeg tenkte hvorfor ikke. Alle andre skulle gå elektro- eller mekaniske fag, og jeg syntes det virket så kjedelig. Bare stå på et verksted hele dagen, dag inn og dag ut, eller sitte på et kontor. Det var ikke noe sånt jeg kunne forstille meg selv å gjøre. Jeg har tatt fagbrevet i fiske, som er et bevis på at du kan med brukene og slikt, og hvordan sikre lasten for det er mye verdi i en slik fangst. På en stor båt er det mange millioner i slengen. Det er frivillig, men med fagbrev er det lettere å komme inn på skoler. Med fagbrevet kan jeg litt om det meste, først når man er 80-90 år kan man kanskje si at man har vært med på det meste.

4.1.2.1 Analyse

Utdanningsbanen er for mange en viktig del av livsløpet i dag. I tillegg til å ha mye å si for karrieren, er det med på å danne forventninger til resten av livsløpet. Sigurd og Erling har kun syvårig folkeskole. På den tiden de vokste opp, var dette normalt. Utdanningstilbudene var begrenset, og staten la ikke opp til at den vanlige mann skulle kunne få videre skolegang. Deres historier viser godt hvordan utdanning ble forbeholdt de med økonomi før i tiden. For det første har de måttet reise bort til et større sted for å gå videre på skolen, og avstandene var kommunikasjonsmessig større enn de er i dag. For det andre var det ingen lån eller stipender fra kommunen, fylket eller staten som kunne hjelpe dem mens de utdannet seg. Sigurd tror at

moren ville sendt han på skole hvis det hadde vært økonomi til det, men utdanning har aldri vært noe ønske. Han var glad den dagen han var ferdig med skolen, og kunne begynne å arbeide. Derimot hadde Erling en drøm om å kunne utdanne seg innen nautiske fag. Heller ikke hans foreldre hadde økonomi til å hjelpe han med utdanning. Det var vel kanskje slik at det var han som hjalp dem økonomisk da han begynte å arbeide. Slik jeg tolker historiene til Sigurd og Erling, var de tidlig klar over hva som kom til å skje etter at de var ferdige med folkeskolen. Situasjonen var lik for de aller fleste i bygdene de vokste opp, og alternativene var få. For å overleve måtte de finne seg arbeid når de var ferdige med skolen, og det var ikke rom for å finne ut hva de ville med livet. Av yrker var det sjeldent noe annet enn fiske å velge mellom. Det var så å si bestemt for dem, av samfunnsmessige og økonomiske grunner.

Alf var ferdig på ungdomskolen i 1985, og på den tiden var det mange av bygdas ungdommer som dro bort enten for å gå videre på skole, eller for å skaffe seg arbeid. Det var ikke like utbredt med videre skolegang slik det er i dag, men mulighetene var der for de som ville. Alf søkte opptak på Tromsø Maritime skole sammen med en venn hjemmefra, for å bli styrmann, men kom ikke inn der. I stedet fikk han tilbud om plass i Skjervøy, mens barndomsvennen kom inn i Tromsø. De valgte begge å droppe studiene, og begynte som mannskap på en båt i hjembygda. Det kan virke som om det var de sosiale båndene dem i mellom som er grunnen til at de ikke reiste bort, kombinert med gode muligheter for å få seg jobb i ung alder. Alf har ikke tatt noe utdanning i etterkant. Da Sverre var ferdig med den niårige folkeskolen i 1996, hadde han alle mulige slags utdanningsalternativer. To år tidligere kom Reform-94, som ga alle rett til videregående utdanning. Han valgte ikke å følge strømmen som mange av hans venner, og flyttet til Honningsvåg for å gå på Skipperskolen. Han er den eneste av informantene som har formell utdanning. Det kan nevnes at lærlinglønnen for de som tar fiskerifag er bra sammenlignet med andre bransjer, men på den andre siden er det ikke lønnsdifferensiering mellom faglærte og ufaglært fiskere.

Gjennom utdanning tilegner en seg ny kunnskap og får dermed flere yrker å velge mellom. Dessuten står du som oftest sterkere i jobbkøen. Utdanning var en mulighet for de to yngste, slik at denne faktoren ikke var avgjørende for hvor begrenset arbeidsmarkedet var for deres del. For de to eldste var skolegang begrenset til sju års folkeskole. Sigurd viste ingen interesse for utdanning, slik at jeg ikke tror det er noe som har vært viktig for han. Jeg vil tro at for Erling var utdanningsfaktoren en medvirkende årsak til hvorfor han ble sjarkfisker og ikke

fikk det yrket han ønsket seg mer, og at videre skolegang var bestemt av forhold som økonomi og samfunnsutvikling, eller nærmere bestemt dårlig utviklet utdanningssystem. Sammenligner en de fire historiene kan det tolkes dit hen at Erling er den av de fire som har hatt et ønske om utdanning, men ikke hatt muligheten. En annen generasjonsforskjell innenfor utdanning, er det økende behovet for formell kunnskap. I dagens kunnskapsbaserte samfunn, er det lagt opp til videre utdanning før en kan gå i jobb. Ser dette spesielt med Sverre som tok en fiskeribasert utdanning, en studieretning som ikke var tilgjengelig for noen tiår tilbake. Ser vi bare en generasjon tilbake, vil jeg tro at det var større muligheter for å arbeide seg oppover rangstigen som ufaglært enn det er i dag. Det blir mer og mer vanlig at ungdom utdanner seg før de eventuelt går om bord i fiskebåten.

4.1.3 Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet

Sigurd (83)

Han pappa omkom i 1929 der inne i fjorden, da båten hvelvet. Så det var nok en tung tid for mamma, med seks unger hun ble igjen med. Ikke noe barnetrygd eller noe på den tida. Ikke hadde hun råd å gi noen unger bort heller. Det har jeg tenkt på i ettertid, hvor glad de kunne være i ungene sine. Det var en lærer i Nuvsvåg som ville ha meg, og en som ville ha Astrid også. Hun fikk sikkert mye hjelp hos naboene rundt omkring. Men eldste broren min var fjorten-femten år da, så det var siste året hans på skole. Han kom seg ut i arbeidslivet med en gang.

Når vi ble så stor jobbet vi på gården med forskjellige ting. Det var vannbæring, det var ikke å skru på vannkran da. Så var det å dra vann til huset og fjøsen, og torvhenting.

Eldestebroren min var så å si voksen, så han hadde nok den tyngste jobben. Vi vokste til etter hvert så vi hjalp til det vi kunne. Vi måtte begynne å fiske litt også når vi ble større, da var vi med småbåt og rodde om våren og sommeren. Det var ikke brukbart å ro med småbåt om vinteren.

Erling (59)

Jeg er født og oppvokst i Skavnak i vestre Loppa. Da bodde der ca 100 innbyggere. Faren min var fisker, og mora mi husmor og "altmuligkvinne". Hun deltok i alt som hadde med fjøs, hjem, og fiske å gjøre, og alt som hadde med å overleve. Bestemor gjorde det samme som

mamma; passa barn, lappa klær, stort sett alt. Det var ikke å kaste noe. Tørke ei bukse om kvelden, lappe den om natta så den var klar til nesteskole dag. Slik forgikk det da jeg var liten. Ellers så var økonomien lik for alle. Ingen hadde noe mer enn andre. Alle var fiskere og småbrukere, og kombinerte drifta. Rodde på fjorden på vinteren, da mener jeg rodde i rette forstand. De hadde ikke motor i båtene da. Da jeg begynte på skolen kjøpte pappa en båt med en påhengsmotor, men jeg husker godt at de rodde da. Alle gikk likt kledd, og ingen var bedre enn andre. Vi hadde ei lappa bukse, stoppa strømper og kanskje en lapp på støvelen. Det var ikke uvanlig i den tida. Men vi hadde det bra likevel

Jeg synes samfunnet under min oppvekst var varmere som det er nå, for det materialistiske var ikke så veldig nøye. Det var snakk om å overleve, og det var ingen som hadde noe mer. Selvfølgelig, de som var f. eks kjøpmenn var utenom, men for den vanlige mann og kvinne da, var det ikke snakk om det materialistiske. Det kom i siste rekke, for de hadde ikke anledning å tenke på det.

Arbeidsoppgavene til barna i familien var forskjellig. Vi måtte delta i alt som hadde med inntekta og det som foreldrene våre gjorde fra vi var små. Det var sikkert for å få endene til å møtes. De hadde så mye å gjøre og døgnet strakk ikke til. Det gikk nå greit, og vi syntes vi hadde det bra. Det var nok jeg og han nummer to som hadde mest å gjøre. Når de andre to vokste til var det blitt litt mer penger blant folk, de hadde det litt frier da økonomisk. De økonomiske tidene ble bedre etter hvert som årene gikk.

Jeg synes min oppvekst var like bra som de som vokser opp nå, for nå fokuseres det bare på penger. Selvfølgelig må du ha penger nå også, men det var en annen kultur blant folk. Det var ikke å reise til byen annenhver hver uke. Når vi skulle reise til byen tok det to dager før du kom frem, med lokalen. Da var det 27 anløp med lokalen bare i Alta kommune, og den gikk utenfor Sørøya, og den dansen måtte du ha.

Alf (37)

Pappa var fisker til å begynne med, og så jobbet han litt på butikk, og som vaktmester de siste årene før han ble pensjonist. Jeg tror pappa ble fisker fordi i den tiden var det ikke så mye annet å ta seg til. Da han fikk muligheten etter noen år på sjøen, byttet han yrke. Det er klart, han hadde mange barn og mye utgifter, så han måtte gjøre noe. Jeg tror han kjøpte en båt selv og begynte som fisker som ei "attåt næring". Etter det ballet det bare på seg, og han ble fisker. Den dagen han fikk fast jobb på land, sluttet han. For det var mye tryggere det, for i

den tida var det vel vanskelig med fiskekjøp og slikt, så det var ikke bare, bare. Mamma var hjemmeværende for det meste av tiden, men jobbet også som vasker på skolen.

4.1.3.1 Analyse

Dagens generasjoner klarer nesten ikke å forestille seg en oppvekst som Sigurd og Erling hadde. Noen av de prosessene og historiske kreftene som formet disse generasjonenes livsløp, var mangel på teknologiske hjelpemidler, hardt arbeid fra tidlig barndom, dårlig økonomi, lite velferd, dårlig kollektivtransport og ikke minst et forholdsvis forutbestemt liv, hvor økonomien la an føringen. Likevel ser de ikke bare negativt tilbake på livet sitt. De trekker frem ting de mener er delvis forsvunnet i dag. Det gjelder spesielt at deres generasjoner gikk ”livets skole”, og at ingen var bedre enn andre. Folk i bygdene hjalp hverandre, spesielt i dårlige tider, og tok seg tid til hverandre. Det var mye mindre fokus på penger, status og materielle goder. Det viktigste var å kunne ha mat på bordet hver dag.

Informantene fra de to første generasjonene hadde en oppvekst med en del felles nevnerer. For det første var barnearbeid vanlig. De måtte hjelpe til på gården og i fiskeriene. Dette med bakgrunn i den økonomiske situasjonen familiene var i. Tidene var noe bedre for Erlings generasjon enn for Sigurds, men det gjaldt for det meste det vi ser på som livsnødvendig, som mat og klær. Faren til Sigurd døde da han var kun seks år gammel, og familien kom i en uheldig situasjon. Med hjelp fra andre klarte moren å holde familien samlet. Den eldste broren hans måtte ut i arbeid med en gang, og hjalp Sigurd med å finne seg jobb da han var ferdig med skolen. Også Erling og brødrene måtte i arbeid i femten-sekstenårsalderen. For det andre var skolegangen av det aller nødvendigste, dvs. den syvårige folkeskolen. Utdanning var for de høyere sosiale lag, som hadde økonomi til å sende barna bort på skole i stedet for å få de ut i arbeidslivet. For dem var det ikke snakk om å tid til å finne seg selv, eller selvrealisering, men å komme seg i lønnet arbeid så fort som mulig. Langs kysten av Nord-Norge var det i de aller fleste tilfellene fiskeryrket som var eneste alternativ for guttene som vokste opp. De ble veldig fort sett på som voksen, og måtte ta vare på seg selv og familien i ung alder.

Overgangen fra barndom til voksen kom forttere ved at de ikke hadde den type ungdomstid vi har i dag. Forskjellen var at Erling vokste opp med en fiskerinæring og et samfunn i utvikling. Livserfaringer som dette gir opphav til både generasjoners karakteristikk av seg selv og

andres karakteristikk av den. På tross av likheten i oppvekstvilkår, har deres generasjoner blitt kalt henholdsvis slitets generasjon og dessertgenerasjonen, etter

Verken Alf eller Sverre hadde noe særlig å si om oppveksten. Jeg vil tro det er fordi det ikke har vært så store samfunnsmessige forandringer fra da de vokste opp sammenlignet med i dag, og jeg som intervjuer hadde så å si de samme oppvekstvilkårene som dem. Som unger flest i dag, trengte de ikke tenke på familiens økonomi, eller jobbe for å tjene penger til husholdet. De hadde tid til å være barn, og det hastet ikke med å bli voksen. De fleste sidene av samfunnet har forbedret seg i forhold til tiden da de to eldste vokste opp, for eksempel økonomien, velferden og levekårene. Samfunnet har nå lagt opp til at ungdom skal kunne foreta ulike valg i livet, og sentralt står yrkeslivet. Det er tid til selvrealisering, tid til å prøve seg fram både innenfor utdanning og arbeid, og tid til å ta en tenkepause. Verden er full av valgmuligheter for de som er interessert. Summen av dette har gjort at Alf og Sverre har hatt sjansen til å forme sitt eget livsløp på en helt annen måte enn Sigurd og Erling. For å oppsummere, er det all grunn til å tro at samfunnet, med dårlig økonomi og levekår, har tatt fra Sigurds og Erlings muligheter innenfor valg av yrke, mens det har gitt Alf og Sverre flere valgmuligheter.

4.2 Fiskeryrket som karrierevalg

4.2.1 Fiskerinæringen i forhold til generasjon

Sigurd (83)

I gamle dager var det ikke elektronisk ekkolodd, da brukte basen å fire et lodd med streng i sjøen for å konstatere mengden av en lodde- eller sildestim. Når det var sild eller lodde, var det bare vibrasjon i strengen, men var det f. eks torsk i stimen, kjentes det ut som et slag mot loddet på strengen. Hvert slag ble beregnet til ca 1000 kg.

Nå vet du hvor du er til enhver tid, og du vet hvor dypt du skal sette bruket. Før benyttet vi oss av meer, som var fjellformasjoner, eller holmer og ness mot hverandre. Men var det mørkt eller koven, så vi de ikke, og da var vi likelangt. Da gikk vi lengre opp mot land og hadde krabbestein med ila (det du har fast i blåsa) som vi firte ned for å se hvor dypt det var. Når vi fant ut at vi var opp på bakken, begynte vi å sette garnene. Så kunne vi bomme litt, at vi kom

for dypt eller grunt, men det gikk bra likevel. Men i dag, med de instrumentene som finnes, kan du gå rett på med en gang, du trenger ikke å se noe.

Vi var seks menn på “Sverre”, 36 fotingen, og “Rasmus Johnsen”, for det var mye tyngre redskaper da. Det var stein og kavel, og så var det å tørke bruket, bøte det og blåsteinet. Hver 14. dag måtte vi ta lenka på land, og sette ei ny som du hadde hatt på land og blåsteinet og bøtt. Blåstein var klepper som vi løste opp i vann i store kar, for å bevare garnene mot råte. Noen brukte bork, men det var lettere med blåstein for da kunne du ha den posen ned i vannet, da var den med en gang ferdig. Jada, banet, sånn var nok det i den tida.

Så det var mye arbeid på land også. Vi måtte dra garnene opp med handmakt i bakken, for de hadde ikke spell, og det var ikke lettvint. Det var ikke strøm på kaia, men en vinsj som du måtte veive opp. Så hadde vi ei tønne som vi plukket fisken oppi, veivet den opp, og kastet fisken i et kar som vi sløyde i. Nå sløyer de jo på havet, mens vi sløyde bestandig når vi kom på land. Det var en slik ordning, slik at vi slapp og tulle på havet, og så fikk vi vel noen kroner for hodene også, tror jeg.

(...)Jeg har ikke hatt noen udager Det er et voldelig spennende yrke sånn sett. Det er spenning hver en eneste dag.

Erling (59)

Allerede da jeg begynte å fiske så jeg at det ikke gikk an å gjøre det slik foreldrene og de før hadde gjort. Jeg så ikke muligheter i det. Jeg så at det bare ble tyngre og tyngre å livnære seg slik de hadde gjort det. Jeg tror at i den fasen av livet, den generasjonen som vokste opp, da kom omveltningene, vi så at vi kunne ikke gjøre det slik. Å ro og slite for slikk og ingenting. Muligheten var større hvis du kom deg bort på større båter. Det var større bekvemmeligheter, selv om de ikke var som i dag. Vi hadde muligheten til å tjene mer penger. Selv om du ikke tjente mer bestandig, kom de lettere, du sleit ikke så mye. Jeg kunne reist med pappa, men valgt det bort med en gang.

På fisket i Lofoten var vi åtte menn med skipperen, hvor jeg var den yngste. Med fint vær brukte vi to og en halv time ut, og med dårlig vær brukte vi fem. Det var hardt, med ventinga og bankinga, og det kunne bli lange dager, i sær i januar og februar. Lofothavet var et av de hardeste havene på grunn av strømmen. Det var knalltøft i støytene, spesielt for en 15-16 åring. Jeg tror ikke det er noen 15-16 åringer som kunne gjort det i dag.

Bekvemmelighetene var ikke særlig. Vi bodde 2-3 og 4 menn på hvert rom, og lå to og to i samme køy. Så var det bare for ungdommen å hive seg bak ryggen til gamlingene, helt fremmede folk. Jeg tror ikke det er så mange yrkesgrupper som hadde klart å være så tett inn på hverandre, og hatt et så godt forhold over så lang tid. Det er ikke snakk om ei uke eller to, men om måneder. Tre, eller kanskje fire måneder hvor du ikke hadde privatliv i det hele tatt, og det var "Bigbrother" deluxe. Men jeg lærte utrolig mye om livet da, du måtte takle så mange situasjoner, for det var så mange forskjellige. Jeg lærte mye de tre første årene av mitt yrkesliv. Jeg tror nok at jeg la grunnlaget for alt jeg kan i dag. Men det var tøft.

Det positive var at vi kunne tjene penger og få ei årsinntekt på to-tre måneder. Så kunne du ta deg fri så og så lenge, du trengte ikke å tenke på noe, fordi økonomien tilsa at du kunne gjøre det. Det tror jeg gjelder den dag i dag. Det negative tror jeg må være at fiskeryrket bestandig har vært et tungt yrke, det går utover kroppen. Balansen, du skal jobbe samtidig som du skal holde deg fast. Og det går spesielt utover hofter og rygg. Det kommer av det at du skal stå stødig. Nå er det blitt bedre båter i dag, der er svingkjøla, det er mye som er kommet nå.

Det er spenning i all fiske, og ingen dager er lik. Å være fisker er ikke et a4-liv. Ene dagen er det svart, neste dag er det fisk nok, en dag er det sol, neste dag er det uvær, så det er hele tiden noe å forholde seg til når du er fisker. Det er klart at det er ei utfordring, for det er jo et av de største elementene du jobber mot, det er jo været og havet. Du skal ikke være redd havet, men ha respekt for det. Det er en av grunnene til at ikke jeg kunne tenke meg å bytte yrke, for jeg visste at jeg ikke var en mann for å gå på jobb kl åtte, og være ferdig kl tre, og gå hjem og være der. Det ga meg veldig lite, og så ble det kjedelig. Som fisker har du vår, sommer, høst og vinter. Alt det der opplevde du på en helt annen måte enn de som jobbet på land. Du visste at om våren og sommeren var det fint vær, i januar- februar var det storm, snø, og uvær. Jeg kunne ikke tenke meg noe annet. Så egentlig var jeg stort sett fornøyd, og hadde jeg fått lov å begynne på nytt hadde jeg gjort det samme. (...) For mange var det jo et nederlag å bli fisker, men jeg følte det ikke på den måten. Fiskere blir enda betraktet som "annenrangsfolk" i dag. Men jeg tror enda at fiskere har yrkesstolthet.

Alf (37)

Garngreieren og GPSen er kommet siden sist, og bedre instrumenter, som kartplottere. Før var et noe vi kalte for dekkæen, den fungerte egentlig veldig greit den også. Jeg vil si at GPS er det beste vi har fått av hjelpemidler om bord. Jeg bruker den til å finne posisjonen hvor jeg

setter garnene og hvor jeg drar dem. Det har hendt mange ganger at jeg kun har gått etter instrumentene hele dagen, og hvor jeg ikke har sett noe. Uten det instrumentet har jeg ikke kunnet gå ut på en slik dag. Så teoretisk sett kan du male vinduene sort, du kommer deg like godt frem og tilbake, og får gjort det du skal gjøre. På den andre båten hadde jeg f. eks ikke garngreier, men den klarte jeg meg fint uten.

(...) Det er et tungvint og hardt yrke, og jeg har kjempeforståelse for de som ikke orker mer. For at jeg skal slutte med fiske må det være økonomisk uforsvarlig, men så lenge det holder skal jeg holde på. Men det er tungvint, og jeg har kjempeforståelse for de som ikke orker mer, og begynner som f. eks snekker. Men det er veldig synd, for det er ei næring hele Nord-Norge er avhengig av. Uten den er det jo ikke snekkerjobber heller. Jeg tror mye skal til for at jeg slutter. Jeg kunne ikke tenkt meg å gjøre noe annet, for jeg liker å jobbe med fisk. Jeg har aldri vurdert å skifte yrke. Når det er skikkelig dårlig vær, gruer jeg meg til å gå på sjøen, og da kunne jeg godt tenkt meg å være regnskapsfører med bena på bordet og drukket en kopp kaffe. (...) Når du jobber på land står man både i ro og bedre enn du gjør om bord i båten på sjøen. Men på sjøen igjen blir det litt mer spennende, og litt mer variasjon for vær og vind, som har mye innvirkning på arbeidsdagen din. En dag kan du plages med mye strøm og dårlig vær, en annen dag er det solskinn og blikk stille. Da er det så mye mer trivelig (...) Jeg liker sjøen og båter, men jeg liker ikke å bo på havet, jeg må ha andre ting også. Å ha det som arbeidsplass synes jeg er kjempefint, men jeg vil ikke vie hele livet til å være på havet. Det skal være arbeidet ditt, ikke all hobbyen også.

(...) Det er nok ingen som skjemmes over å være fisker, for det er både et hardt og tøft yrke. Alle er vel stolt av jobben sin. Er du ikke det, tror jeg ikke du gjør en god jobb. Jeg vil tro at hvert fall de fleste fiskerne er stolte over jobben sin, jeg er i hvert fall det. Vi tjener bra, og har lite arbeidstid i forhold til de med ni til fire jobb. Vi er dessuten med på å produsere mat. Jeg regnet på det ett år, og jeg produserer omtrent like mye mat som ti bondegårder, med bra mange sauer.

Sverre (26)

Vi har alle egne lugarer, og alt innvendig var nytt for et par år siden. Messa er veldig fin, med et eget oppholdssted. Men vi mangler badstue da. Komforten er ikke avgjørende for valg av båt. Alle vil jobbe på ringnotsnurpere, for det er de største fiskebåtene som er i Norge. De har så stort bruk, og er så stabil, at de ikke kan bomme på fangsten. De er nødt til å få fisk

hver gang de er ute. Det er veldig tunge bruk, men det er så mange hjelpemidler at det blir mye lettere enn å jobbe på en mindre båt.

Man får seg stadig en god karamell fordi man er bestandig i bevegelse i båten. Vi bruker kroppen hele tiden. Blant annet knærne går fort, det merker man. Det går fort, det ser jeg, det røyner på. Stopper jeg nå, har jeg enda helsa i god behold. Arbeidet sliter på hele kroppen, og man faller og slår seg hele tiden. Det er sjelden så godt vær at man ikke trenger å klore seg fast når man arbeider. Det synes jeg nesten er mest slitsomt. Vi står slik i 12-15 timer i strekk, har en liten pause og så er det på igjen. Øynene går i kryss til slutt, men jobben må gjøres, og man kommer ikke unna uansett. Man blir sliten, og da er det tungt å stå sånn. Man er skikkelig råtrøtt og jævlig, og blir helt utmattet når det går over tid.

Vi har mange hjelpemidler om bord. Alt er så tungt i dag at vi ikke har hatt mulighet til å ta noe inn for hånd. I dag har vi kartplottere, og de er geniale. Vi trenger ikke å huske så mye, slik som i gamledager, da de satte etter meher. Jeg har vært med de som gjør det også, og det er veldig fascinerende. Det er helt fantastisk at de klarer det der, og det er moro og se at det går an.

Men det er gøy, og jeg trives med det jeg gjør. Det er veldig hyggelige folk jeg jobber sammen med, og et godt miljø, så jeg kan ikke klage. (...) Fiskeryrket er spennende, og har vært med på å lokke meg til å drive på med det. Ha varierte arbeidsoppgaver, og at det utfordrer meg. Jeg har fått testet meg selv mange ganger, uten tvil, og fått vite en del ting om meg selv. Det er mye som skjer, og veldig utfordrende. Du vet aldri hva som kommer opp, eller hvordan. Man får brynt seg litt, og det gjør arbeidsdagene variert. Man går faktisk ikke så fort lei. Tiden raser av gårde. Vi får se mye av kysten, og oppleve mye rare folk. Sånn sett er det veldig spennende, det er kanskje derfor jeg har holdt ut så lenge. Det er mange venner av meg som har sluttet, som savner fiskeyrket som faen. De synes det er så kjedelig med en åtte til fire jobb. De klarer ikke venne seg til det ordentlig. De vil ta seg turer hele tiden, når de har muligheten. Det er noe med det, det må nesten oppleves for å forstå det helt. Det føles friere, vi er litt borte fra sivilisasjonen. Det er ingen som passer på om vi røyker inne, eller tar oss en pils i arbeidstida.

4.2.2 Analyse

Det har ikke bestandig vært like god komfort og hjelpemidler om bord i båtene som det er i dag. Sigurd (84) startet sin fiskekarriere om bord i en posebåt, hvor de var seksten stykker til

sammen. Besetningen besto av en skipper som var høvedsmann på hovedbåten, en notbas og en lettbåtroer som var sammen i loddebåten forut på dekk. Pluss seks mann i hver posebåt, som hadde nota om bord. I stedet for ekkolodd måtte de beregne fiskemengden manuelt. En av årsakene til at det var stort mannskap på den tiden, vil jeg tro var på grunn av de store fiskemengdene som skulle fiskes. En annen grunn er mangelen på teknologi, som gjorde at alt arbeidet måtte gjøres av mennesker, som for eksempel dra inn garnene, og det tok da lengre tid. Det førte mest sannsynlig til en jevn etterspørsel etter mannskap. Fiskerinæringen, slik den var på Sigurds tid, ga mange muligheten til å begynne å arbeide rett etter folkeskolen. Etter hvert investerte han i egen båt sammen med brødrene sine. Arbeidsoppgavene om bord i båten var fortsatt så tung at de måtte være mange menn i arbeid.

Erling begynte som fisker tidlig på 1960-tallet. Det hadde blitt noen forbedringer i fiskeriene sammenlignet med tidligere år, noe som Erling selv poengterte. Han kunne ikke tenke seg å fiske på den måten faren hans, og generasjonene før, hadde gjort. Det ble for tungvint, og for lite lønnsomt. I stedet dro han bort fra bygda for å ro med en større båt i Lofoten. Selv om han selv mente det var en forbedring, var det likevel mange tunge tak. Sammenligner vi hverdagen hans som yrkesfisker på sekstitallet, med hverdagen til både yrkesfiskere i dag, og andre yrkesgrupper, tror jeg ikke mange kjenner seg igjen. Det var ikke bare fysisk utfordringer. I tillegg til å jobbe i lag, måtte de bo, spise og sove sammen over en lang periode, i opptil fire måneder.

For Alf (36), som startet som fisker på midten av 1980-tallet, var komforten stort sett slik den er i dag. Da var det kommet både toalett og dusj, tv og slike ting, stort sett på alle båter. For at fiskerinæringen i dag skal klare å konkurrere med andre næringer om arbeidstakere, må de holde følge med tilbudet om god lønn og komfort. Det har skjedd en stor teknologisk utvikling over tid, som har gjort fiske mer effektivt og lettvtint enn tidligere, og som er en forutsetning for å kunne fiske med båtene som er i dag. Da han startet opp igjen i 1998, var det kommet enda noen nye tekniske hjelpemidler. Likevel mener han også at det er et fysisk krevende yrke. Det virker ikke som om det er mulig å komme seg unna alle de fysiske utfordringene som sjarkfiske innebærer. Sverre (26) har ikke fisket i mange år, men kjenner allerede at kroppen begynner å bli sliten. Grunnen til at sjarkfiske fortsatt er et tungt yrke, er at enkelte problemer ikke er blitt løst med teknologi. Det er de konstante bevegelsene i båten

som gjør at fiskere må anstrenge seg for å holde balansen mens de jobber, og fortsatt er det noen tunge løft.

Tiltross for noen negative sider med fiskeryrket, valgte de to eldste å fortsette så lenge de kunne i yrket, og de to yngste å starte som fiskere. Informantene fortalte selv hva som var spesielt med yrket, og hva som gjorde at de valgte å fortsette. Selv om de av ulike grunner ble sjarkfiskere alle sammen, har alle hatt muligheten til å skifte yrke. Sigurd var fisker hele yrkeslivet. Erling skiftet yrke av helsemessige årsaker på slutten av åttitallet. Alf har prøvd ulike yrker innenfor fiskerinæringen, men valgte å gå tilbake til fiskeryrket. Sverre har tatt utdanning, men har aldri jobbet som annet enn fisker. Det kan virke som om fiskeyrket er undervurdert av mange, og av egen erfaring blir ofte det positive overskygget av det negative. Hva er det med fiskeryrket som har fått dem til å fortsette? Sammenligner vi historiene deres, ser vi at de har mange av de samme holdningene og opplevelsene om yrket. Noen ganger kan det være greit å bemerke seg hva historiene ikke forteller. Det var litt spesielt at ingen av dem nevnte at fiske var usikkert, men omtalte det som spennende. Spennende er et uttrykk som oftest kom frem når de omtalte yrket sitt, hvor ingen dager er like. Det gjelder vær og vind, men spesielt fangstmengde, hvor det kan være svart den ene dagen og en kjempefangst dagen etter. De nevnte aldri noen problemer med variabel lønn eller usikkerhet med tanke på å få fisket kvoten. Felles for dem var også at et yrkesliv på land, med fast arbeidstid og lite varierende arbeidsoppgaver, ikke passet for dem. Fiske er et yrke hvor de føler seg fri, og tanken på et A4-liv tiltaler dem ikke. De vektlegger også de utfordringene yrkesutøvelsen medfører, både som mannskap og eiere, som blant annet dukker opp på grunn av at havet er et usikkert element. Periodevis, i fiskesesongene, er det mye jobbing og slit, med høyt arbeidspress, lange dager og lite søvn. Det positive er at det er for kortere perioder, og store deler av året er det rolig. I tillegg tjener de ganske godt. Etter å ha tolket de fire historiene, kan det se ut som om fiske ikke bare er et yrke, men en livsstil.

Likhetene i materialet dreier seg om at alle informantene forteller at yrket er fysisk krevende. Det sliter på kroppen, og gjør at de i ung alder får problemer med helse. På den andre siden har de mange av de samme holdningene og opplevelsene av yrket. Spenning, moro og utfordring noen av elementene som kan tolkes som positivt, og som livet som yrkesfisker innebærer. Ulikhetene er store innenfor for eksempel komfort og tekniske hjelpemidler, hvor individene har opplevd store forskjeller. Det kan virke som om Erling er den som har vært

med på den største utviklingen. Det gjelder ikke bare komfort som dusj og egen lugar, men også effektivisering av fisket, hjelpemidler og bedre betaling. Sverre er vel den av de fire som ikke har merket noe særlig til utviklingen, fordi det stort sett er forbedringer av hjelpemidlene, og ikke særlig mye nytt. På grunn av blant annet nye hjelpemidler, trengs det ikke like mange personer til å utføre arbeidet. På båter hvor det tidligere var opp til seks og åtte personer, er det ofte nå kun en til to som gjør samme jobben. En annen virkning av utviklingen, er at de ikke er avhengige av naturens kjennemerker, eller av vær og vind i like stor grad som før, for å fiske. De to yngste nevner blant annet GPS og garnplotter som nyttige redskap. Man kan nesten si det slik at i dag kan de male vinduene i rorhuset svart, og likevel finne ut posisjoner for båt og bruk.

Fiskeryrket er nødvendigvis ikke bare arbeid, men en levemåte, som ikke bare involverer fiskeren, men hele familien. Spesielt familiene til Sigurd og Erling har tatt del i livet som sjarkfisker. I tillegg til å ta fullstendig ansvar for hjem og familie, har de vært på bua for å egne line, tatt seg av renholdet av båten, og laget mat. Ved at både mor og far tok del i fisket, ble bua og kaia først en naturlig lekeplass for barna, for så å bli en arbeidsplass. Barna deres var blant annet med på egning av line og tungeskjæring for å tjene seg lommepenger. Denne sosialiseringen sees ikke like godt hos barna til de neste to generasjonene. Det er ikke lengre en "familiebedrift", men jobben til far. Aktiviteten på kaia er ikke som før, og buene er ikke de naturlige samlingsstedene. Barna får dermed ikke den tilknytningen til fiskerinæringen som generasjonene før dem. Alf har prøvd å ta barna med på kaia for å skjære tunger, men interessen er ikke der. Ikke trenger de ekstra lommepenger, som kanskje er den største årsaken til manglende interesse, så er det andre aktiviteter de finner morsommere. Sverres datter er bare seks år, og enda for liten til å ta del i arbeid, men sier han ikke vil at hun skal ta arbeid inne fiskerinæringen. Det er for hardt arbeid, og han ser ikke lyst på en fremtid som fisker. Alle de fire fiskerne som ble intervjuet sa at de så fiskeryrket som en livsstil, men for de to første inkluderte det altså familien.

Før vi fikk alle valgmulighetene innen utdanning og i arbeidsmarkedet, var det vanlig at barna tok samme arbeid som foreldrene. Det var som oftest forventet av "alle", inkludert dem selv, at fiskersønner skulle ta samme yrket som faren og andre i familien, og overta eventuell båt og bruk. Vi ser også i dag at den utdanningen og det yrkesvalget foreldre har tatt, vil prege valget til barna deres, i ulik grad. Forskjellen til i dag er gjerne valgmulighetene.

4.2.3 Bakgrunn for yrkesvalg

Sigurd (83)

Pappa druknet på havet da jeg var seks år. Så det var nok en tung til for mamma, med seks unger hun ble igjen med. Eldste broren min var fjorten-femten år da, så han kom seg ut i arbeidslivet med en gang. Da jeg var ferdig med skolen ordnet storebroren min jobb til meg som fisker.

Jeg vurderte aldri å skifte yrke. Jeg kunne ha gjort det, men da hadde jeg måttet begynt på skole igjen. Jeg har ikke hatt noen udager. Det har vært et spennende yrke. Det er et voldelig spennende yrke sånn sett, hver en eneste dag.

Erling (59)

Jeg kunne ikke ha noen egne planer etter folkeskolen. Foreldrene mine hadde ikke råd å ha meg på skole. Så jeg hadde i grunnen ikke så mange alternativer. Jeg begynte jo å tenke på det da jeg gikk på framhaldsskolen, for det var et slags veiskille da, akkurat det året. For guttene i min generasjon, hvert fall i Loppa-distriktet, var fiskeyrket eneste alternativ. Det var den økonomiske delen som var den avgjørende faktoren. Men jeg hadde aldri blitt fisker, en slik fisker, hvis jeg selv hadde fått bestemme, men sjøen hadde det blitt uansett, men på en helt annen måte. Men det er ikke sikkert at jeg hadde hatt det noe bedre i dag likevel, det vet jeg jo ikke, men du kan si at interessen var på et annet felt, innen nautikk. Jeg kunne valgt et annet yrke senere, men det heter vel det at man blir inngrodd til slutt. Det er en livsstil å være en fisker, når du blir det så er du det.

Alf (37)

Den faktoren som var med på å avgjøre yrkesvalget for meg var penger. Kun det økonomiske tror jeg. Jeg begynte om sommeren, og det var lett å ro bort i sundet og hente seg en kasse fisk, og få mange kroner på bare noen timer. Når andre unger kanskje ikke hadde noe, hadde jeg og andre som fisket, flust med penger. Det var kanskje det som ga mersmak til at man fortsatte, og at man fikk mer interesse for det man holdt på med. Men i utgangspunktet tror jeg at det var penger som gjorde at jeg begynte. Det var mange alternativer til fiske, men det var det at jeg skulle tjene lettvinde penger, og det var spennende. Jeg likte det veldig godt, jeg syntes det var artig. Det har aldri vært noe press på at jeg skulle få meg utdannelse, eller

annen type jobb. Jeg har fått lov å gjøre det jeg vil, det jeg trives med. Det er jeg veldig glad for. Det må være trasig å bli presset til noe, og jobbe med noe du ikke har lyst til. Jeg holder på med fisk, og det trives jeg veldig godt med, selv om pappa aldri har vært for det. Fisker skulle man ikke bli, det var det siste. Det var sånn i den gamle tida. Før var det vel slik at fikk du ikke til noe annet i livet så skulle du bli fisker. Det var noe de var tvunget til. Fikk du ikke noe annet å livnære deg med så ble du fisker. Jeg har hatt mange sjanser til å prøve mange andre ting, men jeg syntes fiske var det jeg trivdes best med. Da jeg begynte å jobbe på land syntes jeg at det var kjempetrasig. Selv om jeg likte arbeidet der gikk jeg bare og dagdrømte om å være selv på sjøen, spesielt når det var vår og godt vær. Så jeg har egentlig drømt om å være på sjøen hele tiden mens jeg har vært på land. Kun når det var skikkelige uværsdager syntes jeg det var godt å jobbe på land.

(...)Vi bestemte oss for å flytte hit, og da var alternativet mitt å kjøpe båt selv, fiske med andre, eller jobbe på fiskebruket. Det er ingenting annet å gjøre. På land hadde jeg hold på lenge, og rodd med andre hadde jeg også gjort, så det å kjøpe egen båt var en ny erfaring. Samtidig hadde vi lagt opp litt penger ved at vi solgte fiskebutikken i Hammerfest, og jeg hadde en kjempemulighet til å gjøre det jeg hadde drømt om lenge. Så det ble til at jeg kjøpte min egen båt.

Sverre (26)

Jeg tror det hadde mye å si at pappa var fisker. Jeg hørte historier fra havet, og ønsket å oppleve noe av det jeg også. Det hørtes spennende ut. Jeg har bestandig likt å være på sjøen og i båt, og det har vært mulig på grunn av pappa. Vi har hatt båt siden jeg var liten, og jeg har hatt fiskerinæringen rundt meg hele tiden. Pappa var yrkesfisker så å si hele livet, og broren min er fisker. Man er preget av det også. Nesten alle i familien har gått i gjennom det å være fisker

Penger spiller også en stor rolle for de valgene jeg har tatt. Jeg hadde ikke dratt på havet hvis jeg ikke hadde fått godt betalt for det, det hadde ikke vært aktuelt. Det er såpass krevende arbeid, så man forventer å få noe igjen for det. Det er mange som tjener ti ganger mer enn meg ved å sitte i en stol og trykke på dataen, men det er nå også en ting. Jeg hadde lyst å være på havet, så det ble bare sånn. Nå er det blitt en livsstil, helt klart, for jeg har holdt på med det såpass lenge.

4.2.4 Analyse

1. Sosial bakgrunn

Forskning viser at foreldrenes bakgrunn har mye å si for hvilke karrierevalg barna tar. Faren til Sigurd var fisker, men husker ikke så mye om han fordi faren døde mens Sigurd enda var et barn, og moren hadde ikke arbeid. Det var ikke så veldig vanlig at kvinner var i lønnet arbeid i Sigurds barndom. De hadde nok å gjøre med hus og hjem, og det var dårlig med arbeidstilbud. Faren til Erling, og generasjonene før der igjen, var fiskere. Moren var stort sett hjemmeværende da han var barn. Også da var det ikke mye lønnet arbeid å finne i bygder som Skavnak og Bergsfjord. Alfs far var fisker i noen få år, før han fikk seg jobb på land, og moren hadde en vaskejobb. Mange i Sverres familie har bakgrunn som fiskere, og de nærmeste er hans far og storebror.

a) Økonomisk kapital

Den økonomiske kapitalen, eller ressursene, har vært svært forskjellig mellom de generasjonene som er representert i oppgaven, og emnet er tatt opp før under avsnittet 5.2.3. For Sigurds og Erlings familier var den så dårlig at de måtte gå rett i arbeid etter folkeskolen, slik at de ikke kunne ha noen egne planer. Familiene til Alf og Sverre hørte til den vanlige ”arbeiderklassen”, og hadde helt grei økonomi. Generasjonsforskjellene under dette punktet går ikke bare på hvilke inntekter familiene deres har hatt, men også på hva staten har vært behjelpelig med. Før var det opp til hver enkelt å skaffe til veie det som trengtes til daglig. Nå har vi et godt utviklet velferdssamfunn som er til hjelp for de som trenger det.

b) Kulturell kapital

Fiskeryrket var godt representert i bygdene hvor Sigurd og Erling tilbrakte barndommen. Fiskerikulturen var slik at yrket sakte, men sikkert ble lært fra generasjon til generasjon, og barn hadde næringen rundt seg på alle mulige slags måter. Det var noe de aller fleste levde av, og det tok mye av tiden til de voksne. For dem var det naturlig å ta samme yrket som faren, og resten av familie, blant annen fordi det var kulturelt nedfelt. I og med at alternativene var få, ble det tidlig lagt opp til at de skulle bli fiskere.

Valget av yrke gikk ikke etter forventningene til Alfs foreldre. Det finnes mange myter og negative holdninger til fiskeryrket, som for eksempel at det er et lavstatusyrke, og arbeidet er tungt, vått og kaldt, og at båten er en usikker arbeidsplass. Familiens kulturelle holdninger til yrket, eksempelvis at fiskeryrket er siste utvei, hadde ikke innvirkning for Alfs yrkesvalg. De prøvde å påvirke han ved å fortelle om alle de negative sidene ved sjarkfiske, men hans verdier og interesser var ikke sammenfallende med familiens. I følge Alf var fiskeryrket noe som ikke var av interesse for faren, men en midlertidig løsning. Samme holdningene hadde Sverres foreldre til fiskeryrket, til tross for at Sverres far var fisker hele sin yrkeskarriere. Av tidligere erfaring har jeg lært at de fleste fiskere er veldig fornøyd med jobben som fisker, men de ønsker ikke at barna skal gjøre det samme. Av en eller annen grunn er ikke fiske et godt nok yrke for barna deres, og den holdningen har også Sverre. Han ønsker ikke at barna hans skal gå i hans fotspor. Derimot synes Alf det er helt greit at ungene vil bli fiskere.

Betydningen av sosial bakgrunn har hatt mest å si for Sigurd og Erling, både når det gjelder kulturell og økonomisk kapital. Jeg tror at disse faktorene har vært hovedårsakene til at de ble fiskere, og de kan forklares ut i fra samfunnsnivå. Jeg ser på fiskeryrket som en nødvendighet i deres tilfeller. Årsaken til at Alfs valg ikke kan forklares med bakgrunn i sosiale årsaker, er at faren kun var fisker i en kort periode, de hadde ikke økonomiske vanskeligheter og familien var i mot hans yrkesvalg. For Sverres del vil jeg tro at valget delvis er begrunnet i at faren og broren er fiskere, som har vært rollemodeller for han, og som derfor har ført til at han selv ville være en del av det.

2. Verdier og interesser

a) Ekspressive interesser

Sammenlignet med de to eldste, fikk Alf muligheten til å velge selv det han hadde lyst til å gjøre. Det kommer godt frem når han forteller om hvilken rolle foreldrene spilte i hans valg i livet. Interessen for fiske må være tilstede, selv om det ikke trenger å være hovedårsaken, eller en årsak alene, til yrkesvalget. Det samme gjelder for Sverre, men for meg kan det virke som om fiske er litt mer interessant for han enn for Alf. Begrunnelsen kommer av både måten de omtalte fiske på, og visse utsagn. Alf sa blant annet at fiske er en jobb, og ikke livet, mens Sverre var veldig entusiastisk på de fleste områdene.

Selv om fiskeyrket ikke var et valg basert på ekspressive interesser til å begynne med, er det all grunn til å tro at fiske er av stor interesse både for Sigurd og Erling. Av de fire så bemerket Sigurd seg ut som den mest hengivne fiskeren. Han kom med mange historier om fiskelykke, hvor han ivrig fortalte om storfisk han fanget for opptil seksti år tilbake. Den dag i dag, som 84-åring, drar han på sjøen og fisker så ofte han kan på hobbybasis. Erling har også kjøpt seg en sjark i ettertid, som han fisker ”kokfesk” med, og som han kan bruke fritiden sin på.

b) Instrumentelle interesser

Sjarkfiske er ikke kjent for å være et høystatusyrke. Likevel er det et godt betalt yrke, og spesielt Alf uttrykte at penger var årsaken til at han ble fisker. Han nevnte faktisk ikke noen andre grunner, men poengterte økonomien mer enn en gang. I det store og hele var intervjuet preget av snakk om økonomi, i de fleste temaene som ble tatt opp. Slik jeg tolket Sverres historie, var lønna en av flere årsak til at han ble fisker. Det vil si, han synes at lønna burde stå i samsvar med den tunge jobben de har. Som han selv sier så er det andre jobber som betaler mer, men penger er ikke alt. Når det gjelder Sigurd og Erling, var det et behov for å tjene til livets opphold som gjorde at de begynte å arbeide. At det ble som fiskere, var ikke styrt av verdier eller interesser som kan tilskrives dem.

c) Personorienterte interesser

For at yrkesvalget skal begrunnes ut i fra personorienterte verdier og interesser, må de se på arbeidet som en verdi i seg selv, men der sjansen for å ha kontakt med andre mennesker, og kunne hjelpe dem, kan ses på som viktigere enn selve jobben. Ut i fra tolkningene av empirien, og å se på hva sjarkfiske dreier seg om, er det ingen av informantene som kan sies å kunne begrunne yrket sitt ut i fra denne kategorien. Sjarkfiske er ikke et yrke hvor man tar seg av andre mennesker, men baseres på fangst.

3. Individuelle egenskaper og ressurser

Med egenskaper og ressurser menes de fordelene hvert enkelt individ er født med, eller som utvikles over tid. Det er ingen spesielle medfødte egenskaper man trenger å ha som sjarkfisker, og man skulle dermed tro at variabler som kjønn, hudfarge og alder ikke har noe å

si for muligheten til å delta i yrket. Samtidig er det visse kunnskaper, diskutert under temaet kvalifikasjoner, som kan være grei å tilegne seg etter hvert. I utgangspunktet varierer egenskapene fra person til person, men vi får også en ulik utvikling ved at vi har forskjellig læring og trening. Sigurd og Erling ble sosialisert inn i fiskeriene allerede som barn, og hadde dermed en fordel i forhold til de to yngste.

Funnene i det empiriske materialet kan sammenfattes i tabell 1.

	Sigurd	Erling	Alf	Sverre
Sosial bakgrunn				
Far som var fisker	Ja	Ja	Nei	Ja
Økonomisk kapital	Ja	Ja	Nei	Nei
Utd.muligheter som ungdom	Ja	Ja	Nei	Nei
(Videregående utdanning +)	(Nei)	(Nei)	(Nei)	(Ja)
Kulturell kapital	Ja	Ja	Nei	Nei
Verdier/interesser				
Ekspressive	Nei	Nei	Ja	Ja
Instrumentelle	Ja	Ja	Ja	Ja
Personorienterte	Nei	Nei	Nei	Nei
Individuelle egenskaper				
Opplæring som barn	Ja	Ja	Nei	Nei

Tabell 1: oppsummering av funn, bakgrunn for yrkesvalg.

Sigurd fortalte ikke om en eller flere konkrete hendelser som var årsaken til yrkesvalget, men om hvilke begrensninger samfunnet la på muligheter. Farens hans døde da han var ung, og familien fikk det vanskelig økonomisk, i tillegg til at levekårene var dårlige på trettitallet. Den sosiale bakgrunnen hans, hvor familien hadde begrensede økonomiske ressurser, tilsa at utdanning ikke var et alternativ, slik at han begynte rett i arbeid etter folkeskolen. I hans

tilfelle lå yrkesvalget både på samfunnsnivå og individnivå. På den ene siden var muligheten styrt av samfunnets tilstand, og hadde ingenting med personlige verdier og interesser å gjøre. På den andre siden var det kulturen han vokste opp med som la grunnlaget for at han lærte om fiske fra han var barn, og for at det nesten var en selvfølge at nye generasjoner fulgte de gamle. De samme årsakene kan tilskrives Erling, men han var mer konkret i sitt svar. Han hadde ikke blitt sjarkfisker hvis han selv hadde kunnet bestemme, og fiskeyrket blir dermed sett på som en nødvendighet, og ikke et individuelt valg.

Slik jeg ser det, er det ulike grunner til at Alf ble fisker i 1986 som i 1998. Alf ble fisker første gang da han var 16 år, og holdt på i to år. Første gangen begrunner han valget med bakgrunn i økonomiske hensyn, eller på grunn av instrumentelle verdier. Det var lett å få komme med som mannskap, og fortjenesten var bra. I tillegg hadde han en interesse for feltet, som forklares av ekspressive verdier. Dette er årsaker på individnivå. Det var ingenting på samfunnsnivå som hindret han i å ta egne valg. Etter hvert har han fått stor erfaringsbredde innen fiskerinæringen. Han har jobbet både med oppdrett, på fiskebruk, eid en fiskebutikk, og nå er han fisker igjen, på egen båt. Hans historie er ulik de andres ved at han har prøvd seg på ulike felt, og derfor var han spesielt spennende for meg. Jeg lurte på hva årsaken var til at han solgte en suksessfull bedrift, og valgte å gå tilbake til det første yrket han hadde. Han bodde i Hammerfest i mange år, hvor han de fire siste årene arbeidet og drev en egen fiskebutikk. Etter hvert begynte han å mistrives og lengtet hjem til Bergsfjord. Forutsetningene for å kunne flytte tilbake var å få seg jobb. Arbeidsmarkedet i bygda er begrenset, og for Alf, som har jobbet hele yrkeslivet innen fiskerinæringen var det tre muligheter; på fiskebruket, som mannskap, eller kjøp av egen båt. På grunn av nok egenkapital ved salg av fiskebutikken hadde han muligheten til å bli selvstendig næringsdrivende. Han begynte igjen som fisker i 1998 da han flyttet tilbake til Bergsfjord. Ut i fra datamaterialet vil jeg tro at stedet (Bergsfjord) ble valgt før yrket, men at fiskeryrket var en forutsetning for å kunne flytte tilbake dit. Men det begrunnes også ut fra ekspressive verdier ved at arbeidet ble et mål i seg selv. Kjøp av egen båt var en ny erfaring, og en sjanse for han til å realisere seg selv.

For Sverre er det også stort sett de individuelle interessene og verdiene som er årsaken til at han valgte sjarkfiske. Han var på vei til å utdanne seg som kystskipper, men endte opp som fisker etter lærlingtiden. Det er faktorer som god lønn, opplevelser, og spenning som årsaken til hans interesse. Faren og broren hadde også innvirkning på valget, ved at de er naturlige

rollemodeller for han. Selv om faren var i mot at Sverre skulle bli fisker, ville han selv prøve yrket fordi han ble interessert etter å ha hørt mange historier og opplevelser som familien hadde hatt.

5 Diskusjon og konklusjon

5.1 Begrepsramme og diskusjon

I dette avsnittet diskuterer jeg hvilken betydning de ulike nivåene i begrepsrammen har å si for yrkesvalget til generasjonene, hvor generasjonsbegrepet går på tvers av de tre nivåene. Det er vanskelig å forklare yrkesvalg og yrkesrettede muligheter og begrensinger bare med ett nivå og en kategori, de vil dermed ikke utelukke hverandre, men heller spille sammen på ulike måter. Noen av kategoriene går også "hånd i hånd", slik som økonomi og levekår og utdanning. Hvilke likheter og ulikheter er det mellom generasjonene? Er det en endring? Hva er hovedfunnet? Hvilken betydning har det å være fra forskjellige generasjoner? Hva har generasjoner å si for å forme livsløp og karriere?

1) Samfunnsnivå

Tilgang til yrket

- Statlig forvaltning

Politikere som regjerte i tidligere generasjoner har ikke tatt hensyn til ressursproblematikken. Eksempler på det er storsildfisket på Mørkekysten på 50-tallet, hvor all silden ble oppfisket, notbruk ble benyttet på skreibestanden på gytefeltene i Lofoten, og ikke minst loddebetsanden i Barentshavet som ble helt nedfisket fra midten av 1960-tallet og frem til 1970-tallet. Årsakene til at det nå er begrensninger i fiskeriene er at politikerne har skjønnet at regulering er nødvendig for å bevare ulike fiskebestander. I denne sammenhengen har generasjonstilhørighet vært av stor betydning ved at allmenningen er blitt mer og mer begrenset med årene. Nesten alle fiskesortene er regulert og kvotebelagt.

Ungdom har blitt integrert inn i fiskeryrket gjennom deltakelse som ungdom, både i lønnet arbeid og ved lek på kaia. I dag kan vi si at fiskeryrket på mange måter er et lukket yrke, og en lukket sosial verden. Fiskeflåten er redusert med både antall båter og antall aktører, og det har vært en omstrukturering av flåten som gjør det vanskeligere å få innpass. I tillegg er det reguleringsordninger med hensikt å begrense adgangen til yrket.

Økonomi og levekår

Økonomien har bedret seg betraktelig med årene, noe som har ført til at Norge er et Europas rikeste land i dag. Endringen har gjort at oppvekstvilkårene har vært forskjelling for generasjonene. Disse moderne generasjonene, presentert ved generasjon X og Y, forholder seg til et mangfold av valgmuligheter og alternativer. Denne valgfriheten er en av faktorene som i størst grad skiller oppveksten til dagens generasjoner sammenlignet med eldre. Alf og Sverres generasjoner har kunnet velge om de ville jobbe kaia, eventuelt hva pengene skulle gå til, og om de ville ha tilknytning til fiskeriene. Senere i livet har de kunnet velge om de ville satse på en utdannelse, og hvilken retning. For slitets generasjon, hvor Sigurd har tilhørighet, har livet vært tøft og vanskelig. Hvordan livsvilkårene fortonet seg var i aller høyeste grad opp til hver enkelt, og det var ingen form for velferdssamfunn. Dette la begrensninger på graden av valgmuligheter og alternative livsløp. Sett i fra Erlings ståsted er kanskje betegnelsen dessertgenerasjon litt misvisende for hans del, selv om det refererer til de generelle samfunnsvilkårene for generasjonen. Det var ikke noe forrige generasjon hadde jobbet for som han fikk gratis. Ulike livsfaser var allerede bestemt av andre i nærmiljøet og av samfunnet som helhet, slik som det var for generasjonen før. De gikk rett inn i voksenalderen fra ungdomsfasen, uten noen form for overgangsfase og modning. En forutsetning var muligheten for å gå direkte i arbeid etter folkeskolen. Mulighetene til en overgang fra ungdomsskolen og rett i arbeid har nok stagnert med årene, og var nok større for Alf enn for Sverre. Arbeidsmarkedet krever større faglig kompetanse fordi vi har beveget oss inn i et utdanningsbasert samfunn.

Klassetilhørighet og sosiale ulikheter er et aktuelt tema for Sigurd og Erling. Det kommer frem blant annet ved skildringer over hvem som fikk gå videre på skole etter framhalsskolen. Disse ulikhetene er fraværende for de yngste generasjonene. Det er en årsak som kommer av utviklingen av velferdssamfunnet. Vi vil alltid ha noen som er veldig rik, og noen som er veldig fattig, men velferdssamfunnet vi har opparbeidet gjennom årene er med på å gi like muligheter for alle, uansett sosialt lag, spesielt med tanke på individualisering, selvrealisering og muligheten til å følge egne drømmer og interesser. Det vil si at for Alf og Sverres generasjoner ga samfunnets økonomi og levekår grunnlag for yrkesrettede muligheter. For Sigurd og Erlings generasjoner var manglene på dette området faktorer som la begrensninger på yrkesvalg.

Fiskerinæringen

For tidligere generasjoner var det vanlig å inkludere hele familien i forskjellige deler av fiskeriene. Kvinner hadde som oftest ikke lønnet arbeid, og tok natur del i mannens arbeidsoppgaver. De vasket, holdt regnskapet og egnet lina, i tillegg til å ha hovedansvaret for familie og hjem, og spilte en viktig rolle for at mannen kunne konsentrere seg om selve fisket. Barna ble tatt med både for å hjelpe til og for å bli passet på av voksne. Ungdommene kom dermed tidlig i kontakt med næringen ved at de deltok fra ung alder, og de ble dradd inn på en naturlig måte. De lærte både av lek og arbeid. Kaia og bua var et samlingspunkt for folk i alle aldre, og det var sosialt samtidig som det ble jobbet. Næringen var også viktig i lokalsamfunnet, og omfattet mer enn bare den enkeltes yrkesvirksomhet. Det var få andre jobbalternativer, og fiskeriene hadde ringvirkninger for resten samfunnet og bygdefolket. Arbeidet innen fiskeriene har vært overordnet andre aktiviteter i mange lokalsamfunn, og fiskeryrket kan dermed blitt betraktet som en levemåte og en livsstil. Forskjellene er markante mellom de to eldste og de to yngste generasjonene. Det er vanlig at kvinner har eget lønnet arbeid i dag, og hverdagen er blitt så hektisk at vi er kommet i "tidsklemma". Ansvar for hus og hjem fordeles i større grad enn før mellom kvinner og menn. Fiskerne får andre til å hjelpe seg med arbeidet som den nærmeste familien gjorde før. Det som før var en felles arena for familier og lokalsamfunn, er i dag begrenset til de enkelte fiskerne. Fiskeryrket er nå mest forbundet med yrket til far, eller mor, på lik linje med andre yrker, hvor det ikke er vanlig for de nærmeste å delta. Det felles møtestedet er ennå tilstede, men det benyttes ikke av andre enn fiskerne selv. Arbeidet innen fiskeriene blir i mindre grad betraktet som en levemåte av yngre generasjoner

Fiskeryrket i seg selv har endret seg med den generelle samfunnsutviklingen, og kjennetegnes blant annet ved mye bedre komfort, og stadig nye tekniske hjelpemidler. Det er gjennomgående god standard og komfort på alle nyere båter i dag, og det tas som en selvfølge. Derfor mener jeg at komfort ikke har betydning for yrkesvalg, men er en forutsetning for at individer velger å ta seg jobb på de enkelte båtene. Ved at fiskeriene er effektivisert krever det større andel av hjelpemidler. Det er ikke mulig for mennesker å handtere enkelte redskaper og bruk slik det er i dag. Tekniske løsninger er også med på å gjøre fiskere mindre avhengig av for eksempel vær og vind, og geografiske kunnskaper sammenlignet med generasjonene før, men samtidig krever det mer kompetanse å kunne bruke dem. Her flettes også økt krav til kompetanse inn.

Før betydde sjømannslivet noe for sekundærsosialisering i tette omgivelser, men betydde også både prøvelser og utfordringer. Samme menneskene reise på havet i måneder i strekk, som gjorde at de ble godt sammensveiset. De hadde ingen vei å dra så de måtte prøve å komme over ens så godt det lot seg gjøre. Det er klart at det var tøft for de generasjonene av fiskere som tilbrakte hver sovende og våken stund sammen, med lite privatliv. Nå er det et mindre antall mannskap på båtene, og mange velger å ro alene. De får ikke den tette atmosfæren med andre fiskere, verken på godt eller vondt.

Et viktig felles kjennetegn ved fiske, er at det er tungt, og sliter på kroppen. På tross av stadig nye hjelpemidler, og forbedringer, har ikke denne faktoren endret seg med generasjonene. Problemet ligger i at båten er i konstant bevegelse, hvor de bruker mye av energien sin til å holde seg på bena, og i tillegg er det enda tunge, manuelle arbeidsoppgaver. Det fysiske slitet betegnes som viktig, fordi det er en av årsakene til at mange velger å ikke bli fisker, og at mange slutter. Det kan nesten garanteres at du vil få en eller flere helseplager hvis du bedriver yrket over tid. Mange er så fornøyd med fiskeryrket at de ikke stopper før helsa er helt ødelagt.

Fiskeryrket sett under ett har fortonet seg forskjellig for generasjonene. Det er mange flere forskjeller enn likheter, mest på grunn av utviklingen. Det er store forskjeller i utøvingen av yrket, og forskjellig grad av komfort og hjelpemidler. En annen viktig forskjell er hvordan fiskerinæringen har endret status for familien og lokalsamfunnet fra å være inkluderende til å være fraværende i livene deres. En viktig likhet er hvordan arbeidet sliter på kroppen, til tross for utvikling og endringer. Det er en stor negativ side ved fiskeryrket på tvers av generasjonene.

2) Mellomnivå

Utdanning

Utdanningsmønstrer endret seg fra 1970-tallet ved at flere og flere etter hvert fikk mer enn grunnskole. Det har vokst frem et samfunn hvor det er utdanning som dominerer mulighetene for innpass i arbeidslivet. Utdanningsrevolusjonen har endret både yrkeskarrieren og livsløpet

ved at folk bruker tid på selve utdannelsen og ved at utdanning skaper mer langstrekte yrkeskarrierer. Dette er i tråd med Frønes (1997) sine påstander om at i det moderne utdannings- og kunnskapssamfunn er utdanning ofte en inngangsbillett til arbeidsmarkedet.

Nord-Norge har tidligere vært den landsdelen med minst utdannede folk, og spesielt fiskerinæringen har vært basert på en ufaglært arbeidsstokk. Ungdommene fra tidligere generasjoner har vært med på å opprettholde tradisjonelle tilpasninger og livsformer. Edvardsen (1995) tolker mangelen på utdanning som et forsvar for lokale livsmønstre som er grunnlagt i tradisjonell næringsvirksomhet. De siste årene har utdanningsnivået og antall ungdommer som velger utdanning økt. Det er en stor forskjell mellom generasjonene i undersøkelsen når det gjelder orientering mot utdanning og arbeid. For bare en generasjon siden kunne 16-åringene gå rett fra ungdomsskolen og i jobb. Det er ikke lett å få innpass i dag, i hvert fall ikke rett etter ungdomsskolen, verken i fiskerinæringen eller i andre næringer. Da er videreutdanning et av alternativene for dem.

Har faktoren utdanning vært en yrkesmessig mulighet eller begrensning for de ulike generasjonene, eller spurt på en annen måte, har utdanning hatt noe å si for de

For Sigurds generasjon var utdanning over folkeskolenivå helt fraværende for den vanlige mann. Det var få utdanningstilbud og det var ingen støtteordninger. Utdanning var for dem en begrensende faktor. Manglende tilgang på formell kunnskap ble et hinder for de som kunne tenke seg en jobb med kompetansekrav. Med Erlings generasjon ble forholdene bedre, selv om ikke han personlig ikke fikk nytte av det. Han, som sikkert mange andre tilhørende 68-generasjonen, kunne tenke seg en utdanning, men slik som for forrige generasjon lå ikke forholdene til rette for de personlige ønskene. Også for han var dermed utdanning et hinder for å komme inn i det yrket han selv ville. Tilhørende generasjon X, som var oppatt av karriere, var det kanskje naturlig å tro at Alf ville valgt å utdanne seg. Alle forholdene lå til rette for at han kunne velge blant mange karrierer, og ses på som en mulighet innenfor yrkesvalg, men han valgte et yrke uten kompetansekrav. Sverre tilhører den såkalte generasjon Y, som blant annet kjennetegnes ved det høye utdanningsnivået. Han er den eneste av informantene med utdanning over ungdomsskolenivå. Han har fått enda større utdanningsmuligheter enn generasjonen før ved at Reform-94 ble innført. Vi har fått ulike utdanningsmuligheter innenfor fiskerinæringen også. Det er blant annet fordi det vil kunne

øke næringens prestisje og fordi det vil være et konkurransefortrinn både for den enkelte og næringen som helhet. I og med at det nå er vanlig å ta videregående utdanning etter ungdomsskolen, må fiskerinæringen ha et tilbud slik at de klarer å opprettholde en viss rekruttering.

3) Individnivå

Tilgang til yrket

- Kvalifikasjoner

Begrepet kvalifikasjoner står sentralt når man studerer den delen av livsfasen som dreier seg om yrkesvalg, og handler om yrkesrelevante kunnskaper og ferdigheter. Rekruttering og opplæring innenfor fiskeri har for det meste vært av uformell karakter, og læringen har foregått lokalt. Dette har vært et kjennetegn ved yrket sammenlignet med andre. Formell kunnskap får stadig større betydning innenfor fiskerinæringen. Samtidig med økt modernisering og effektivisering av fiskeriene, har krav til opplæring økt, og det er ønskelig å formalisere kompetansen. Dette oppnås ved økt formell utdanning, som er et kjennetegn ved ungdom i dag. Dermed blir det et brudd med de tradisjonene vi har hatt for rekruttering og opplæring av fiskeryrket.

Fordi det ikke har vært, eller er et krav om kvalifikasjoner, blir denne faktoren sett på som en mulighet til å komme seg inn i yrket, fordi det er ingen som blir ekskludert ut i fra et manglende formelt krav.

Oppvekst, familie og sosial bakgrunn

Generasjonene har vokst opp i ulike "landskap". Det er noen sentrale elementer i oppveksten som er blitt borte med årene, blant annet sosialiseringen innenfor fiskerinæringen. Dagens unge gjør andre erfaringer. Utdanningssystemet har med årene fått en mer sentral rolle i barns sosialisering fordi dagens unge tilbringer mer tid på skolen enn før. Det fører til at de bruker tilsvarende mindre tid på sosialiseringen som foregår i nærmiljøet, slik som på kaia og bua. Verdiene og preferansene deres vil dermed til en viss grad endre seg, som igjen kan føre til økt rekrutteringsproblem.

Livsfasene kan sies å være en forskjell mellom informantene. For de eldste generasjonene var det en mye bråere overgang fra å være ung og til å bli voksen. De opplevde ikke en ungdomsfase slik vi ser det ut i fra dagens ståsted, med flere års utdanning. De fleste måtte begynne å forsørge seg selv, og familien allerede som 15-16 åringer. Mangelen på en slik overgang karakteriseres av Frønes (1997) som før-moderne samfunn, og den moderne ungdomsrolle er knyttet om mot det å studere. Det kunne virke som om ungdommene fra Sigurd og Erlings generasjoner tok steget ut i arbeidslivet allerede i ung alder fordi de var voksne og modne, men sett ut i fra dagens ståsted kan vi se at det ikke har så mye med alder å gjøre. Det kan heller ha å gjøre med samfunnet å gjøre. De eldste generasjonene var en viktig ressurs for familiens økonomi og ved å hjelpe til med daglige gjøremål. Familiens økonomi hadde noe å si individuelt for Sigurd og Erling med tanke på muligheter for valg av yrke. Staten var ikke til noe hjelp når det gjaldt støtte til utdanning, og det var ikke rom for tenkepause til å finne ut hva de ville med livet. Dette var gjeldene for Sigurds generasjon, men tidene var bedre for generasjonen etter. De nyere generasjonene er på den andre siden en utgiftspost for familien, men en fremtidig ressurs for samfunnet.

Disse kategoriene har vært både begrensende og mulighets skapende for de eldste generasjonene. På en måte har opplæringen i oppveksten gitt dem taus kunnskap som de kunne benytte seg av da de måtte finne seg jobb som 15-16 åringer. På den andre siden ble det lagt opp til at de skulle begynne som fiskere allerede som barn, og livsfasen fra ung til voksen var allerede staket ut. De to yngste generasjonene har hatt en oppvekst med færre impulser fra fiskerinæringen, og hvor familien har lagt frem et ønske om at de ikke burde velge fiskeryrket. Deres generasjoner konsentrerte seg mer utdanning, og det ble mindre tid til å sosialiseres innen fiskerinæringen. Oppvekst og sosial bakgrunn tilsier at de hadde alle muligheter til å velge det de ville både innenfor utdanning og yrker.

Verdier og interesser

De yngstes egne interesser og verdier kommer mye mer frem sammenlignet med de eldste. Utdanning og karrierevalg er resultat av individuelle ønsker og interesser. Individene fristilles i mye større grad fra de tradisjonelle verdiene og forventningene, og det vil si at de får større rom for utøvelse av personlige valg uavhengig av de faktorene. Det som er spesielt for de

Yngste er at de både har de samme mulighetene som det moderne samfunnet tilbyr, og muligheten til å velge tradisjonelt. De har hatt muligheten til selvrealisering, hvor de kan sette hovedfokus på hva som gir mening med livet deres. Det er et fortrinn som kommer som resultat av det moderne og rike samfunnet. Kollektive verdier, som det å ofre seg selv og hjelpe hverandre, kom frem som viktig for Sigurd og Erlings generasjoner. Ungdomstiden var karakterisert ved at andre bestemte for dem, og at det var få valgmuligheter. Dette viser klare generasjonsforskjeller.

Individuelle egenskaper og ressurser

Handlingsevne (livsløpsteori)

Kulturell kapital

I mange fiskesamfunn har det i senere år vært utbredt å råde ungdommen mot å satse på fiskeryrket. Holdningene til fiskerinæringen har generelt vært preget av negativitet.

Yrkesstatusen har vært begrenset, og det har vært en gjennomstrømmende mening om at arbeidsforholdene er dårlige. Fra å være et yrke som tradisjonelt ble overført fra generasjon til generasjon, og som ble tatt som en selvfølge, er fiskeryrket nå noe mange forbinder med lavstatus og ”siste utvei”. For unge folk i dag vil en slik holdning fra nærmiljøet kunne ha betydning om de ønsker å satse på fiskeryrket eller ikke.

5.2 Konklusjon

Hvilke yrkesmessige muligheter og begrensninger individene fra ulike generasjoner støtte på:

Statlig forvaltning og kjøp av egen båt: En mulighet for Sigurd og Erling fordi det ikke var noen reguleringer. Tilgangen til yrket var veldig bra, fordi det var ingen statlig forvaltning av ressursene i havet. Det betydde at hvem som helst kunne fiske så mye de ville, og til det trengtes det folk. En begrensning for Alf og Sverre ved at allmenningen delvis er blitt lukket. Det er kommet mange nye regler som fiskere må forholde seg til, og kravene for å kunne bli fisker er skjerpet. Dessuten er fiskerettighetene i form av kvoter, som må kjøpes for høye summer.

Kvalifikasjoner: det trengs ingen formell utdanning eller kvalifikasjoner for å bli sjarkfisker. Dermed er det en mulighet for de fleste å bli fisker. Likevel er det underforstått at en fisker måtte ha visse egenskaper, slik som orienteringsevne.

Utdanning: For Sigurd og Erling var utdanning en begrensning. De hadde ingen sjanser til å få seg en formell utdanning utover folkeskolen på grunn av økonomiske forhold og utviklingen innenfor utdanningen var ikke kommet særlig langt. For Alf og Sverre har utdanning vært en yrkesmessig mulighet. De har hatt tilgang til høyere utdanning, og dermed i aller høyeste grad å selv være med på å avgjøre yrke.

Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet: På grunn av sosiale, samfunnsmessige og økonomiske årsaker hadde Sigurd og Erling begrensede muligheter da de var klar for å gå inn i arbeidslivet. De hadde ingen andre alternativer enn fiskebåten. Det var vanlig at ungdom fra kysten av Nord-Norge ble tatt opp som mannskap rett etter folkeskolen. Alf og Sverre, tilhørende generasjon X og Y, har vokst opp i et velferdssamfunn som har betydd at alle muligheter, også innenfor valg av yrke, har vært åpne.

Hvilke årsaker som lå til grunn for valg av yrke:

Sigurd og Erling ble fiskere av årsaker på samfunnsnivå. Valgene, eller mangel på sådan, til Sigurd og Erling ble først og fremst styrt av økonomiske begrensninger, men også den kulturen som rådet. Fiskeryrket er et tradisjonsyrke for store deler av befolkningen langs norskekysten. For mange var det den eneste muligheten, og det ble overført til neste generasjon. Det var vanlig at barn av fiskere i Nord-Norge tok samme yrke som familien, og ingen satt spørsmålsteget ved det. De la begrensninger på seg selv fordi de bestandig hadde fått høre hva de skulle gjøre når de ble femten-seksten, og ferdige med skolen. Valgmulighetene som yrkesaktiv var altså ikke mange.

For de to yngste generasjonene ble valget gjort på et individuelt og privat plan. Yrkesvalg ses nå i sammenheng med at yrket tilfredsstiller de kravene som stilles i forhold til livsløpet. Samfunnsutviklingen har medført endringer i de materielle vilkårene, levekårene, innenfor arbeidslivet og utdanningssystemet. Det har medført at de yngre generasjonene har andre muligheter for utformingen av livsløpet enn generasjonene før dem. Dette har påvirket at Alf og Sverres erfaringer i livet er annerledes i forhold til Sverre og Erling. Det positive, som frihetsfølelse, spenning, relativt god lønn, opplevelser, og selvrealisering, har for deres del overveiet det negative. Yrket har tilfredsstilt de behovene og ønskene de måtte ha for å trives.

Alfs valg om å bli fisker første gang kan forklares ut i fra Bourdieus økonomirelaterte forklaringer, hvor preferanse har stor relevans. Han satset ikke på å få seg en utdanning for å begynne å jobbe, men satset heller på tjene penger og fordelene rundt det. Det var viktig å tjene penger for å kunne opprettholde en viss materiell standard, som ikke lot seg gjøre ved å ta en utdanning. Den andre gangen han begynte som fisker tilskrives til en viss grad både individnivå og samfunnsnivå. Ønsket om å flytte tilbake til hjemstedet var av personlig interesse. Valgmulighetene på arbeidsmarkedet var begrenset, slik at han på en måte valgte det beste alternativet.

Sverre begrunner sitt yrkesvalg ut i fra kategorier på individnivå. Det var av personlig interesse og nysgjerrighet til fiskeryrket som avgjorde at han begynte på en fiskerelatert utdanning, og senere begynte å jobbe som fisker Fordi det er et tungt yrke var det en forutsetning for han at det var godt lønnet arbeid. Selv om familien ikke ville at han skulle forfølge interessen sin, tok han en selvstendig avgjørelse. At nærmeste familie, som for eksempel broren og faren, var nettopp en av årsakene til at interessen ble vekket.

Referanser

- Bengtson, V. (1974): Time, Aging and the Continuity of Social Structure. I: Danielsen, K (1994). I vår tid. Tre artikler om generasjon, modernitet og livshistorier. Oslo:Norsk Gerontologisk institutt, rapport nr. 3.
- Berg N.G., & L.Foss (2002). Entreprenørskap: kjønn og livsløp og sted. Oslo:Abstrakt forlag AS. 2001
- Bertaux, D. (1981). Biography and society: the life history approach in the social sciences. London: Sage. I: Frønes, I., K. Heggen & J. O. Myklebust (1997). Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Oslo: Universitetsforlaget
- Blumer, H. (1979). Critiques of research in the social sciences : an appraisal of Thomas and Znaniecki's The Polish peasant in Europe and America. New Brunswick, N.J.: Transaction Books I: Frønes, I., K. Heggen & J. O. Myklebust (1997). Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Oslo: Universitetsforlaget
- Bourdieu, P. (1993) Den kritiske ettertanke : grunnlag for samfunnsanalyse. Oslo: Samlaget. I: Edvardsen, R. (1995): Yrkesvalgmotiver. Resultater fra en undersøkelse om 16-og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991. Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning. Oslo.
- Bourdieu, P. (1993). Den kritiske ettertanke : grunnlag for samfunnsanalyse. Oslo: Samlaget. I: Karlsen, U. D. (2001): Ung i spennings land. Analyser av preferanser knyttet til valg av utdanning, yrke og bosted blant Nord-norsk ungdom. Avhandling for graden doctor rerum politicarum. Institutt for sosiologi, det samfunnsfaglige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Choo, C.W (1998): The knowing organization. How organizations use information to construct meanin, create knowledge, and make decisions. Oxford University Press. New York
- Danielsen, K. (1993): Livshistoriens hvite flekker. Tidsskrift for samfunnsfaglig forskning. vol. 34, s. 333-360.
- Danielsen, K (1994). I vår tid. Tre artikler om generasjon, modernitet og livshistorier. Oslo:Norsk Gerontologisk institutt, rapport nr. 3.
- Edvardsen, R. (1995): Yrkesvalgmotiver. Resultater fra en undersøkelse om 16-og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991. Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning. Oslo.

- Elder G., (1997) I: Thorsen K.(1998) Kjønn livsløp og alderdom. En studie av livshistorier, selvbilder og modernitet. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Elder og Shanahan I: Frønes, I., K. Heggen & J. O. Myklebust (1997). Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Oslo: Universitetsforlaget
- Fog, J. (1999):Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview. Akademisk Forlag A/S. Viborg.
- Frønes, I. (1994): Den norske barndommen. 2.utg. Kappelen akademiske forlag.
- Frønes, I. (1997): Generasjoner, barndom og familier i etterkrigs-Norge. I: Frønes, I., K. Heggen & J. O. Myklebust (1997). Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frønes, I., K. Heggen & J. O. Myklebust (1997). Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gamst, L og H. Samuelsberg (1982): Loppas historie. Bygdebok for Loppa kommune. Loppa kommune.
- Geertz, C (1973): The interpretation of cultures. Selected essays. I: Thagaard T. (2003) Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget, 2. utgave. Bergen.
- Halvorsen, K. (1989): Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode. Bedriftsøkonomens forlag A/S. Oslo
- Halvorsen, K. (2002). Forskningsmetode for helse- og sosialfag : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode. Oslo: Cappelen akademisk forlag
- Karlsen, U. D (1996): Utdanning, modernisering og sosial identitet blant ungdom i Nord-Norge. Sosiologisk tidsskrift 3, 183-196. Scandinavian University Press.
- Karlsen, U. D. (2001): Ung i spenningens land. Analyser av preferanser knyttet til valg av utdanning, yrke og bosted blant Nord-norsk ungdom. Avhandling for graden doctor rerum politicarum. Institutt for sosiologi, det samfunnsfaglige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Kruuse, E. (1989). Kvalitative forskningsmetoder i psykologi og beslægtede fag. Dansk psykologisk forlag.
- Kvale, S. (1994). Om tolkning af kvalitative forskningsinterviews. I: Kruuse, E. (1989). Kvalitative forskningsmetoder i psykologi og beslægtede fag. Dansk psykologisk forlag.

- Mannheim, K. (1952). Essays on the Sociology of knowledge. I: Danielsen, K (1994). I vår tid. Tre artikler om generasjon, modernitet og livshistorier. Oslo: Norsk Gerontologisk institutt, rapport nr. 3.
- Maurstad, A. (1997) Sjarkfiske og ressursforvaltning. Avhandling for Dr.Scient-graden. Institutt for samfunns- og markedsfag. Norges Fiskerihøgskole. Universitetet i Tromsø.
- Myklebust, J.O. (1997). Livsløp og lokalsamfunn. I: Frønes, I., K. Heggen & J. O. Myklebust (1997). Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, K. (2001): Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS. Bergen.
- Rosenberg (1957) I: Edvardsen, R. (1995): Yrkesvalgmotiver. Resultater fra en undersøkelse om 16-og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991. Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning. Oslo.
- Thagaard T. (2003) Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget, 2. utgave. Bergen.
- Thorsen K. (1997) Livsform, livsløp og livstema som anvendte forskningsbegreper. I: Berg N.G., & L.Foss (2002). Entreprenørskap: kjønn og livsløp og sted. Oslo: Abstrakt forlag AS. 2001
- Thorsen K.(1998) Kjønn livsløp og alderdom. En studie av livshistorier, selvbilder og modernitet. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Internettreferanser:

Veiledning fra Fiskeridepartementet. Tilgjengelig fra:

<http://odin.dep.no/fkd/norsk/publ/veiledninger/008051-120037/>

Søderlind, D. (2006). Rasismens nyanser. Tilgjengelig fra:

<http://www.forskning.no/Artikler/2006/august/1156338090.96>

Håland, I. og G. Daugstad. Den kjønnsdelte arbeidsmarknaden. I: Samfunnsspeilet, nr. 6, 2003. Tilgjengelig fra:

<http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200306/03/art-2003-12-10-01.html>

Daugstad, G. (2005). Innvandrerbefolkningen er mangfoldig. I: Samfunnsspeilet, nr. 4, 2005.
Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200504/02/>

Jørgensen, T. (2000). Sosiale skjevheter forsterkes gjennom utdanningssystemet. I:
Samfunnsspeilet, nr. 6, 2000. Tilgjengelig fra:
<http://www.ssb.no/ssp/utg/200006/5>.

Pressemelding fra Fiskeridept. (1999). Ny deltakerlov fra nyttår. Tilgjengelig fra:
<http://aad.dep.no/odinarkiv/norsk/bondevik1/fid/presse/008005-074004/dok-bu.html>

Fiskeriutdanning.no. Tilgjengelig fra: <http://www.fiskeriutdanning.no>

<http://fredag.dagbladet.no/fredag/2004/02/06390240.html>

Egedius, T. (2005) Generasjon Y. Tilgjengelig fra:
<http://www.aftenposten.no/amagasinet/article1158927.ece>

VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE

En kort presentasjon av informanten:

Alder, utdanning, fødested, sivil status, barn, hvilke yrker har nærmeste familie

1) Yrkesmessige muligheter og begrensninger

Hvilke yrkesrelaterte valgmuligheter hadde du etter folkeskolen/ungdomsskolen?

a) Tilgangen til yrket

Hvordan var tilgangen til yrket da du ble fisker?

Kan du gi noen sammenligninger med tilgangen til yrket da og nå?

- Statlig forvaltning og kjøp av egen båt

Hva gjorde at du bestemte deg for å kjøpe egen båt?

Eventuelt hva er grunnen til at du ikke har kjøpt egen båt?

Hvordan er overgangen fra å være mannskap til å være eier?

Hvordan var og er lånemulighetene?

Hvilken rolle har statlige reguleringer hatt for din deltakelse og tilgang til yrket?

- Kvalifikasjoner

Var det lett å komme inn i yrket?

Hvilke kunnskaper hadde du da du startet som fisker?

Hvilke kvalifikasjoner trengs og har de endret seg?

Hvilke tanker har du om å ha med ungdom i 16-års alderen med som mannskap?

Hvilke egenskaper mener du en fisker bør ha?

Hvilke forskjeller ser du mellom ungdom i dag, i forhold til da du var på samme alder?

b) Utdanning

Hvilke utdanningsmuligheter har du hatt?

Hvor lenge var det vanlig å gå på skole i din ungdom?

Hvor mye skolegang har du?

Hvilken betydning har skolegang hatt for deg og har muligheten til utdanning eller På hvilken måte har muligheten til utdanning, eller begrenset tilgang til utdanning hatt å si for ditt yrkesvalg?

c) Økonomi, levekår og forbrukersamfunnet

Kan du fortelle om samfunnet underoppveksten?

Kan du si litt om barndommen din?

Hvordan kom du inn i fiskerinæringen?

2) Fiskeryrket som karrierevalg:

a) Fiskerinæringen i forhold til generasjoner:

Kan du si noe om hvilke positive og negative sider det er med fiskeyrket slik du ser det da du tok valget? Har dette endret seg?

Hvilke endringer innenfor (sjark)fiske er kommet siden du startet?

Hvordan var komforten? Hvilke forskjeller ser du fra i dag?

Når var du med på fiske første gang, og kan du fortelle om omstendigheten rundt?

Kunne du tenke deg at barna dine blir fiskere?

Vurderer/vurderte du noen gang å skifte yrke i løpet av tiden som fisker?

Var fiskeyrket et yrke i fremgang når du startet første gang?

Har yrket vært det du forventet?

Hva skal til for at du slutter/sluttet med sjarkfiske?

Bakgrunn for yrkesvalg

Hvilke faktorer mener du selv var med på å avgjøre valget av yrke?

Når skjønte du at du kom til å satse på fiskeyrket?

Hvordan fant du ut at du skulle begynne å fiske? Hvilke alternativer hadde du?

Hvilke andre yrkesmuligheter hadde du?

Hvis du hadde vært ung i dag, hvordan vurderer du valg av yrke? Hadde du tatt andre valg?

VEDLEGG 2: KART

